

**Birleşmiş Milletler
İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II**

HABİTAT GÜNDEMİ VE İSTANBUL DEKLARASYONU

**Hedef ve İlkeler, Taahhütler ve
Küresel Eylem Planı**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSAN YERLEŞİMLERİ KONFERANSI
HABİTAT II
KENT ZİRVESİ
İSTANBUL 8-14 HAZİRAN 1996**

**Birleşmiş Milletler
İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II**

HABİTAT GÜNDEMİ VE İSTANBUL DEKLARASYONU

**Hedef ve İlkeler, Taahhütler ve
Küresel Eylem Planı**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
İNSAN YERLEŞİMLERİ KONFERANSI
HABİTAT II
KENT ZİRVESİ
İSTANBUL 3-14 HAZİRAN 1996**

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi (Habitat) tarafından yayınlanan
Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu'nun
(Habitat Agenda and Istanbul Declaration - March 1997) Türkçe Çevirisidir.

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
ANKARA, Aralık 1999

İÇİNDEKİLER

<u>Bölüm</u>	<u>Madde</u>	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ		
İSTANBUL DEKLARASYONU	1-15	1
HABİTAT GÜNDEMİ		
I. Giriş	1-21	5
II. Hedef ve İlkeler	22-36	9
III. Taahhütler	37-52	13
A. Herkese yeterli konut	39-41	13
B. Sürdürülebilir insan yerleşmeleri	42-43	15
C. Yapabilir Kılma ve Katılım	44-45	17
D. Cinsler arasında eşitlik	46	18
E. Konutların ve insan yerleşimlerinin finansmanı	47-48	19
F. Uluslararası işbirliği	49-50	20
G. İlerlemelerin değerlendirilmesi	51-52	20
IV. Küresel Eylem Planı: Uygulama Stratejileri	53-241	21
A. Giriş	53-59	21
B. Herkese yeterli konut	60-98	22
C. Kentleşen bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi	99-176	38
D. Kapasite oluşturma ve kurumsal gelişme	177-193	65
E. Uluslararası işbirliği ve eşgüdüm	194-211	74
F. Habitat gündeminin uygulanması ve izlenmesi	212-241	82

ÖNSÖZ

3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen "Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II)", insan yerleşimleri ve konut sorunlarını global ölçekte sorgulayan ve ülkelerin bu sorunlarla başedebilmesi için gerekli olan kurumsal, hukuki, toplumsal, ekonomik ve yönetsel çözümlere işaret eden bu yüzyılın en kapsamlı konferanslarından biri olmuştur.

Temel amaçları, "toplumsal ilerleme ve ekonomik büyümenin önemli girdisini oluşturan insan yerleşimlerinin taşıdığı potansiyel ve karşılaştığı sorunlar konusunda dünya ölçeğinde bilinç düzeyini yükseltmek ve dünya liderlerinin köylerimizi, kasabalarımızı ve kentlerimizi sağlıklı, güvenli, adil ve sürdürülebilir kılma amacını benimsemelerini sağlamak" olan Habitat II'nin getirdiği hedefler ile yeni bir yönetim ve kentleşme anlayışına varabilmek için, ilkelerinin ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde uygulanmasının gerektiği aşikardır.

Bu bağlamda, Konferans karar dokümanı olarak Birleşmiş Milletler üyesi tüm ülkeler tarafından İstanbul'da kabul edilen "İstanbul Deklarasyonu" ve "Habitat Gündemi"nin, ülkemizin öncelikleri dikkate alınarak uygulamaya yansıtılması ve "Habitat Ulusal Raporu ve Eylem Planı"nın yeniden bir değerlendirilmesinin yapılması büyük önem taşımaktadır. Uygulamaların gerçekleştirilmesi, toplumun ilgili tüm resmi ve sivil kuruluşlarının kendilerine düşen rolleri ve görevleri belirleyerek sürekliliğe kavuşturmalarıyla olabilecektir.

Özellikle, Habitat Gündemi'nin ortaya koyduğu, "ORTAKLIK", "KATILIMCILIK", "YAPABİLİR KILMA", "KENTLİ BAĞLILIK" ve benzeri ilkelerin aktörlerinden olan sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, akademik kuruluşlar, merkezi yönetimler gibi yapılanmaların Habitat izleme sürecine katılımını sağlamak, bu uygulamaların başarısı açısından önem arz etmektedir.

Habitat II'nin öngördüğü yapabilir kılma stratejisi ve demokrasi anlayışındaki gelişmelerin, ulusal düzeyde Ulusal Eylem Planı'nda belirtilen uygulama konuları yönünden çok aktörlü bir sistem içinde yorumlanması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı da, ülkemizde yerleşme ve konut politikalarının belirlenmesinde etkin hizmet veren bir kurum olarak deneyim ve birikimleriyle, Habitat sonrası ulusal politikaların geliştirilmesi ve uluslararası kuruluşlarla koordinasyon konularında çalışmalar yapmak üzere kamu kesimindeki ana muhatap görevini sürdürmekte olup, "Habitat Gündemi" ve "Ulusal Rapor ve Eylem Planı" çerçevesinde ilgili aktörlerle ortaklık anlayışı içinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmalar kapsamında Habitat II'nin takibi doğrultusunda, 2001 yılı Haziran ayında Habitat II Konferansı'nın sonuçlarının uygulanmasının gözden geçirileceği ve değerlendirileceği ve tüm ilgili kesimlerin ortaklaşa sorumlulukları çerçevesinde çalışmalarının ve uygulamalarının yansıtılacağı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İstanbul+5 Özel Oturumu (İstanbul+5 Konferansı) hazırlık çalışmaları da Toplu Konut İdaresi koordinasyonunda başlatılmış bulunmaktadır.

Sözkonusu tüm bu çalışmalara ışık tutmak ve kamu kuruluşlarının, özel sektör kuruluşlarının, akademik kuruluşların, kooperatiflerin, sendikaların, ve özellikle yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının, kentleşme, konut ve insan yerleşimleri konularında bir rehber niteliğinde olan "Habitat Gündemi ve Küresel Eylem Planı"ndan yararlanabilmelerine yardımcı olmak maksadıyla Habitat Gündemi'nin Türkçe çevirisini kitap halinde yayınlıyoruz. Bu yayının ilgili tüm gruplara yol gösterici ve faydalı bir kaynak olacağını ummaktayız.

T. C. Başbakanlık
Toplu Konut İdaresi Başkanı
Dr. Kâmil UĞURLU

İNSAN YERLEŞİMLERİ İSTANBUL DEKLARASYONU

1. Bizler, 3-14 Haziran 1996'da İstanbul Türkiye'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) için biraraya gelen ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları ve resmi delegasyonları olarak, herkes için yeterli konut temin etme ve insan yerleşimlerini daha güvenli, daha sağlıklı ve yaşanabilir, hakça, sürdürülebilir ve üretken yapma evrensel hedeflerini onaylama fırsatını elde etmiş bulunmaktayız. Konferansın iki ana teması -herkese yeterli konut ve kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimleri- üzerindeki müzakerelerimiz Birleşmiş Milletler Sözleşmesinden esinlenmiştir ve yaşam çevrelerimizi daha iyi hale getirmek üzere, uluslararası, ulusal ve yerel ölçeklerde eylem için mevcut ve oluşmakta olan yeni ortaklıkları tekrar teyit etmeyi amaçlamıştır. Bizler, kendimizi Habitat Gündemi içindeki hedeflere, ilkelere ve önerilere adanmış ve bu Gündemin uygulanması için müşterek destek vermeyi taahhüt ediyoruz.

2. Bizler, insan yerleşimleri ve barınak koşullarının giderek bozulmakta olduğunu, kaçınılmaz olarak, gözönünde tutmaktayız. Aynı zamanda şehirleri ve kasabaları, ekonomik gelişmeyi ve sosyal, kültürel, manevi ve bilimsel ilerlemeyi yaratan medeniyet merkezleri olarak kabul etmekteyiz. Yerleşimlerimiz tarafından sunulan fırsatlardan yararlanmalı ve insanlarımız arasında dayanışmayı ilerletmek için çeşitliliklerini korumalıyız.

3. Kendimizi tüm insanlık için, daha geniş özgürlük içinde daha iyi yaşama standartlarına adanmış olarak tekrar teyit ediyoruz. İnsan yerleşimleri problemlerinin küresel ölçekte farkına varılmasına katkıda bulunan ve herkes için yeterli konutu meydana getirmek için eylem çağrısında bulunan Vancouver Kanada'da düzenlenen birinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (United Nations Conference on Human Settlements), Evsizler için Barınak Uluslararası Yılı'nın (International Year of Shelter for the Homeless) kutlanması ve 2000 Yılı Küresel Konut Stratejisi'ni (Global Strategy for Shelter to the Year 2000) anımsıyoruz. Son zamanlardaki Birleşmiş Milletler dünya konferansları, özellikle Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (the United Nations Conference on Environment and Development) dahil olmak üzere, sürdürülebilir gelişmenin birbirine bağımlı ve birbirini karşılıklı takviye edici parçaları olarak ekonomik ve sosyal gelişme ve çevre korumanın üzerine kurulan barışın, adaletin ve demokrasinin eşitlikçi olmasına yönelik etraflı bir Gündem vermiştir. Bu konferansların çıktılarının Habitat Gündemi'ne entegre edilmesine gayret etmiş bulunmaktayız.

4. İnsan yerleşimleri içinde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, çoğu durumda kriz ölçüsüne ulaşmış olan bozulan koşullarla mücadele etmeliyiz. Bu bağlamda, diğer hususların yanı sıra, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, sürdürülemez tüketim ve üretim kalıplarına; yapı ve dağılımdaki değişimleri dahil etmek ve aşırı nüfus yığılmaları yönündeki eğilimlere öncelikli önem vermek suretiyle sürdürülemez nüfus değişmelerine; evsizliğe; artan fakirliğe; işsizliğe; sosyal dışlanmaya; aile dağılmalarına; yetersiz kaynaklara; temel altyapı ve hizmetlerin eksikliğine; yeterli planlama eksikliğine; artan güvensizlik ve şiddete; çevresel bozulmaya; ve afetlerden artan oranda etkilenmeye bütünüyle dikkat çekmeliyiz.

5. İnsan yerleşmelerinin fırsatları küreseldir, ancak ülkeler ve bölgeler kendine has çözümler gerektiren özel problemlerle yüzyüzedirler. Tüm dünyadaki kent, kasaba ve köylerdeki durumun özellikle vahim olduğu gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomisi ülkelerinde, yaşam koşullarını iyileştirmek için işbirliği ve çabalarımızın yoğunlaştırılması gerekliliğini kabul ediyoruz. Bu bağlamda, dünya ekonomisinin küreselleşmesinin; gelişme süreci için, risk ve belirsizliklerin yanı sıra, fırsatlar ve davet imkanları sunmakta olduğunu ve Habitat Gündemi'nin amaçlarına başarıyla ulaşılabilmesinin, diğer hususların yanı sıra, kalkınma finansmanı ile ilgili konular üzerinde pozitif eylemler, dış borç, uluslararası ticaret ve teknoloji transferi yoluyla kolaylaştırılabileceğini onaylıyoruz. Şehirlerimiz, insanların itibar, sağlık, güvenlik, mutluluk ve umut içinde yaşamlarını devam ettirecekleri yerler olmalıdır.

6. Kırsal kalkınma ve kentsel kalkınma birbiriyle bağımlıdır. Kentsel yaşam çevrelerini iyileştirmeye ek olarak, kırsal yerleşmelerin cazibesini artırmak, entegre bir yerleşmeler ağı oluşturmak ve kırdan-kente göçü en aza indirmek için yeterli altyapı, kamu hizmetleri ve iş olanaklarını genişletmek için çalışmalıyız. Küçük ve orta büyüklükteki kasabalar özel bir ilgi istemektedirler.

7. Sürdürülebilir bir gelişmede temel ilgi odağı olan insan Habitat Gündemi'nin uygulanmasında da temel eylem oluşturmaktadır. Toplum içinde kadın, çocuk ve genç kesimin güvenli ve sağlıklı yaşam koşullarına erişebilmesi için gereken temel ihtiyaçları kabul ediyoruz. Bunun için de özellikle bütün çabamızı, yoksulluk ve ayrımcılığı yok etmek, insan hakları ve temel özgürlükleri savunmak, eğitim, temel sağlık hizmetleri ve yeterli barınma gibi ihtiyaçları karşılamak yönünde yoğunlaştırmalıyız. Böylece, yerleşimlerdeki yaşam koşullarını bütün yerel ihtiyaçlara da uygun olarak geliştirmeyi taahhüt ediyoruz ve herkes için daha iyi yaşam çevrelerinin oluşumunu sağlamak için küresel, ekonomik, sosyal ve çevresel eğilimlerin de önemini doğruluyoruz. Bununla birlikte, politik, ekonomik ve sosyal hayatta eşit ve çoğulcu kadın ve erkek katılımı ile etkin gençlik ortaklığının gerekliliğini kabul ediyoruz. Ayrıca, dezavantajlı grupların eksikliklerini gidermek amacıyla ve aynı zamanda barınma ve sürdürülebilir insan yerleşimleriyle ilgili politikalardan, programlardan ve projelerden eşit yararlanma imkanlarının cinsiyet farkı oluşturulmaksızın geliştirilmesini sağlamalıyız. Bizler, bu taahhütleri özellikle yoksulluk sınırındaki bir milyarı aşkın insan ve Habitat Gündemi'nde tanımlanan dezavantajlı grupların üyeleri adına yapıyoruz.

8. Taahhütlerimizi yeterli konut hakkının çoğulcu ve geliştirilebilir imkanlarla ve uluslararası enstrümanlarla geliştireceğimizi tekrar onaylıyoruz. Böylece, hedefe ulaşmak için etkin, kamusal özel ve hükümet dışı sivil ortakların tüm aşamalarda, bireyler ve aileleri için yasal oturma hakkı güvencesi ve her türlü ayrımcılıktan korunma durumu sağlanarak ve eşit erişilebilir ve yeterli konut ediniminin gereği vurgulanarak bir araya gelmesi yönünde çaba sarfedilecektir.

9. Ödenebilir konut arzını genişletmek için çalışmalıyız. Bu anlamda, mevcut pazarın daha etkin olarak çalışması sağlanmalı ve bunun için gerekli olan arsa ve kredi olanakları artırılarak konut piyasasına aktif katılım desteklenmelidir.

10. Küresel çevremizi sürdürülebilir kılarak, insan yerleşimlerinin kalitesini artırmak üzere, sürdürülebilir üretim kalıpları, tüketim, ulaşım ve yerleşim olanaklarını geliştirme; kirlilikten korunma; ekolojik dengeyi koruma; ve gelecek kuşakların yaşam fırsatlarını kollama yönünde çalışacağız. Bu bağlamda, bir küresel ortaklık ruhu ile Dünyamızın ekosisteminin dengesi ve düzeninin korunmasının sağlanması doğrultusunda bir ortaklık geliştirilmelidir. Küresel çevre bozulmasına farklı katkılar yapıldığı, ülkelerin ortak ancak birbirinden farklı sorumluluklarının olduğu prensibini onaylıyoruz. Aynı zamanda, bu eylemler uygulamada ülkelerin kapasite ve yapabilirlikleri ile ilişkili olan ihtiyati prensip yaklaşımıyla ilişkilidir. Buna ek olarak, özellikle yeterli miktarda sağlıklı su temini ile etkin atık yönetimi oluşturulmak suretiyle sağlıklı yaşam çevrelerinin yaratılması mümkün olacaktır.

11. Tarihi, kültürel, mimari, doğal, dini ve moral değerlere sahip yerleşim dokularının, binaların, anıtların, açık alanların, peyzajların korunması, bakımı ve onarımına önem vereceğiz.

12. Taahhütlerimizin gerçekleşmesi için, yapabilir kılma stratejisi ile ortaklık ve katılım ilkelerini en demokratik ve etkili yaklaşım olarak kabul ediyoruz. Yerel otoriteleri en yakın ortaklarımız olarak ve Habitat Gündemi'nin uygulanmasında temel kabul ederek, her ülkenin yasal yapısı içerisinde, demokratik yerel otoriteler vasıtasıyla desantralizasyonu teşvik etmeliyiz ve her seviyede Hükümetler için anahtar ihtiyaçlar olan, şeffaflık, sorumluluk ve heveslilik özelliklerini sağlarken ülkelerin koşulları çerçevesinde onların finansal ve kurumsal kapasitelerini güçlendirmek için çalışmalıyız. Aynı zamanda, özerkliklerine saygı göstererek, parlamentelerle, özel sektörle, işçi sendikalarıyla ve hükümet-dışı ve diğer sivil toplum

kuruluşlarıyla işbirliğini arttıracaktır. Keza, kadınların rolünü güçlendirecek ve özel sektör tarafından sosyal ve çevresel duyarlılığı olan toplu yatırımları teşvik edeceğiz. Yerel eylemler, İstanbul'da Dünya Şehirler ve Yerel Yönetimler Toplantısı (World Assembly of Cities and Local Authorities) ile başlatılan dünya çapında işbirliği deneyiminin yanısıra, Gündem 21, Habitat Gündemi ve benzeri bir başka gündeme dayanan yerel programlar vasıtasıyla, ve ulusal politika, hedef, öncelik ve programların haklarına dokunmaksızın yönlendirilmeli ve hızlandırılmalıdır. Yapabilir kılma stratejisi, Hükümetlere, dezavantajlı gruplara yönelik özel önlemler uygulama doğrultusunda sorumluluklar da yüklemektedir.

13. Habitat Gündemi'nin uygulanması elverişli ve yeterli kaynak gerektirdiği için, ulusal ve uluslararası ölçeklerde finansal kaynakları, çok-terafı, iki-terafı, kamu ve özel tüm yeni ve ilave kaynakları da dahil etmek suretiyle harekete geçirmeliyiz. Bu münasebetle, kapasite-geliştirmeyi kolaylaştırmalı ve uygun teknoloji ve know-how'ın transferini desteklemeliyiz. Bundan başka, son zamanlardaki Birleşmiş Milletler Konferansları'nda ortaya koyulan teknoloji transferi ve kaynak yaratma konusundaki taahhütleri, özellikle Gündem 21'de yer alanları, tekrarlamak durumundayız.

14. İnaniyoruz ki, Habitat Gündemi'nin tam ve etkin bir şekilde uygulanması, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi'nin (Habitat) fonksiyon ve rollerinin -Merkezin iyi tanımlanmış ve adanıklı geliştirilmiş hedefler ve stratejik konular üzerinde odaklanması gerekliliği gözönünde bulundurularak-güçlendirilmesini gerektirmektedir. Buraya kadar, Habitat Gündemi'nin ve onun küresel eylem planının başarılı bir şekilde uygulanması için destek vermeyi taahhüt etmiş bulunuyoruz. Habitat Gündemi'nin uygulanmasına yönelik olarak, bu Konferans için hazırlanan bölgesel ve ulusal eylem planlarının katkılarını da bütünüyle takdir ediyoruz.

15. İstanbul'daki bu Konferans, yeni bir işbirliği ve dayanışma kültürü çağını ortaya çıkarmaktadır. 21. yüzyıla girerken; sürdürülebilir insan yerleşimleri için pozitif bir vizyon, ortak geleceğimiz için bir umut duygusu ve herkesin itibar, sağlık, güvenlik, mutluluk ve umut dolu nezih bir hayat vadeden güvenli bir evde yaşayabileceği, bütünüyle faydalı ve cazip bir meydan okumaya katılmak için bir teşvik sunuyoruz.

HABİTAT GÜNDEMİ

Bölüm I

Giriş

1. İnsanlarımızın günlük yaşamını ve mutluluğunu derinden etkileyen insan yerleşmeleri kalitesinin mutlak surette iyileştirilmesi gerektiğini kabul ediyoruz. Ülkelerin kendi içinde ve kendi aralarında dayanışma ve işbirliği tesis etmek ve her düzeyde etkili ortaklıklar vücuda getirmek suretiyle, sürdürülebilir kalkınmanın birbirine bağımlı ve birbirini takviye eden unsurları olarak ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve çevre korumayı gerçekleştirebileceği yeni bir dünyanın kurulabileceği yönünde büyük bir fırsat ve umut duygusu var. Birleşmiş Milletler Kuruluş Sözleşmesinde öngörülen amaç ve ilkelerin rehberlik ettiği ve bir ortaklık ruhu içinde yürütülen uluslararası işbirliği ve evrensel dayanışma, dünya insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde çok büyük önem taşımaktadır.

2. İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı'nın (Habitat II) amacı eşit küresel öneme sahip iki konuyu ele almaktır: "Herkese yeterli konut" ve "Kentleşen bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi". Herkese yeterli konut sağlanması ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin kaygıların merkezinde insanlar yer almaktadır ve bu insanlar, doğayla uyum içinde sağlıklı ve üretken bir yaşam sürmeyi hak etmektedirler.

3. Birinci konu hakkında söylenmesi gereken nokta, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünya nüfusunun büyük bir kesiminin konut ve kanalizasyondan yoksun olduğudur. Güvenli ve sağlıklı konut ve temel hizmetlerden yararlanmanın, bir insanın fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik mutluluğu için vazgeçilmez olduğunu ve insanca yaşama koşullarından yoksun bulunan bir milyardan fazla insana yönelik ivedi eylemlerimizin temel bir unsuru olarak görülmesi gerektiğini kabul ediyoruz. Hedefimiz, çevresel açıdan sağlıklı konutların geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik yapabilir kılıcı bir yaklaşımla, yokluk içindeki kent ve kırsal yoksullar başta olmak üzere, herkese yeterli konut sağlamaktır.

4. İkinci konuya gelince; insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi, kendini geliştirme hakkı da dahil olmak üzere insan haklarına ve temel özgürlüklere tam saygı göstermek suretiyle, ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve çevre koruma unsurlarını bir araya getirmekte ve ahlaki ve manevi bir bakış üzerine kurulmuş, daha istikrarlı ve barış içinde yaşayan bir dünyaya kavuşma aracını ortaya koymaktadır. Toplumun tüm sektörlerinde demokrasi, insan haklarına saygı, şeffaf, temsili ve sorumlu hükümet ve yönetimin yanı sıra, sivil toplumun etkin katılımı da sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesinde vazgeçilmez temel taşlarıdır. Gelişme olmaması ve mutlak yoksulluğun yaygın olarak varlığını sürdürmesi, insan haklarından tam ve etkin bir şekilde yararlanmayı engelleyebilir, nazik demokrasiyi ve halk katılımını zayıflatabilir. Bununla birlikte, bunların ikisi de insan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlal edilmesini haklılayıcı nedenler olarak görülemez.

5. Bu konuların küresel mahiyetini kabul eden uluslararası topluluk, Habitat II'yi toplayarak, tüm dünyanın birlik içinde hareket etmesinin bu amaçları gerçekleştirme yönünde büyük ilerlemeler sağlayacağına karar vermiştir. Sanayileşmiş ülkeler başta olmak üzere sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları, çevrenin bozulması, demoğrafik değişimler, yaygın ve kalıcı yoksulluk ve sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin yerel, sınırötesi ve küresel etkileri olabilir. Topluluklar, yerel yönetimler ve özel sektör, kamu sektörü ve topluluk sektörleri arasında kurulan ortaklıklar konut ve insan yerleşmeleri konusunda kapsamlı, cesur ve yenilikçi stratejileri yaratma çabalarında ne kadar erken elele verirlerse, insanların güvenlik, sağlık ve mutluluğu için o kadar iyi umutlar yeşerecek ve küresel çevre problemlerinin ve sosyal problemlerin çözümü yönünde o kadar parlak bir manzara ortaya çıkacaktır.

6. 1976 yılında Vancouver, Kanada'da yapılan birinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansından bu yana yaşanan deneyimleri gözden geçirdikten sonra, Habitat II son yıllarda yapılan ilgili dünya konferanslarından gelen sonuçları yeniden ifade etmiş ve bunları Habitat Gündemi olarak anılacak olan bir insan yerleşmeleri gündemi haline getirmiştir. 1992 yılında Rio de Janeiro/Brezilya'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Yeryüzü Zirvesi) Gündem 21'i üretmişti. Uluslararası topluluk Konferansda, insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi için bir çerçeve üzerinde anlaşmaya varmıştır. Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı (Pekin, 1995); Dünya Sosyal Gelişme Zirvesi (Kopenhag, 1995); Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (Kahire, 1994); Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletlerinin Sürdürülebilir Kalkınmasına Dair Küresel Konferans (Barbados, 1994); Dünya Doğal Afetleri Azaltma Konferansı (Yokohama, 1994); Dünya İnsan Hakları Konferansı (Vienna, 1993); Dünya Çocuklar Zirvesi (New York, 1990) ve Dünya Herkese Eğitim Konferansı (Jomtien, Tayland, 1990) da dahil olmak üzere, diğer konferansların her biri, başarıyla hayata geçirilmesi için yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde eylemler gerektiren sürdürülebilir kalkınma gündeminin unsurları da dahil olmak üzere önemli sosyal, ekonomik ve çevresel meseleleri ele almıştır. 1988 yılında benimsenen ve özellikle konutların daha iyi şekilde üretilmesinin ve teslim edilmesinin, ulusal konut politikalarının gözden geçirilmesinin ve yapabilir kılan bir stratejinin gerekliliği üzerinde duran 2000 Yılına Kadar Konut İçin Küresel Strateji, önümüzdeki yüzyılda herkese yeterli konut sağlanması konusunda yararlı rehber ilkeler getirmektedir.

7. Tarih boyunca kentleşme, ekonomik ve sosyal ilerleme, okuryazarlığın ve eğitimin gelişmesi, genel sağlık durumunun iyileştirilmesi, sosyal hizmetlere daha büyük çaplı erişim ve ayrıca kültürel, politik ve dinsel katılımla ilişkilendirilmiştir. Demokratikleşme, sivil toplum aktörleri için, kamu ortaklıkları ve özel ortaklıklar için ve başarılı bir kent geleceğinin önemli boyutlarını teşkil eden ademi merkeziyetçi ve katılımcı planlama ve yönetim için erişimi ve anlamlı bir katılımı arttırmıştır. Kentler ve kasabalar büyümenin motorları ve medeniyetin kuvvözleri olarak işlev görmüş ve sanayi ve ticaretin yanı sıra, bilgi, kültür ve geleneğin de gelişmesini kolaylaştırmıştır. Doğru planlanan ve yönetilen kentsel yerleşmeler, bir yandan yüksek sayıda insanı barındırırken diğer yandan onların doğal çevre üzerindeki etkilerini sınırlandırmak suretiyle, insan gelişimi ve dünyanın doğal kaynaklarının korunması ümidini vermektedir. Kentlerin ve kasabaların büyümesi, kent sınırlarını aşan ekonomik ve çevresel değişimlere neden olmaktadır. Habitat II tüm yerleşmeleri (büyük, orta ve küçük) ele almakta, yaşama ve çalışma koşullarında evrensel iyileştirilmeler yapılması gereksinimini yeniden ifade etmektedir.

8. İnsan yerleşmelerindeki ekonomik, sosyal ve çevresel koşulların iyileştirilmesinde güncel problemleri ortadan kaldırmak ve gelecekte ilerleme kaydedilmesini sağlamak için, kentlerin ve kasabaların karşı karşıya bulunduğu güçlükleri kabul ederek işe başlamalıyız. Güncel projeksiyonlara göre, yüzyıl dönümüne varıldığında üç milyarı aşkın insan (dünya nüfusunun yarısı) kentsel alanlarda yaşayacak ve çalışacaktır. Kent ve kasabaların ve buralarda yaşayan insanların karşı karşıya kaldığı en ciddi problemler arasında yetersiz mali kaynaklar, istihdam fırsatlarından yoksunluk, artan evsizlik ve gecekondu yerleşmelerinin yayılması, artan yoksulluk ve zenginlerle yoksullar arasında derinleşen uçurum, artan asayişsizlik ve yükselen suç oranları, yetersiz ve giderek kötüleşen yapı stoku, hizmetler ve altyapı, sağlık ve eğitim tesislerinin bulunmaması, usulsüz arazi kullanımı, topraktan yararlanma güvencesizliği, giderek tırmanan trafik sıkışıklıkları, giderek artan kirlilik, yeşil alansızlık, yetersiz su ve kanalizasyon, eşgüdümsüz kentsel gelişme ve afetler karşısında giderek artan korunmasızlık sayılabilir. Bunların hepsi de, gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri başta olmak üzere, tüm düzeylerdeki Hükümetlerin, herkes için yaşam kalitesini arttırmaya yönelik çabalarının çerçevesini oluşturan sürdürülebilir kalkınmanın birbirine bağımlı ve birbirini takviye eden unsurları olan ekonomik kalkınmayı, sosyal gelişmeyi ve çevre korumayı gerçekleştirme kapasitelerini ciddi olarak zorlamaktadır. Uluslararası ve iç göçlerin hızlanması, kent ve kasabalardaki nüfus artışı ve sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları, bu problemleri özellikle vahim boyutlara ulaştırmıştır. Bu kent ve kasabalarda, dünyadaki kentli nüfusunun büyük bir kesimi yetersiz koşullarda yaşamakta ve çevre problemleri de dahil olmak üzere, yetersiz planlama ve yönetim yetenekleri, yatırım ve teknoloji yoksunluğunun yanı sıra sosyal ve ekonomik fırsat yoksunluğu ile şiddetlenen ciddi problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Uluslararası göç olayında, göçmenler kültürel kimliklerini yitirmeden konut ve temel hizmetler, eğitim, iş ve sosyal bütünleşmeye gereksinim duymakta ve bu insanlara ev sahibi ülkelerde yeterli koruma ve özen gösterilmesi gerekmektedir.

9. Küreselleşme ve artan karşılıklı bağımlılık sürecinde, kırsal yerleşmeler tüm seviyelerde ve her alanda yenilenen gelişme insiyatifleri için büyük bir meydan okuma ve fırsatı temsil etmektedir. Bununla birlikte, pek çok kırsal yerleşme, istihdam başta olmak üzere ekonomik olanaklardan ve su, kanalizasyon, sağlık, eğitim, iletişim, ulaşım ve enerji başta olmak üzere altyapı ve hizmetlerden yoksun bulunmaktadır. Kırsal gelişmeye yönelik uygun çaba ve teknolojiler, diğer şeylerin yanı sıra dengesizlikleri, sürdürülemez pratikleri, yoksulluğu, izolasyonu, çevre kirliliğini ve toprak kullanımının güvencesizliğini azaltmaya yardımcı olabilir. Bu gibi çabalar kırsal yerleşmelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın ana akımıyla olan bağlantısını geliştirmeye, sürdürülebilir toplulukları ve güvenli çevreleri sağlamaya ve kentler üzerindeki büyüme baskılarını azaltmaya katkıda bulunabilir.

10. Kentler, kasabalar ve kırsal yerleşmeler malların, kaynakların ve insanların hareketleriyle birbirlerine bağlanırlar. Kent-kır bağlantıları insan yerleşmelerinin sürdürülebilirliği için büyük bir öneme sahiptir. Kırsal nüfus büyümesi istihdam ve ekonomik fırsat üretimini aştığından beri, kırsal alandan kentlere olan göç, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere sürekli artış göstermiş ve bu durum zaten ciddi bir zorlanma altında bulunan kentsel altyapı ve hizmetler üzerinde muazzam baskılar yaratmıştır. Kırsal yerleşmelerdeki yoksulluğun kökünü kazımak ve yaşam koşullarını iyileştirmek, keza kırsal yerleşmelerde, bölge merkezlerinde ve ikincil kentlerde istihdam ve eğitim olanakları yaratmak ivedilik arz etmektedir. Farklı ekonomik, sosyal ve çevresel gereksinimlerini dengelemek suretiyle, kırsal ve kentsel alanların bütünleyici katkı ve bağlantılarından tam olarak yararlanılmalıdır.

11. Her zamankinden daha çok sayıda insan, mutlak yoksulluk içinde ve yeterli konut bulamadan yaşamaktadır. Yetersiz konut ve evsizlik olgusu, pek çok ülkede sağlık ve güvenlik standartlarını ve hatta yaşamın kendisini tehdit eden, ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Herkes kendisi ve ailesi için yeterli besin, giyim, konut, su ve kanalizasyon da dahil olmak üzere, yeterli yaşam standartlarına kavuşma ve yaşam koşullarını sürekli iyileştirme hakkına sahiptir.

12. Sığınmacılar ve uluslararası koruma ihtiyacı içindeki diğer sürgünler ve kendi ülkesinde yerinden olan insanlar da dahil olmak üzere, dünyanın pek çok bölgesindeki doğal ya da insan eseri afetler sonucunda, yaşadığı toprakları terketmek durumunda kalan insanların sayısındaki hızlı artış, probleme kalıcı bir temelde süratle çözüm bulma ihtiyacının altını çizerek, konut bunalımını ağırlaştırmaktadır.

13. Çocukların ve gençlerin özellikle içinde yaşadıkları çevreyle ilgili gereksinimleri tümüyle dikkate alınmalıdır. Kentlerin, kasabaların ve mahallelerin biçimlenmesini ele alan katılımcı süreçlere de özel önem verilmelidir; bu, çocukların ve gençlerin yaşam koşullarını güven altına almak ve onların çevre konusundaki kavrayışlarından, yaratıcılıklarından ve düşüncelerinden yararlanmak için gereklidir. Sokak çocukları, sığınmacı çocukları ve cinsel sömürü kurbanı çocuklar gibi korunmasız çocukların konut gereksinimlerine özel bir önem verilmelidir. Anababaların ve çocuklardan yasal olarak sorumlu durumdaki diğer kişilerin bu gereksinimleri ele alma konusunda, Çocuk Hakları Sözleşmesine göre sorumluluk, hak ve görevleri bulunmaktadır.

14. Konut ve kentsel gelişme ve yönetim politikalarında, yerlilerin gereksinimlerine ve katılımına özel önem verilmelidir. Bu politikalar yerlilerin kimliğine ve kültürüne tümüyle saygı göstermeli ve onları politik, sosyal ve ekonomik yaşama katılabilir kılmaya uygun bir ortamı yaratmalıdır.

15. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gerçekleştirilmesinde kadınların önemli bir rolü bulunmaktadır. Buna rağmen, kadınların sırtındaki ısrarlı ve giderek artan yoksulluk yükü ve kadınlar aleyhindeki ayrımcılık da dahil olmak üzere bir dizi etkenin sonucu olarak, kadınlar yeterli konuta kavuşmakta ve sürdürülebilir insan yerleşmeleriyle ilgili kararların alınması sürecine tam katılmakta kendine özgü kısıtlamalar ile karşı karşıyadırlar. Kadınların yetkilendirilmesi ve politik, sosyal ve ekonomik yaşama, sağlık koşullarının iyileştirilmesine ve yoksulluğun kökünün kazınmasına tam ve eşit şekilde katılmaları, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez unsurlardır.

16. Özürlü olmak normal yaşamın bir parçasıdır. Özürlüler, çoğunlukla sosyal, ekonomik, tutumsal ve fiziksel engeller ve ayrımcılık nedeniyle, karar süreçleri de dahil olmak üzere insan yerleşmelerini geliştirme ve yönetme etkinliklerine tam olarak ve eşit bir şekilde katılma fırsatını bulamamışlardır. Herkesin erişimini sağlamak açısından, söz konusu engeller ortadan kaldırılmalı ve özürlülerin gereksinimleri ve kaygıları konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin planlarında ve politikalarda tüm boyutlarıyla yer almalıdır.
17. Yaşlı insanların doyurucu ve üretken bir yaşam sürmeye hakları vardır ve içinde yaşadıkları topluma ve topluluklara ve konut gereksinimleri başta olmak üzere mutluluklarına ilişkin tüm karar alma süreçlerine tam olarak katılma fırsatına sahip olmaları gerekir. İnsan yerleşmelerinin politik, sosyal ve ekonomik süreçlerine yaptıkları pek çok katkıya hakettiği değer verilmelidir. Kendi topluluklarında doyurucu yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlamak için, gelişen konut ve hareketlilik gereksinimlerini karşılamaya özel önem verilmelidir.
18. Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere pek çok ülkede hızlı kentleşmeye yeterli şekilde karşılık vermeyi sağlayacak yasal, kurumsal, mali, teknolojik ve insani kaynaklar bulunmamasına karşın, pek çok yerel yetkili bu güçlükleri açık, sorumlu ve etkin liderlik yaklaşımıyla yenmeye çalışmakta ve insanları sürdürülebilir gelişme süreci içine çekmeyi istemektedir. Bağımsız inisiyatif ve yaratıcılığı kolaylaştıran ve özel/kamusal sektörler arasındaki ortaklıklar ve ülkelerin kendi içinde ya da birbirleriyle kuracakları ortaklıklar dahil geniş çaplı ortaklıkların kurulmasını kolaylaştıran, yapabilir kısıcı yapılar teşvik edilmelidir. Ayrıca, korunmasız ve muhtaç gruplara mensup insanlar ve özellikle de yoksullar başta olmak üzere, herkesin insan yerleşmeleriyle ilgili tüm etkinliklere eşit ve etkin bir şekilde katılmasını sağlamak üzere yetkilendirilmesi, kentli bağlılığının esasını teşkil etmektedir ve ulusal makamlar tarafından kolaylaştırılmalıdır. Aslında Habitat Gündemi, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin teşvik edilmesi ve vücuda getirilmesine yönelik çabalarda insanları sorumluluk üstlenebilir kılan bir çerçeve getirmektedir.
19. İnsan yerleşmeleri problemleri çok boyutluluk arzeder. Herkese yeterli konut sağlanmasının ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesinin, ülkelerin daha geniş ölçekli sosyal ve ekonomik gelişmesinden ayrı görülemeyeceği ve sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez ve birbirini takviye eden unsurları olan ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve çevre korumaya elverişli ulusal ve uluslararası çerçeveler oluşturulması gereksinimi dışında tutulamayacağı bilinmektedir.
20. Farklı bölgeler ve ülkelerde ve hatta ülkelerin kendi içinde insan yerleşmeleri konusunda kritik farklılıklar vardır. Habitat Gündeminin hayata geçirilmesinde her topluluğun ve ülkenin farklılıkları, özgül durumları ve değişik kapasiteleri gözönünde tutulmalıdır. Bu bağlamda, kaynakların yanı sıra, uluslararası, bölgesel, alt-bölgesel, ulusal ve yerel işbirliği ve ortaklıklar, İnsan Yerleşmeleri Komisyonu, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat) gibi kurumlar da Habitat Gündeminin hayata geçirilmesinde temel önemi haiz unsurlardır.
21. Habitat Gündemi tüm düzeylerde küresel bir eylem çağrısıdır. Habitat Gündemi, bir amaçlar, ilkeler ve taahhütler çerçevesi dahilinde, herkesin yeterli konuta, sağlıklı ve güvenli bir çevreye, temel hizmetlere ve üretken ve özgürce seçilmiş işlere sahip olduğu, sürdürülebilir insan yerleşmeleri konusunda olumlu bir vizyonu ortaya koymaktadır. Habitat Gündemi, bu vizyonu gerçeğe dönüştürecek tüm çabalara rehberlik edecektir.

Bölüm II

Hedef ve İlkeler

22. Habitat Gündeminin amaçları, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin amaç ve ilkeleriyle ve uluslararası hukukla tam uyum halindedir.

23. Ulusal ve bölgesel hususiyetlerin ve çeşitli tarihi, kültürel ve dini fonların öneminin gözönüne alınması gerekmektedir, gelişme özgürlüğü de dahil olmak üzere tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi tüm Devletlerin görevidir.

24. Ulusal yasalar ve kalkınma öncelik, program ve politikaları yoluyla yapılacak uygulamalar da dahil olmak üzere Habitat Gündemini uygulama görevi, gelişme hakkı da dahil olmak üzere tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere, çeşitli dini ve etik değerlere, kültürel farklılıklara, bireylerin ve toplumların felsefi inançlarına tam olarak saygı göstererek ve bunları hesaba katarak ve onların insan haklarını tam olarak yaşamalarını sağlamak ve onlar için yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri koşullarını yaratmak amacı her Devletin egemen bir hakkı ve sorumluluğudur.

25. Bizler, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansına (Habitat II) katılan Devletler, eşitlik, dayanışma, ortaklık, insanlık onuru, saygı ve işbirliğine dayanan politik, ekonomik, çevresel, etik ve manevi bir insan yerleşmeleri görüşüne kendimizi adadık. Kentleşen bir dünyada herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi hedef ve ilkelerini benimsiyoruz. Bu amaçlara ulaşmanın adaletsizlikten ve çatışmalardan arındırılmış daha istikrarlı ve hakça bir dünya yaratacağına, adil, kapsamlı ve kalıcı bir barışa katkısı olacağına inanıyoruz. İç savaşlar, etnik ve dini kargaşalar, insan haklarının ihlali, yabancı ve sömürgeci tahakküm, yabancı işgal, ekonomik dengesizlikler, yoksulluk, örgütlü suç, her biçimi ile terörizm ve devlet idaresinde çürüme insan yerleşmeleri üzerinde tahrip edici etki yapmaktadır. Bu nedenle bütün Devletler tarafından kötülenmeli ve caydırılmalıdır. Devletler bu tür uygulamaları ve sosyal ve ekonomik gelişmeyi önleyen her türlü tekyanlı önlemleri ortadan kaldırmak için işbirliği yapmalıdır. Ulusal düzeyde hoşgörü, şiddet kullanmamayı ve farklılığa saygı göstermeyi özendirerek ve sorunları barışçı yöntemlerle çözerek barışı takviye edeceğiz. Yerel düzeyde suçların önlenmesi ve sürdürülebilir topluluklar özendirilmesi, emniyetli ve güvenli toplumların oluşturulması için elzemdir. Sosyal gelişme yolu ile suçların önlenmesi, bu hedeflere erişmenin kilit unsurlarından biridir. Uluslararası planda ise Birleşmiş Milletler Sözleşmesine uygun olarak uluslararası barış ve güvenliği geliştirecek ve uluslararası anlaşmazlıkları barışçı yöntemler ile çözmek için gösterilen her türlü gayreti destekleyeceğiz.

26. Bizler Birleşmiş Milletler Sözleşmesindeki amaç ve ilkelere bağlı olduğumuzu ve onları rehber edindiğimizi yineliyor ve uluslararası senetlerde belirtilen insan haklarının tam olarak gerçekleşmesi inancına bağlı olduğumuzu ve bu bağlamda özellikle Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinde öngörülen ve Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Antlaşması, Her Türlü Irkçılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Antlaşma, Kadınlar Konusunda Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesine Dair Uluslararası Antlaşma ve Uluslararası Çocuk Hakları Antlaşmasında dile getirilen yeterli konut hakkını savunduğumuzu ve yukarıda adı geçen uluslararası senetlerde yer alan bu hakkın tedricen sağlanacağını dikkate alarak taahhüt ediyoruz. Medeni, kültürel, ekonomik, politik ve toplumsal tüm insan haklarının evrensel olduğunu, bölünemeyeceğini, birbirine bağımlı ve birbiriyle ilişkili olduğunu doğrularız. Aşağıda sayılan ilke ve hedefleri, eylemlerimize rehber edinmek üzere kabul ediyoruz.

I

27. Hakça insan yerleşmeleri, içinde yaşayan herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da başka görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü gözetilmeksizin konut, altyapı, sağlık hizmetleri, yeterli besin ve su, eğitim ve açık mekanlardan yararlanabildiği yerlerdir. Ayrıca böyle yerleşim birimleri üretken ve serbestçe seçilmiş geçim kaynaklarında eşit fırsat; miras hakkı, arazi ve

diğer mülkleri edinme hakkı, kredi alma hakkı, doğal kaynaklara ve uygun teknolojilere erişim gibi ekonomik kaynaklardan eşit yararlanma hakkı; eşit kişisel, manevi, dini, kültürel ve sosyal gelişme fırsatı; kamusal kararlara eşit katılma fırsatı; doğal ve kültürel kaynakların kullanılmasında ve korunmasında eşit hak ve yükümlülükler; ve bu hakların ihlal edilmemesini sağlayan mekanizmalara eşit erişim sağlarlar. Kadınların yetkilendirilmesi ve toplumun bütün alanlarında, ister kentsel ister kırsal kesimde olsun, tam katılımlarının sağlanması, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi için temel bir gereksinimdir.

II

28. Yoksulluğun kökünün kazınması, sürdürülebilir insan yerleşmeleri için elzemdir. Yoksulluğun kökünün kazınması ilkesi, Dünya Sosyal Gelişme Zirvesinde benimsenen çerçeveye ve diğer büyük Birleşmiş Milletler konferanslarının ilgili sonuçlarına dayanmakta olup, başka yoksullar ve korunmasız ve muhtaç grupların mensupları olmak üzere, özellikle de yoksulluğun yakıcı bir sorun haline geldiği gelişmekte olan ülkelerde herkesin temel gereksinimlerini karşılamayı amaçlamakta, aynı zamanda da bütün kadın ve erkeklerin serbestçe seçilmiş üretken çalışma ve istihdam yolu ve güvenli ve sürdürülebilir geçim kaynaklarına kavuşmasını hedeflemektedir.

III

29. Sürdürülebilir gelişme, insan yerleşmelerinin gelişmesi için elzemdir ve ekonomik büyüme, toplumsal gelişme ve çevre koruma gereksinimlerini tam olarak dikkate alır. Gelişmekte olan ülkelerin ve yerine göre ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerin somut durumlarına ve gereksinimlerine özel bir önem verilmiştir. İnsan yerleşmeleri, Gündem 21'de ve Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının ilgili kararlarında belirtildiği gibi, sürdürülebilir gelişme ilkelerini ve bu ilkelerin tüm unsurlarını tam olarak dikkate alan bir biçimde planlanmalı, geliştirilmeli ve iyileştirilmelidir. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi, çevre ile uyum içinde ekonomik gelişmeye, iş olanaklarının artmasına ve toplumsal gelişmeye yol açacaktır. Bu yaklaşım, en az o kadar önemli olan Rio Konferansı kararları ve Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının diğer sonuçları ile birlikte, ihtiyatlı yaklaşım, kirlenmeyi önleme, ekosistemlerin taşıma kapasitesine saygı gösterme ve gelecek kuşaklar için fırsatları koruma ilkelerini de içermektedir. Üretim, tüketim ve ulaşım eldeki kaynakları korumaya ve tüketmemeye gayret ederek kullanılmalıdır. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin biçimlendirilmesinde ve bu yerleşmelerin bağımlı olduğu ekosistemlerin sürdürülmesinde bilim ve teknoloji önemli bir rol oynayacaktır. İnsan yerleşmelerinin sürdürülebilirliği, onların dengeli coğrafi dağılımını ya da ulusal koşullara uygun bir başka dağılımını, ekonomik ve sosyal gelişmenin, insan sağlığının ve eğitimin özendirilmesini, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve unsurlarının sürdürülebilir biçimde kullanılmasını, kültürel çeşitliliğin korunmasını, havanın, suyun, ormanların, bitki örtüsünün ve toprağın kalitesinin gelecek nesiller için insanların yaşam ve mutluluğunu sağlamaya yetecek standartlarda tutulmasını gerektirmektedir.

IV

30. Tüm insanların yaşam kalitesi, diğer ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel faktörlerin yanısıra, köy, kasaba ve kentlerimizin fizik koşullarına ve mekansal karakteristiklerine bağlıdır. Kentlerin yerleşim düzeni ve estetiği, toprak kullanma biçimleri, nüfus ve yapı yoğunlukları, ulaşım, temel mal, hizmet ve kamu kolaylıklarına erişim kolaylığı, hizmetler ve halka açık tesisler yerleşmelerin yaşanabilirliğini hayati biçimde etkileyen unsurlardır. Bu konular, özellikle konuttan yararlanma ve kendi yerleşmelerinin geleceğinin biçimlendirilmesine katılma konusunda engellerle karşılaşan korunmasız ve muhtaç kişiler için daha da önemlidir. İnsanların topluluk içinde yaşama gereksinimi ve daha yaşanabilir mahale ve yerleşmelere olan özlemi, insan yerleşmelerinin tasarım, yönetim ve bakım süreçlerine rehberlik etmelidir. Bu uğraşların amaçları arasında, aynı zamanda kamu sağlığının korunması, güvenlik ve asayişin sağlanması, eğitim ve sosyal bütünleşme, kültürel kimlik ve çeşitliliğe saygı gösterilmesinin ve bunlar arasında eşitliğin özendirilmesi, özürliülerin erişim olanaklarının artırılması, tarihi, manevi, dini ve kültürel anlamda özelliği olan bina ve bölgelerin korunması, yerel peyzaj ve manzaralara saygı gösterilmesi ve yerel çevrenin saygı ve özenle ele alınması da bulunmalıdır. Sitler, anıtlar ve binalar dahil olmak üzere doğal mirasın ve tarihi insan

yerleşmelerinin, özellikle de UNESCO Dünya Mirası Sitler Antlaşması kapsamında koruma altına alınanların korunmalarına, uluslararası işbirliği de dahil olmak üzere yardımcı olunmalıdır. Gereksinme ve beklentilerin çeşitliliğini karşılayabilmek için, mekansal çeşitlendirmenin ve karma konut ve hizmet kullanımlarının yerel planda özendirilmesi de kritik önem taşımaktadır.

V

31. Aile toplumun temel birimidir ve bu nedenle güçlendirilmeli ve kapsamlı bir biçimde korunmalı ve desteklenmelidir. Değişik kültürel, politik ve toplumsal sistemlerde çeşitli aile biçimleri bulunmaktadır. Evliliğe taraflar tamamen özgür iradeleri ile karar vermeli ve ailede karı ile koca eşit ortaklar olmalıdır. Aile bireylerinin hak, yetenek ve sorumluluklarına saygı gösterilmelidir. Yerleşmelerin tasarım, gelişim ve yönetiminde ailenin yapıcı rolü, insan yerleşmelerinin planlanmasında gözönüne alınmalıdır. Toplum, ailenin yeterli konut içinde temel hizmetlerden ve sürdürülebilir geçim kaynaklarından yararlanarak bütünleşmesi, yeniden bir araya gelmesi, korunması, gelişmesi ve güvenliğinin sağlanması için gereken tüm koşulları yerine göre kolaylaştırmalıdır.

VI

32. Bütün insanların hakları vardır ve insanlar keza başka insanların (gelecek kuşaklar da dahil olmak üzere) haklarına saygı gösterme, bu hakları koruma ve ortak çıkarlara aktif katkıda bulunma sorumluluğunu da almalıdırlar. Sürdürülebilir insan yerleşmeleri, başka hususların yanı sıra ortak çıkarlar için bir yurttaşlık ve kimlik, işbirliği ve diyalog duygusu ve gönüllülük ve kentli bağlılığı ruhunu yaratan ve herkesin karar alma aşamalarına ve gelişmeye eşit katılabildiği ve buna özendirildiği yerleşmelerdir. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, eğitimden yararlanmayı sağlamaktan ve nüfusun sağlık, güvenlik ve genel refahını korumaktan sorumludurlar. Bunun için, yerine göre, hem kamu hem de özel faaliyetleri düzenleyecek gerekli politika, yasa ve yönetmeliklerin getirilmesi, her alanda sorumlu özel faaliyetlerin yüreklendirilmesi, semt gruplarının katılımının kolaylaştırılması, işlemlerin saydamlaştırılması, halka hizmet eden bir önderliğin ve kamu-özel ortaklıklarının yüreklendirilmesi ve açık ve etkin katılım süreçleri, evrensel eğitim ve bilgi aktarımı yolu ile insanların haklarını ve sorumluluklarını anlamaları ve kullanmaları sağlanmalıdır.

VII

33. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi ve herkese yeterli konut ve temel hizmetlerin sağlanması için, gerek ülkeler arasında gerekse ülke içinde kamu, özel, gönüllü ve semt tabanlı kuruluşlar, kooperatif sektörü, sivil toplum kuruluşları ve bireyler gibi tüm aktörler arasında kurulacak ortaklıklar elzemdir. Ortaklıklar, başka şeylerin yanı sıra ittifaklar kurarak, kaynakları birleştirerek, bilgileri paylaşarak, yetenekleri katarak ve toplu eylemlerin karşılaştırmalı üstünlüklerinden yararlanarak geniş tabanlı katılım hedeflerini bütünleştirebilir ve karşılıklı destekleyebilirler. Bu süreçler, sivil örgütlenmeleri her düzeyde güçlendirerek daha da etkin bir hale getirebilir. Toplumun bütün sektörlerinin ve tüm aktörlerin, yerine göre karar alma işlemlerinde işbirliğini ve ortaklığını özendirmek için her türlü çaba gösterilmelidir.

VIII

34. Yoksullar da dahil olmak üzere korunmasız ve muhtaç gruplarla dayanışma, hoşgörü, ayırım gözetmeme ve bütün insanların, aileleri ve toplulukların işbirliği, toplumsal kaynaşmanın temelleridir. İnsan yerleşmelerinin gelişmesindeki güçlükler karşısında bu işbirliği, dayanışma ve yardım, Devletlerin ve ilgili tüm diğer aktörlerin yanı sıra, uluslararası topluluk tarafından da zenginleştirilmelidir. Uluslararası topluluk ve uygun düzeylerde Hükümetler, bu zorlukların üstesinden gelebilmek için, sağlıklı ve etkin politika ve önlemler geliştirerek, Hükümetler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini güçlendirmeli ve tamamlayıcı kaynakları hareket geçirmelidirler.

IX

35. Şimdiki ve gelecekteki kuşakların insan yerleşmelerindeki çıkarlarını korumak, uluslararası topluluğun temel hedeflerinden biridir. İnsan yerleşmelerinin gelişmesi konusundaki politikaların saptanması ve geliştirilmesi başka şeylerin yanısıra insan yerleşmelerinin gelişmesi için yapabilir kılıcı bir ortam yaratarak, öncelikle her ülkenin kendi yasal çerçevesi içinde ulusal ve yerel düzeylerde görevidir ve her ülkedeki ekonomik, toplumsal ve çevresel çeşitliliği gözönüne almalıdır. Kentleşen bir dünyada herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri amacına ulaşabilmek için çeşitli kaynaklardan yeni ve ek mali kaynaklar yaratılması gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kullanabildiği kaynaklar (kamu, özel, çok-taraflı, iki-taraflı, iç ve dış), herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi için uygun ve esnek mekanizmalar ve ekonomik araçlarla zenginleştirilmelidir. Bu önlemlere, uluslararası teknik işbirliği ve bilgi alışverişi sağlayacak somut önlemler eşlik etmelidir.

X

36. İnsan sağlığı ve yaşayan kalitesi, sürdürülebilir insan yerleşmeleri geliştirme çabalarının merkezindedir. Bu nedenle kendimizi, kaliteli eğitimden evrensel ve eşit yararlanmaya, beden, ruh ve çevre sağlığında erişilebilecek en yüksek standartları gerçekleştirmeye, temel sağlık hizmetlerine eşit erişime, ırk, ulusal köken, cinsiyet, yaş ve özürlülük ayırımı gözetmeksizin, ortak ve özel kültürlerimize saygı duyarak ve geliştirerek, konut dahil olmak üzere toplumsal ve ekonomik koşullara ilişkin eşitsizlikleri gidermek için özellikle gayret sarfetmeye, adıyoruz. Her yaştaki insanların kendi sağlıklı ve onurlu yaşama kapasitelerini tam olarak geliştirebilmeleri ve insan yerleşmelerinin toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerine tam olarak katılarak başka şeylerin yanısıra yoksulluğun yok edilmesine de katkıda bulunmalarını sağlamak için, yaşamları süresince bütün kadın ve erkeklere iyi sağlık, her çocuk için iyi sağlık ve herkes için kaliteli eğitim elzemdir. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin varlığı, besine ve beslenmeye, güvenli içme suyu ve kanalizasyona erişimi ve Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Raporunda sözü edilen temel sağlık hizmetlerine evrensel erişimi sağlamak için; insanları ağır can kaybına uğratan başlıca hastalıkların, özellikle de çocuk hastalıklarının kökünün kazınması için; güvenli çalışma ve yaşama yerleri oluşturmak için; ve çevrenin korunması için, politika ve somut eylemlerin etkileşimli olarak geliştirilmesine bağlıdır.

Bölüm III

Taahhütler

37. Bu Konferansa katılan Devletler olarak yukarıda belirtilen ilkelere sahip çıkarak, her düzeyde ilgili taraflarla işbirliği yapılarak kaleme alınan ve işlerlik kazandırılan ve uluslararası topluluk tarafından desteklenen yerel, ulusal, alt-bölgesel ve bölgesel eylem planları ve/veya diğer politika ve programlar vasıtasıyla, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi de dahil olmak üzere, sürdürülebilir kalkınma kaygılarının merkezinde insanın bulunduğunu ve insanların doğayla uyum içinde sağlıklı ve üretken bir yaşamı hak ettiğini gözönünde bulundurarak, Habitat Gündemini uygulamayı taahhüt ediyoruz.

38. Bu taahhütleri yerine getirirken, yoksulların, evsizlerin, kadınların, yaşlıların, yerlilerin sığınmacıların ve yerinden edilmiş insanların, özürliülerin ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup insanların içinde yaşadıkları koşullara ve onların gereksinimlerine özel önem verilmelidir. Göçmenlerin gereksinimleri de özellikle dikkate alınmalıdır. Bundan başka çocukların, özellikle de sokak çocuklarının özgür gereksinimlerine ve içinde yaşadıkları koşullara da özel önem vereceğiz.

A. Herkese yeterli konut

39. Uluslararası belgelerde öngörüldüğü gibi, yeterli konut hakkının tam anlamıyla ve giderek ilerleme kaydedecek şekilde gerçekleştirilmesi yönündeki taahhüdümüzü bir kez daha ifade ediyoruz. Bu bağlamda, Hükümetlerin insanları konut edinebilir kılma ve meskenleri ve mahalleri koruma ve iyileştirme yükümlülüğü bulunduğunu kabul ediyoruz. Herkesin sağlıklı, güvenli, emniyetli, erişilebilir ve ödenebilir olan ve temel hizmet, kolaylık ve konfor unsurlarını içeren, konut ve yasal yararlanma güvencesi konusunda ayrımcılıktan arınmış yeterli konutu olabilmesi için, yaşama ve çalışma koşullarını hakça ve sürdürülebilir bir esasta iyileştirme hedefini gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz. Bu hedefi, insan hakları standartlarına tam uygunluk içinde uygulayacağız ve teşvik edeceğiz.

40. Ayrıca aşağıdaki hedefleri de gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz:

- (a) Kaynakların harekete geçirilmesine, istidam yaratılmasına, yoksulluğun yok edilmesine ve sosyal bütünleşmeye destek vermek için ulusal kalkınma programları ve kent politikaları çerçevesinde bir sosyal öncelik olarak, makro-ekonomik politika ve stratejiler ile konut politika ve stratejileri arasında tutarlılık ve eşgüdümü sağlamak;
- (b) Kadınlar ve yoksullar da dahil olmak üzere herkese topraktan yasal yararlanma emniyeti ve toprağa eşit erişim imkanı sağlamak; kadınlara miras hakkı ve toprak ve diğer mülklere, krediye, doğal kaynaklara ve ilgili teknolojilere sahip olma hakkı da dahil olmak üzere, ekonomik kaynaklara tam ve eşit erişim imkanı vermek için gereken yasal ve idari reformları üstlenmek;
- (c) Yoksullar, kadınlar ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup insanlar başta olmak üzere, tüm insanların güvenli içme suyuna, kanalizasyon ve diğer temel hizmet, imkan ve konfor unsurlarına erişebilmesini özendirmek;
- (d) Toprak üzerindeki hakların ve yasal yararlanma emniyetinin devrinde saydam, kapsamlı ve erişilebilir sistemler getirmek;
- (e) Semt gelişmesi için yenilikçi finansal ve diğer kaynakların (kamu ve özel) harekete geçirilmesi de dahil olmak üzere, herkesin açık, etkin, etkili ve uygun konut finansmanına geniş ve ayırım gözetmeden erişebilmesini teşvik etmek;

- (f) Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, tüm ülkelerde insan kaynaklarının optimal kullanımını vurgulayan, enerji tasarruf yöntemlerini teşvik eden ve insan sağlığını koruyan, yerel olarak bulunabilir, uygun/ödenebilir, güvenli, randıman ve çevre açısından sağlıklı inşaat yöntem ve teknolojilerini yerel, ulusal, bölgesel ve alt-bölgesel düzeylerde teşvik etmek;
- (g) Özürlülere Fırsat Eşitliği Sağlanmasına İlişkin Standart Kurallara uygun olarak özürlü insanların da erişimini mümkün kılan standartlar tasarlamak ve uygulamak;
- (h) Ödenebilir (bütçeye uygun) ev sahipliğini özendirerek ve teşvik ederek, kamu inisiyatifleri, özel inisiyatifler ve semt inisiyatifleri arasında kurulan ortaklıklar aracılığıyla bütçeye uygun/ödenebilir, kiralık ve toplu konutların, kooperatif konutlarının ve diğer konutların sunumunu arttırmak, hem kiracıların hem de mal sahiplerinin hak ve yükümlülüklerine gereken saygıyı göstererek piyasa esaslı teşvikleri yaratmak ve desteklemek suretiyle, bütçeye uygun/ödenebilir konutların sunumunu arttırmak;
- (i) Rehabilitasyon ve bakım yaparak ve temel hizmet, imkan ve konfor unsurlarını yeterli biçimde sunarak, mevcut konut stoğunun kalitesini yükseltmek;
- (j) Irk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer düşünceler, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ve diğer özellikler nedeniyle herhangi bir ayırım yapmaksızın, konut ve temel hizmetlere erişimde ayrımcılığın kökünü kazımak ve ayrımcılığa karşı yasal koruma sağlamak; özürlülük ya da yaş nedeniyle ayrımcılığa karşı buna benzer korumaları sağlamak;
- (k) Sosyal bütünleşmedeki önemli katkısını kabulederek ailenin(1) destekleme, eğitime ve yetiştirme rollerini yerine getirmesine yardımcı olmak, çocukların bakımına özel ihtimam göstererek, ailelerin ve en muhtaç ve korunmasız durumdaki aile bireyleri başta olmak üzere münferit aile bireylerinin konut gereksinimlerini en iyi şekilde karşılayacak sosyal ve ekonomik politikaları teşvik etmek;
- (l) Evsizler, yerinden edilmiş kişiler, yerliler, aile içi şiddete maruz kalmış kadın ve çocuklar, özürlüler, yaşlılar, doğal ve insan yapısı afetlerin kurbanları ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup insanlara, sığınmacılara verilen geçici konut ve temel hizmetler de dahil olmak üzere, konut sağlanmasını özendirmek, eğitim ve sağlığa ilişkin temel hizmet ve imkanları desteklemek;
- (m) Ulusal bağlamda, yerlilerin toprak ve diğer kaynaklar üzerindeki yasal ve geleneksel haklarını korumak ve toprak yönetimini kuvvetlendirmek; ve
- (n) İnsan haklarını gözönünde bulundurarak, yasaya aykırı olan cebri tahliyelere karşı herkesi korumak ve bu gibi tahliyelere karşı yasal koruma ve haksızlığın telafisini sağlamak; tahliye kaçınılmaz ise, uygun çözüm seçeneklerinin mevcut olmasını sağlamak.

41. Sığınmacıların gereksinimlerini karşılamak ve Birleşmiş Milletler kararları ile uluslararası hukuka uygun olarak adil ve kalıcı bir çözüme kavuşmalarına yardımcı olmak için sığınmacılara devamlı uluslararası destek vermek.

(1) Yukarıdaki 31. madde bağlamında.

B. Sürdürülebilir insan yerleşmeleri

42. Kaynakları ekosistemlerinin taşıma kapasitesi dahilinde verimli bir şekilde kullanacak ve tedbirlik ilkesi yaklaşımını gözönünde bulunduracak toplumlar geliştirerek ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup insanlar başta olmak üzere herkese ekonomik ve sosyal gelişmeyi ve çevrenin korunmasını beraberinde getirecek şekilde doğayla ve kendi kültürel mirası ve manevi ve kültürel değerleriyle uyum içinde sağlıklı, güvenli ve üretken bir yaşam sürme konusunda eşit fırsatlar sağlayarak ve böylece ulusal sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunarak, kentleşen bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerini gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz.

43. Ayrıca aşağıdaki hedefleri de gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz:

- (a) Sağlık ve eğitim için gerekli tesisler de dahil olmak üzere, sosyal açıdan bütünleşmiş ve erişilebilir özellik taşıyan insan yerleşimlerini teşvik etmek; ayrımcılık, ayrımcılık ve diğer dışlayıcı politika ve uygulamalara karşı mücadele etmek ve kadınlar, çocuklar, özürlüler, yoksullar ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup kişiler başta olmak üzere tüm insanların haklarını tanımak ve bu haklara saygı duymak;
- (b) Sürdürülebilir gelişmenin birbirine bağımlı ve birbirini kuvvetlendiren öğeleri olarak ekonomik gelişmeyi, sosyal gelişmeyi ve çevre korumayı sağlayacak, yatırımları çekecek, istihdam yaratacak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkıda bulunacak ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesine gelir temin edecek yapabilir kılıcı bir uluslararası ve ulusal ortamı yaratmak;
- (c) Konut, ulaşım, istihdam olanakları, çevre koşulları ve toplumsal hizmetler konusunda kent ve bölge planlamasını ve yönetimini bütünleştirmek;
- (d) Yoksulluk içinde yaşayan nüfus gruplarına hizmet sunmaya özel önem vererek, herkesin yeterli, devamlı ve güvenli tatlısudun, kanalizasyon, drenaj ve atık toplama hizmetlerinden yararlanmasını mümkün kılarak sağlığı iyileştirmek amacıyla mümkün olan en kısa sürede tüm yerleşimlerde yeterli ve bütünleşmiş çevresel altyapı tesislerini sağlamak;
- (e) Topluluklar ve diğer kullanımlar için sürdürülebilir bir su sunumunu harekete geçirmeye yönelik etkili ve fiyat/fayda oranı yüksek seçenekler ortaya koymak amacıyla bütünleştirilmiş su kullanım planlamasını teşvik etmek;
- (f) Temel eğitim, birincil sağlık hizmeti ve cinsler arası eşitlik alanlarında uluslararası topluluğun mutabık kalmış olduğu sosyal hedefleri ve gelişim hedeflerini uygulamak;
- (g) Bir yandan yoksullara konut ve hizmet sağlarken, öte yandan sürdürülebilir geçim kaynakları ve işler yaratarak ve gelirleri arttırarak, üretken enformel ve özel sektörlerin çabalarını ve potansiyelini kabul etmek, kullanmak ve arttırmak;
- (h) Kentsel konut açığına karşı uygun bir önlem ve pragmatik bir çözüm olarak, enformel yerleşmelerin ve kent varoşlarının kalitesinin yükseltilmesini teşvik etmek;
- (i) Küçük ve orta büyüklükteki kentlerde, kasabalarda ve köylerde üretken yatırımları, iş yaratılmasını ve sosyal altyapının geliştirilmesini teşvik ederek daha dengeli ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesini desteklemek;
- (j) Bilhassa sanayileşmiş ülkelerde olmak üzere, sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarında değişiklik yapılmasını, daha sürdürülebilir olan, çevresel gerilimi azaltan, su, hava, biyolojik

çeşitlilik, ormanlar, enerji kaynakları ve toprak da dahil olmak üzere doğal kaynakların verimli ve akılcı bir biçimde kullanılmasına yardımcı olan ve temel gereksinimleri karşılayan nüfus politikaları ve yerleşim yapıları vücuda getirilmesini teşvik etmek, böylece herkese sağlıklı bir yaşama ve çalışma ortamı sağlamak, bunun sonucunda da insan yerleşimlerinin ekolojik izlerini azaltmak;

- (k) Coğrafi açıdan dengeli bir yerleşim yapısı yaratılmasını teşvik etmek;
- (l) Özellikle yetersiz su sunumu, kanalizasyon, drenaj ve katı atık yönetimi de dahil olmak üzere, kötü endüstriyel ve evsel atık yönetiminden ve hava kirliliğinden kaynaklanan kentsel kirliliği azaltacak insan yerleşimleri programı ve politikalarına öncelikle önem vermek;
- (m) Gelecek kuşaklar da dahil olmak üzere doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen tarafların maruz kalacağı ekonomik, çevresel, sosyal ve kentsel sonuçların kaynak tahsisine ilişkin kararlar alınırken gözönünde bulundurulması gerektiğini kabul eden genişletilmiş bir "bilanço" kavramının geliştirilmesi için ilgili taraflar (kamu, özel ve sivil toplum) arasında diyalogu teşvik etmek;
- (n) Diğer şeylerin yanı sıra, etkili ve çevreye zarar vermeyen, erişilebilir, daha sessiz ve enerji açısından daha verimli ulaştırma sistemlerini teşvik ederek ve ulaşım talebini azaltacak mekansal gelişme kalıplarını ve iletişim politikalarını teşvik ederek, gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini gözönünde bulunduran, kirletenin kirliliğin bedelini ödemesini sağlayacak önlemleri teşvik ederek, işe, mallara, hizmetlere ve konfor unsurlarına daha iyi erişilmesini sağlamak;
- (o) İnsan yerleşimleri için enerji verimi daha yüksek teknolojileri ve alternatif/yenilenebilir enerjileri teşvik etmek ve enerji üretim ve tüketiminin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak;
- (p) Diğer şeylerin yanı sıra tarım, endüstri, ulaşım, kentsel gelişme, yeşil alanlar, koruma alanları ve diğer yaşamsal gereksinimleri için potansiyel olarak birbirleriyle çekişen toprak taleplerini kapsamlı bir şekilde ele alan iyileştirilmiş toprak yönetimi uygulamalarının hayata geçirilmesini geliştirmek ve desteklemek suretiyle, kentsel ve kırsal alanlarda üretken toprakların optimal kullanımını teşvik etmek ve narin ekosistemler ile çevresel açıdan hassas alanları insan yerleşimlerinin olumsuz etkilerinden korumak;
- (q) İnsan yerleşimlerini etkileyen nüfus sorunlarını ele almak ve demografik kaygıları insan yerleşimi politikalarıyla tam olarak bütünleştirmek;
- (r) Yerli ve diğer halkların, geleneksel konut ve yerleşim kalıpları da dahil olmak üzere tarihsel, kültürel ve doğal mirasını ve ayrıca açık ve yeşil mekanların peyzajını, kentsel bitki örtüsünü ve kent hayvanlarını korumak ve idame etmek;
- (s) Kutsal yerler ile kültürel ve tarihsel önemi haiz yerleri korumak;
- (t) Kent merkezlerini yeniden canlandırmak ve gelişmenin kentlerin mücavir alanlarındaki verimli tarım arazileri üzerinde yarattığı baskıyı hafifletmek için, kent merkezlerinde hizmet götürülmüş ancak yeterince faydalanılmayan iş ve konut arsalarının yeniden geliştirilmesini ve kullanılmasını teşvik etmek;
- (u) Çevresel açıdan sağlıklı teknoloji, malzeme ve ürünler konusunda eğitim ve öğrenimi teşvik etmek;
- (v) Özürlülerin insan yerleşimlerinin tüm alanlarına eşit koşullarda erişmesini ve tam katılımını teşvik etmek ve özürlülük nedeniyle ayrımcılık yapılmasına karşı yeterli politika ve yasal korumalar sağlamak;

- (w) Diğer şeylerin yanı sıra, cinsiyete duyarlı etki değerlendirmeleri ve ilgili başka yöntemler vasıtasıyla yapısal düzenlemenin sosyal gelişme üzerindeki etkisini gözden geçirmek suretiyle, korunmasız ve muhtaç gruplara mensup olanlar ve kadınlar üzerindeki etkiler başta olmak üzere, yapısal düzenleme ve ekonomik geçişin sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gelişme süreci üzerindeki istenmeyen ters etkilerini azaltacak ve olumlu etkilerini arttıracak politika ve programları geliştirmek ve değerlendirmek;
- (x) Kırsal alanların canlılığını korumaya ve kuvvetlendirmeye katkıda bulunacak programları formüle etmek ve uygulamak;
- (y) Kıyı alanlarının öneminin ulusal gelişme çabalarında anlaşılmasını ve bu alanların sürdürülebilir kullanımını mümkün kılmak için elden gelen tüm çabanın gösterilmesini sağlamak;
- (z) Meydana gelmemeleri için yeterli yasal düzenlemeleri yapmak ve diğer önlemleri almak suretiyle, büyük teknolojik afetler de dahil olmak üzere insan elinden çıkma afetleri önlemek ve diğer şeylerin yanı sıra, kültürel boyutu ve sürdürülebilirlik boyutunu gözönünde bulundurarak, yardımdan rehabilitasyona, yeniden inşa ve geliştirme sürecine sorunsuz geçişi mümkün kılacak hızlı, insan merkezli tepkilerin gösterilmesi için gerekli planlama mekanizmaları ve kaynakları sağlayarak doğal afetlerin ve diğer acil durumların insan yerleşimleri üzerindeki etkilerini hafifletmek. Afetten etkilenen yerleşimleri, gelecekteki afetlerle ilgili riskleri azaltan ve yeniden inşa edilen yerleşimlere herkesin erişmesini mümkün kılan bir tarzda yeniden inşa etmek;
- (aa) İnsan sağlığını ve çevreyi korumak için kurşun başta olmak üzere ağır metallerin emniyetli ve etkin biçimde kullanımını yönetmek için gereken önlemleri almak ve mümkün olan durumlarda ağır metallere kontrol dışı maruz kalınması olasılığını ortadan kaldırmak;
- (bb) Benzinde kurşun kullanılmasına en kısa sürede son vermek; ve
- (cc) Kadınlar ve erkekler için işlevsel bir işyeri görevini görebilecek konutlar geliştirmek.

C. Yapabilir kılma ve katılım

- 44. Kamu sektörü, özel sektör ve semt sektöründeki tüm kilit aktörleri insan yerleşimlerinde ve konut geliştirme sürecinde (ulusal düzeyde, eyalet/il düzeyinde, metropoliten ve yerel düzeylerde) etkin bir rol üstlenebilir kılma stratejisini gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz.
- 45. Ayrıca aşağıdaki hedefleri de gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz:
 - (a) Kent, kasaba ve metropoliten alanların saydam, sorumlu, hesabı verilebilir, adil, etkili ve verimli yönetişiminin sağlanmasına yardımcı olacak bir tarzda yerel liderliği yapabilir kılmak, demokratik yönetimi teşvik etmek, kamu otoritesini uygulamak ve her düzeyde kamu kurumlarındaki kamu kaynaklarını kullanmak;
 - (b) Özel sektörün örgütlenmesi ve gelişmesine uygun koşulları vücuda getirmek ve özel sektörün sürdürülebilir insan yerleşimlerdeki rolünü saptamak ve gerektiğinde eğitimle güçlendirmek;
 - (c) İnsanların yaşadıkları yerlerdeki gereksinimlerini en etkin şekilde ele almayı sağlayacak düzeyde otorite ve kaynakları ve ayrıca işlev ve sorumlulukları ademi merkezileştirmek;
 - (d) İnsanlar ve topluluklar için ilerlemeyi ve emniyeti desteklemek, böylece toplumun her üyesini temel insani gereksinimlerini karşılayabilir ve kişisel saygınlık, emniyet ve yaratıcılık ve yaşam emellerini gerçekleştirebilir kılmak;

- (e) Etkili beceriler geliştirmek ve arttırmak ve gençleri insan yerleşimlerinin yönetilmesi ve geliştirilmesinde güncel ve gelecekteki karar-alma rolleri ve sürdürülebilir geçim kaynakları için hazırlamak amacıyla eğitim ve öğrenim sağlamak üzere gençlerle işbirliği yapmak;
- (f) Ulusal ve yerel düzeylerde, kentli bağlılığına insan yerleşimlerinin geliştirilmesinde geniş-tabanlı bir katılım sağlanması yardımcı olacak, cinsiyete-duyarlı kurumsal ve yasal çerçevesi ve kapasite oluşturulmasını teşvik etmek;
- (g) Yoksulluğu azaltma ve insan yerleşimlerindeki yaşam kalitesini artırma çabalarına katkıda bulunabilecek semt/mahalle tabanlı örgütlerin, sivil toplum örgütlerinin ve sair hükümet dışı kuruluşların kurulmasını özendirmek;
- (h) Başta kadınlar, özürlüler ve yerliler olmak üzere ve çocukların ve gençlerin çıkarları da dahil olacak şekilde, kentlerin geliştirilmesiyle ilgilenen tüm aktörler arasında (kamu sektörü, özel sektör ve topluluklar) devamlı bir diyaloga dayalı olarak, sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesine ve yönetilmesine katılımcı yaklaşımı kurumsallaştırmak;
- (i) Özellikle kadınlar ve özürlüler için olmak üzere, ulusal ve yerel düzeylerde eğitim, öğrenim ve kurumsal pekiştirme içeren insan yerleşimleri planlaması, yönetimi ve geliştirilmesi için kapasite oluşturması eğitimini desteklemek;
- (j) Finansal kaynakları sürdürülebilir konut ve insan yerleşimlerinin geliştirilmesi için harekete geçirmek üzere ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde kurumsal ve yasal açıdan yapabilir-kılıcı çerçevesi teşvik etmek;
- (k) Gerektiğinde modern haberleşme teknolojisini ve ağlarını kullanarak ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde güvenilir bilgiye eşit erişimi teşvik etmek;
- (l) Üstesinden gelinecek güçlüklerin, bilim ve teknolojinin insan yerleşimleriyle ilgili problemlere daha büyük çapta uygulanmasını gerekli kıldığı gerçeği gözönünde bulundurularak, herkesin eğitim olanaklarından yararlanmasını sağlamak ve herkese yeterli konut temin edilmesini ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesini teşvik eden yerel kapasiteyi attırmaya yönelik araştırmaları desteklemek;
- (m) Kiracıların kamu ve topluluk konutlarının yönetimine katılmasını ve kadınların ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup kişilerin de kentsel ve kırsal geşişme süreçlerinin planlanmasına ve uygulanmasına katılmalarını kolaylaştırmak;

D. Cinsler arasında eşitlik⁽²⁾

46. İnsan yerleşimlerinin geliştirilmesinde cinsler arasında eşitlik sağlama hedefini gerçekleştirmeyi taahhüt ediyoruz. Ayrıca aşağıdaki hedefleri de taahhüt ediyoruz:

- (a) İnsan yerleşimleriyle ilgili mevzuat, politika, program ve projelerde cinsiyete duyarlı analizler uygulayarak cinsiyet perspektiflerini bütünlleştirmek;
- (b) Göstergelerin geliştirilmesi de dahil olmak üzere, cinsiyet perspektiflerini insan yerleşimlerinin planlanmasına, geliştirilmesine ve değerlendirilmesine dahil etmek için kavramsal ve pratik metodolojiler geliştirmek;

(2) Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Başkanının herkesçe anlaşılan "Cins/Cinsiyet" sözcüğünün anlamı konusundaki görüşü, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri (Habitat II) Konferans Raporunun ekinde (Ek. V) yer almaktadır (A/CONF. 165/14).

- (c) Politika ve programların planlanmasında ve uygulanmasında kullanılmak üzere kadınların ücret almadan çalıştıkları işleri ortaya koyan ve görünür hale getiren istatistiksel araçlar da dahil olmak üzere, insan yerleşimlerinin meseleleri hakkında cinsiyete göre ayrıştırılmış verileri ve bilgileri toplamak, analiz etmek ve yaymak;
- (d) Kırsal ve kentsel alanlarda çevreye zarar vermeyen ve sürdürülebilir kaynak yönetimi mekanizmalarının, üretim tekniklerinin ve altyapı iyileştirmelerinin tasarlanmasını ve uygulanmasını cinsiyet perspektifi ile bütünleştirmek; ve
- (e) Kadınların insan yerleşimlerinin planlanmasına ve karar-alma sürecine tam ve eşit katılımını özendirecek politika ve uygulamaları formüle etmek ve kuvvetlendirmek.

E. Konutların ve İnsan Yerleşimlerinin Finansmanı

47. Konut sektörünün üretken bir sektör olduğunu ve diğer şeylerin yanı sıra ticari finansman sağlayabilmesi gerektiğini kabul etmekle beraber, uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde çeşitli finans kaynaklarından da (kamu, özel, çok-taraflı ve iki-taraflı) ek kaynakları harekete geçirecek olan ve parasal kaynakların, mikrokredi ilişkisi yürüten yerel kurumların yoksulları konutlandırma konusunda en büyük potansiyele sahip olabileceği gerçeğini görerek, verimli, etkin ve sorumluluk duygusuyla tahsis edilmesini ve yönetilmesini teşvik edecek Habitat Gündemi'nin hayata geçirilmesini finanse etmek için mevcut finansal mekanizmaları kuvvetlendirmeyi ve ayrıca yeni yaklaşımlar geliştirmeyi taahhüt ediyoruz.

48. Ayrıca aşağıdaki amaçları gerçekleştirmeyi de taahhüt ediyoruz:

- (a) Yerli ve yabancı finansal kaynakları ve özel yatırımları çekecek, istihdam yaratacak ve gelirleri arttıracak olan ekonomik gelişmenin, sosyal gelişmenin ve çevre korumanın özendirilmesi suretiyle, ulusal ve yerel ekonomileri canlandırmak, böylece yeterli konut sağlanmasına ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesine destek olacak daha güçlü bir finansal taban sağlamak;
- (b) Gelir kaynaklarını tam olarak geliştirmek için, her düzeyde para ve finansman yönetimi kapasitesini attırmak;
- (c) Sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesine dolaysız destek sağlamak amacıyla çevreye zarar vermeyen uygulamalara yardımcı olan vergi enstrümanlarını kullanarak kamu gelirlerini arttırmak;
- (d) Piyasaları işleyebilir kılan, piyasanın aksamalarını aşabilen, bağımsız inisiyatif ve yaratıcılık gösterilmesini kolaylaştıran ve ayrıca yerel topluluklarda, yerel topluluklarla ortaklık ilişkisi içinde yapılacak sosyal ve çevresel açıdan sorumlu şirket yatırımlarını ve yenilenen yatırımları özendiren, konut yapımını ve insan yerleşimlerinin geliştirilmesini finanse edecek çok çeşitli başka ortaklıkları teşvik eden düzenleyici ve yasal çerçeveleri kuvvetlendirmek;
- (e) Herkesin kredilerden eşit yararlanabilmesini teşvik etmek;
- (f) Kaynakların farklı hükümet düzeyleri ve çeşitli aktörler arasında tahsis edilmesi için şeffaf, zamanlı, öngörülebilir ve performans esaslı mekanizmaları benimsemek; ve
- (g) Daha az örgütlü ve daha az bilgilenmiş olan ya da diğer şekillerde katılımdan dışlanan insanların, gerektiğinde sübvansiyonlar sağlayarak ve gereksinimlerini karşılayacak uygun kredi mekanizmalarını ve diğer enstrümanları özendirerek, pazara erişebilirliklerini geliştirmek.

F. Uluslararası işbirliği

49. Çok-taraflı, bölgesel ve iki-taraflı işbirliği programlarına ve kurumsal düzenlemelere ve teknik ve finansal yardım programlarına katkıda bulunarak ve katılarak, gereken teknolojilerin alışverişini arttırarak, konut ve insan yerleşimleri üzerine bilgileri toplayarak, analiz ederek ve yayarak ve uluslararası ağlar oluşturarak, ulusal ve küresel eylem planlarının hayata geçirilmesine ve Habitat Gündemindeki hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olacak uluslararası işbirliği ve ortaklıkları (uluslararası barış, güvenlik, adalet ve istikrar yararına) geliştirmeyi taahhüt ediyoruz.

50. Ayrıca aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmeyi de taahhüt ediyoruz.

- (a) En kısa sürede resmi gelişme yardımı için gelişmekte olan ülkelerin gayri safi milli hasılasının yüzde 0.7'si olarak kararlaştırılan hedefi gerçekleştirmeye ve gerektiğinde, Habitat Gündemi'nde öngörülen hedefleri ve amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan etkinliklerin kapsamı ve ölçeğiyle orantılı olarak, yeterli konut ve insan yerleşimlerinin geliştirilmesine ilişkin programlar için ayrılan parasal kaynak payını attırmaya çalışmak;
- (b) Kaynakları ve ekonomik enstrümanları yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde etkin, verimli, adil ve ayırımı olmayan bir tarzda kullanmak; ve
- (c) Kamu kuruluşları, özel kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, semt ve sivil toplum örgütleri arasında duyarlı işbirliğini geliştirmek.

G. İlerlemelerin değerlendirilmesi

51. Habitat Gündemine uymayı ve kendi ülkelerimizdeki eylemlerimizde rehber edinmeyi taahhüt ediyoruz. Bu hedefe yönelik ilerlemeleri izleyeceğiz. Toplumlarımızın çeşitliliğini yansıtacak şekilde bölümlenmiş ulusal ve yerel düzeylerde nicel ve nitel göstergeler, herkese yeterli konut sağlanması ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gerçekleştirilmesi yönündeki ilerlemeyi planlamak, izlemek ve değerlendirmek için esastır. Bu yönden, çocukların iyi durumda olması sağlıklı bir toplumun kritik bir göstergesidir. Muhtaç ve korunmasız gruplara mensup kişilerin durumuna özel ve devamlı dikkat göstererek, insan yerleşimleri politika ve uygulamalarının kentler ve topluluklar üzerindeki etkisini izlemek için yaşa ve cinsiyete duyarlı göstergeler, bölümlenmiş veriler ve gereken veri toplama yöntemleri geliştirilmeli ve kullanılmalıdır. Herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi amacını gerçekleştirmek için bütünleşmiş bir yaklaşım ve birleşik eylemlere gereksinim duyulduğunu biliyoruz ve uluslararası taahhütlerin ve eylem programlarının eşgüdümlü uygulaması için çaba sarfedeceğiz.

52. Ayrıca, sorumlulukları arasında diğer şeylerin yanısıra Habitat Gündeminin hayata geçirilmesinde eşgüdüm sağlamak ve tüm Devletlere yardım etmek olan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezini (Habitat) yeniden canlandırmak gayesiyle değerlendirme yapmayı da taahhüt ediyoruz.

Bölüm IV

Küresel Eylem Planı : uygulama stratejileri

A. Giriş⁽³⁾

53. Vancouver'de yirmi yıl önce yapılan birinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansında, dünya topluluğu insan yerleşimlerinin gelişimi için bir gündem kabul etmişti. O zamandan bu yana, stratejik görüş üzerinde etkili olan dikkate değer nüfus değişiklikleri ve sosyal, politik, çevresel ve ekonomik koşullarda değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler sonucunda birçok Hükümet, insan yerleşimlerinin koşullarını iyileştirmek üzere bireyler, aileler, topluluklar ve özel sektör tarafından yapılan eylemleri teşvik eden yapabilir kılıcı politikaları benimsemiş ve özendirmiştir. Ancak, çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere halen en az bir milyar insanın yeterli konuttan yoksun olduğu ve kabul edilemez yoksulluk koşullarında yaşadıkları tahmin edilmektedir.

54. Nüfus artış oranı düşerken, geçen 20 yıl zarfında dünya nüfusu yaklaşık 4,2 milyardan yaklaşık 5,7 milyara çıkmıştır. 15 yaş altındaki nüfusun oranı üçte bire yakındır ve gitgide artan sayıda insan kentlerde yaşamaya başlamıştır. Yeni bir yüzyıla geçerken, insanoğlu ilk defa nüfusun yüzde elliden fazlasının kentsel alanlarda yaşadığına tanık olacaktır. Gelecek iki onyılıda beklenen yaklaşık 2 milyar insanın daha gereksinimlerinin karşılanması ve insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, azımsanmayacak bir görev olacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı kentleşme ve kamu sektörü ile özel sektör kaynaklarının yoğunlaştığı kasaba, kent ve megakentlerin büyümesi hem yeni bir meydan okumayı hem de yeni fırsatları temsil etmektedir: Kırsal alandan kentsel alana göç dahil, bu olguların kökündeki nedenlerin ele alınması gerekmektedir.

55. Ekonomik alanda, ekonominin giderek küreselleşmesi topluluk içinde yaşayan insanların daha geniş pazarlarda alım satım yapması ve uluslararası kaynaklardan daha sık yatırım fonları sağlanabilmesi anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, ekonomik gelişme düzeyi birçok ülkede yükselmiştir. Aynı zamanda, zengin ile yoksul arasındaki fark ülke ve kişi bazında büyümüştür; dolayısıyla daha olumlu bir uluslararası ekonomik ortam yaratmaya yönelik ortaklıkların kurulması gereksinimi sürmektedir. Yeni iletişim teknolojisi bilgiyi daha kolay erişilebilir kılmakta ve tüm değişim süreçlerini hızlandırmaktadır. Birçok toplumda, sosyal birlik ve kişisel güvenlik ile ilgili yeni konular ortaya çıkmış ve dayanışma konusu sorunların merkezine yerleşmiştir. İşsizlik, çevrenin bozulması, sosyal çözülme ve büyük ölçekli nüfus yer değiştirmelerinin yanı sıra hoşgörü eksikliği, şiddet ve insan hakları ihlalleri de kritik faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Yirmibirinci yüzyılın ilk iki onyılı için insan yerleşimleri stratejilerini hazırlarken bu yeni koşulları gözönünde tutmalıyız.

56. Habitat II'nin bir Devletler konferansı olmasına ve ulusal Hükümetlerin yerel toplulukları problemlerin çözümünde yapabilir kılmak için çok şey yapabilecek durumda olmalarına rağmen, insan yerleşimleri koşullarının iyileştirilmesinde başarı ya da başarısızlığı belirleyecek olan aktörler daha çok kamu sektörü, özel sektör ve kâr amacı gütmeyen sektörde semt/topluluk düzeyinde bulunmaktadır. Habitat II hedeflerine ulaşılmasında ön safta yer alan onlar, yerel yönetimler ve diğer ilgili taraflardır. Her ne kadar sorunların yapısal nedenlerinin sık sık ulusal ve bazen de uluslararası düzeyde ele alınması gerekiyorsa da, ilerleme büyük ölçüde yerel yönetimlere, kentli bağlılığına ve hükümetlerin her düzeyde özel sektör, kooperatif sektörü, sivil toplum ve semt kuruluşları, işçi ve işverenler ve genelde sivil toplumla ortaklıklar kurmasına bağlı olacaktır.

(3) "Hükümetler" deyiminin her kullanıldığı yerde, yetki alanları dahilinde Avrupa Topluluğunu da içerdiği kabul edilecektir.

57. Habitat II, geçen beş yıl içinde Birleşmiş Milletler gözetiminde yapılan olağandışı dünya konferansları dizisi içinde yer almaktadır. Bu konferansların hepsinde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve hakçalık dahil, insanı odak alan sürdürülebilir gelişme sorunları ele alınmış olup, başarılı uygulamalar için her düzeyde, özellikle de yerel düzeyde eylemler gerekmektedir. Sosyal, ekonomik ve çevresel stratejilerin, afet önleme, nüfus, özürllük ve cinsiyet stratejilerinin kırsal ve kentsel alanlarda, özellikle de sorunların keskin ve gerginlik yaratıcı olduğu yerlerde uygulanmaları gerekmektedir.

58. Habitat II'de, her düzeyde Hükümetler, toplum ve özel sektör, "Herkese yeterli konut" ve "Kentleşen dünyada insan yerleşimlerinin sürdürülebilir gelişimi" şeklindeki belli başlı iki hedefe ulaşılmasında yerel düzeyde birey ve aileler ile onların ait oldukları topluluklara merkezi rol tanıyan bir yapabilir kılma süreci ile nasıl teşvik edilebileceğini gözden geçirdiler. Habitat II'nin küresel eylem planı ve uygulama stratejilerinin özel niteliği burada yatmaktadır. Bu önlemlerin uygulamada her ülke ve toplumun özgül durumuna uyarlanmaları gerekecektir.

59. Küresel eylem planının stratejisi yapabilir kılma, şeffaflık ve katılıma dayanmaktadır. Bu stratejiye göre hükümetlerin çabası özel sektörü, sivil toplum kuruluşlarını ve semt gruplarını yapabilir kılarak herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişimi hedeflerine tam katkısını sağlayacak, tüm kadın ve erkekleri birlikte ve toplulukları içinde Hükümetler ile her düzeyde çalışabilir kılarak geleceklerini hep birlikte tayin etmelerini, eylem önceliklerine karar vermelerini, kaynakları tesbit ve hakkaniyetle tahsis etmelerini ve ortak hedeflere varmak için ortaklıklar kurmalarını sağlayacak mevzuatın, kurumsal ve finansal çerçevelerin oluşturulmasına dayanacaktır. Yapabilir kılma:

- (a) Konut üretme ve iyileştirme sürecinde yer alan tüm aktörlerin tam potansiyel ve kaynaklarının seferber edileceği bir ortamı;
- (b) Kadın ve erkeklerin bireysel hak ve sorumluluklarını eşit olarak kullanacakları, yaşadıkları çevreyi iyileştirmek ve sürdürmek üzere yeteneklerini etkin biçimde kullanacakları koşulları;
- (c) Herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri gelişimi hedeflerine ulaşmak için kuruluş ve kurumların karşılıklı etkileşerek ve ağlar kurarak ortaklıklar oluşturmasını sağlayacak koşulları;
- (d) Herkesin kendisini geliştirebilmesinin koşullarını; ve
- (e) Uluslararası işbirliğini zenginleştirmenin koşullarını yaratacaktır.

B. Herkese yeterli konut

1. Giriş

60. Yeterli konutun anlamı, başını sokacak bir dam ile sınırlı değildir. Aynı zamanda yeterli mahremiyet; yeterli mekan; fiziksel erişilebilirlik; yeterli güvenlik; yeterli yararlanma güvencesi; yapısal sağlamlık ve dayanıklılık; yeterli aydınlatma, ısıtma ve havalandırma; su, atık su ve katı atık yönetimi gibi yeterli temel altyapı; uygun çevresel kalite ve sağlık ile ilgili faktörler; iş ve temel kolaylıklar açısından yeterli ve erişilebilir konum; ve bütün bunların uygun fiyatla edinilebilmesi demektir. Yeterlilik kavramı, gelişme olasılığı gözönünde tutularak, ilgili kişilerle birlikte saptanmalıdır. Yeterlilik kavramı genellikle ülkeden ülkeye değişir, zira özgül kültürel, sosyal, çevresel ve ekonomik faktörlere bağlıdır. Çocukların ve kadınların toksik maddelere maruz kalmaları gibi cinsiyete özgü ve yaşa özgü faktörler de bu bağlamda ele alınmalıdır.

61. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 1948 yılında kabulünden bu yana, yeterli konut hakkı yeterli yaşam standardı hakkının önemli bir ögesi olarak kabul edilmiştir. İstisnasız tüm Hükümetler, imar

bakanlıkları veya daireleri kurmalarından, konut sektörüne fon ayırmalarından ve politika, program ve projeler geliştirmelerinden de görüldüğü gibi, konut sektöründe sorumluluk sahibidirler. Herkese yeterli konut sağlanması için sadece Hükümetlerin değil, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, topluluklar ve yerel yönetimler de dahil olmak üzere toplumun tüm sektörlerinin, ortaklık kuruluşlarının ve uluslararası toplulukta yer alan tüzel kişilerin eylemine ihtiyaç duyulmaktadır. Yapabilir kılma yaklaşımını genel bağlamı içinde Hükümetler yeterli konut hakkının tam ve ileriye dönük olarak gerçekleştirilmesini teşvik etmek, savunmak ve sağlamak üzere gereken önlemleri almalıdırlar. Bu eylemler, sınırlayıcı olmadan:

- (a) Konut ile ilgili olan ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ve diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum ve diğer durumlar nedeniyle ayırım yapılmasının yasalarla yasaklanmasının ve ayrımcılığa karşı herkesin eşit ve etkin biçimde korunmasının sağlanmasını;
- (b) Evsiz insanların durumlarından ötürü cezalandırılmamaları gerektiğini akılda tutarak ve insan haklarını gözönüne alarak kadınlar ve yoksulluk içinde yaşayanlar dahil, herkese kullanma güvencesinin ve toprağa eşit erişim hakkının, ayrıca kanuna aykırı cebri tahliyelere karşı etkin korunmanın sağlanmasını;
- (c) Diğer hususların yanısıra:
 - (i) Uygun fiyatlı konut sunumunu uygun düzenleyici önlemler ve piyasa teşvikleri ile genişleterek;
 - (ii) Yoksulluk içinde yaşayan insanlara sübvansiyonlar, kira ve sair konut yardımları sağlanması yoluyla bütçeye uygunluğu arttırarak;
 - (iii) Semt esaslı, kooperatif ve kâr amacı gütmeyen kiralık ve mülk konut programlarını destekleyerek;
 - (iv) Evsizlere ve diğer korunmasız gruplara destek hizmetlerini özendirerek;
 - (v) Konut ve mahalle gelişimi için yenilikçi mali ve diğer kaynakları (kamu ve özel) seferber ederek;
 - (vi) Özel sektörü uygun fiyatlı kiralık ve mülk konut gereksinimini karşılamaya özendirecek piyasaya dayalı teşvikleri yaratarak ve özendirerek; ve
 - (vii) Mal, hizmet, sosyal hizmet ve işyerlerinin erişilebilirliğini iyileştiren sürdürülebilir mekansal gelişme kalıplarını ve ulaşım sistemlerini özendirerek kendi olanaklarıyla yeterli konut edinme olanağı olmayanlar dahil olmak üzere, konutları oturulabilir, uygun fiyatlı ve erişilebilir kılmayı hedef alan politikaların kabul edilmesini; ve
- (d) Evsizlik ve konut yetersizliğinin yaygınlığı da dahil olmak üzere, konut koşullarının etkin biçimde izlenmesini ve değerlendirilmesini, etkilenen nüfus ile istişare ederek uygun konut politikalarının biçimlendirilmesini ve benimsenmesini, bu problemleri ele alan etkin strateji ve planların uygulanmasını içermelidir.

62. Tüm potansiyel yerli kaynakların tam seferber edilmesi sonucunu verdiği için, yapabilir kılma yaklaşımını temel alan bir konut stratejisi insan yerleşimlerinin sürdürülebilir gelişimine büyük katkıda bulunmaktadır. Bu tür kaynakların yönetimi insanı merkez almalı, çevresel, sosyal ve ekonomik bakımdan sağlam olmalıdır. Bunun gerçekleşmesi ancak konut sektöründeki politika ve eylemlerin, ekonomik kalkınmayı, sosyal gelişmeyi ve çevre korumayı özendirme amacını taşıyan politika ve eylemler ile bütünleştirilmesi halinde mümkündür. Dolayısıyla bu bölümün temel hedefi, konut politikalarını makro-ekonomik ve sosyal gelişmeye ve sağlıklı çevre yönetimine rehberlik eden politikalar ile bütünleştirmektedir.

63. Bu bölümün ikinci temel hedefi piyasaları (birincil konut sunum mekanizmasını), işlevlerini verimli biçimde yerine getirebilir kılmaktır. Yerine göre piyasaya dayalı teşvikler ve telafi edici önlemler de dahil olmak üzere, bu hedefi gerçekleştirecek ve aynı zamanda sosyal hedeflere katkıda bulunacak eylemler önerilmektedir. Diğer hedefler ve önerilen eylemler, özel sektör ve topluluk ve kamu kiralama sektörlerindeki konut sunum sistemlerinin öğelerini (arazi, finansman, altyapı ve hizmetler, inşaat, yapı malzemeleri, bakım ve onarım) ve bunları insanlara daha iyi hizmet ettirmenin yollarını ele almaktadır. Nihayet, kadınlar dahil, kullanım güvenliğine sahip olmadıkları veya konut piyasasına katılmaktan alıkonuldukları için önemli ölçüde risk taşıyan herkese özel önem verilmiştir. Bu kişilerin korunmasızlığını azaltmak, onları adil ve insanca yollardan yeterli konut sağlayabilir kılmak için eylemler önerilmektedir.

64. Herkese verimli konutun özendirilmesi için uluslararası ve ulusal her düzeyde işbirliği yapılması hem gerekli hem de yararlı olacaktır. Bu durum özellikle savaştan veya doğal, endüstriyel ya da teknolojik afetlerden etkilenen bölgelerde ve yeniden yapılanma ve onarım gereksinimlerinin ulusal kaynakları aştığı durumlarda gereklidir.

2. Barınma politikaları

65. Verimli ve etkin konut sunum sistemleri için bir çerçeve yaratmaya yönelik yapabilir kılıcı konut politikalarının gereğince formülasyonu ve düzenli aralıklarla değerlendirilerek gözden geçirilmesi, herkese yeterli konut sağlamanın temel taşıdır. Gerçekçi bir konut politikasının formüle edilmesindeki temel ilkelerden biri, bu politikanın genel makro-ekonomik politikalarla, çevre ve sosyal gelişim politikalarıyla karşılıklı bağımlılığıdır. Konut politikaları, bir yandan giderek artan konut ve altyapı talebine odaklanırken, diğer yandan mülkiyet, kiralama ve diğer kullanım hakkı seçenekleriyle ihtiyaçların çeşitliliğine cevap veren mevcut konut stokunun artan kullanım ve bakımını da vurgulamalıdır. Bu politikalar, birçok ülkede ve özellikle de gelişmekte olan ülkelerde bireysel veya toplu olarak hareket ederek önemli konut üreticileri durumunda olan insanları da özendirmeli ve desteklemelidir. Politikalar, aşağıda 4. alt-bölümde (paragraf no. 93-98) belirtildiği gibi, muhtaç ve korunmasız gruplara mensup kişilerin çok çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermelidir.

Yapılacak işler

66. Hükümetler konut politikalarını ve bunların yürütülmesini, ulusal çerçeve içinde mümkün ve uygun olan her durumda alt-ulusal ve yerel düzeylere aktararak ademi merkezileştirmeye çalışmalıdırlar.

67. Hükümetler, konut politikalarını makro-ekonomik, sosyal, demografik, çevresel ve kültürel politikalar ile bütünleştirmek için, yerine göre:

- (a) Ekonomik, çevresel, sosyal ve insani yerleşim ve konut politikalarından sorumlu olan hükümet yetkilileri arasında danışma mekanizmaları kurmalı ve uygulamalı, pazarın belirlenmesi ve tahsis, sübvansiyon ve diğer destekleme şekillerine ilişkin açık kriterlerin oluşturulması da dahil olmak üzere, konut sektörünün tutarlı biçimde eşgüdümü için sivil toplumu ve özel sektörü örgütlemeli;
- (b) Konut sunum sistemleri ile ilgili makro-ekonomik politikaların etkisini, aralarındaki özgül bağlantıları gözönünde tutarak ve korunmasız ve muhtaç gruplar üzerindeki olası etkilerini hesaba katarak, sürekli izlemeli;
- (c) Konut politikaları ile istihdam yaratma, çevre koruma, kültürel mirası koruma, kaynak seferberliği ile kaynak verimliliğinin azamileştirilmesi arasındaki bağlantıları güçlendirmeli, sürdürülebilir ekonomik gelişme ile sosyal gelişim faaliyetlerinin canlandırılmasını ve desteklenmesini güçlendirmeli;
- (d) Sürdürülebilir konut pazarlarını ve arsa üretimini teşvik için harcama, vergi, para ve planlama politikalarını da içeren kamu politikalarını uygulamalı;
- (e) Toprak ve konut politikalarını, yoksulluğu azaltma ve iş yaratma, çevre koruma, kültürel mirası muhafaza, eğitim ve sağlık, temiz su sunumu ve kanalizasyon, muhtaç ve korunmasız grupları ve özellikle de evsizleri güçlendirme politikaları ile bütünleştirmeli;

- (f) Konutla ilgili bilgi sistemlerini güçlendirmeli ve politikaların geliştirilmesinde ilgili araştırma faaliyetlerini (cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler de dahil olmak üzere) kullanmalı; ve
- (g) Evsiz insanların ihtiyaçlarını ve söz konusu politikaların çevre, ekonomik kalkınma ve sosyal refah üzerindeki etkilerini gözönüne alarak, konut politikalarını düzenli aralıklarla değerlendirmeli ve gerektiğinde değiştirmelidirler.

68. Her düzeyde Hükümetler, hem kırsal hem kentsel alanlarda konutların yapım, bakım ve onarımında yapabilir kılma yaklaşımını özendirecek politikaları formüle etmek ve uygulamak üzere yerine göre:

- (a) Yoksulluk içinde yaşadığı varsayılan grupların temsilcileri de dahil, kamu sektörünün, özel sektörün, sivil toplum, kooperatif ve topluluk sektörlerinin temsilcilerini içine alan geniş tabanlı katılımcı ve istişari mekanizmaları, politika geliştirme sürecinin her düzeyinde kullanmalı;
- (b) Politika geliştirme süreci içinde yerel düzeydeki hak ve sorumlulukları açıkça tanımlayan uygun eşgüdüm ve ademi merkezileştirme süreçleri oluşturmali;
- (c) Hem kırsal hem kentsel bölgelerdeki konut sunumunda özellikle özel sektörün yatırımlarını kolaylaştıracak yeterli kurumsal çerçeveleri geliştirmeli ve desteklemeli;
- (d) Doğal, insani, teknik ve mali kaynakların tahsisinde öncelikler getirilmesini gözönünde bulundurmali;
- (e) Her düzeyde katılım ve ortaklık düzenlemelerini kolaylaştırmak için düzenleyici bir çerçeveyi tesis ve kabul etmeli, kurumsal destek sağlamali;
- (f) Yasal ve düzenleyici çerçeveyi yoksul ve alt gelir grubuna mensup insanların özel ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde gerektiğinde gözden geçirmeli ve uyarlamali; ve
- (g) Uygun fiyatlı kiralık ev sunumunu ve hem evsahibi hem kiracılar açısından yasal hak ve yükümlülükleri özendirmelidirler.

69. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, politika geliştirmeye ilişkin sektörler-arası bir yaklaşımı benimsemek ve uygulamak için:

- (a) Konut ve insan yerleşimi politikalarını nüfus ve insan kaynaklarını geliştirme politikaları, çevre, kültür, arazi ve altyapı politikaları, kırsal ve kentsel planlama gibi başka ilgili politikalarla, ayrıca özel ve/veya kamu çalışan girişimleriyle koordine etmeli ve bütünleştirmeli;
- (b) Ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevre koruma ihtiyaçlarını, herkese konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri geliştirme ilkelerini ve temel insani gelişim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılama hedeflerini tümüyle hesaba katmalı;
- (c) Özürlülerin yeni kamu yapı ve tesislerine, toplu konut ve toplu taşıma sistemlerine erişebilmelerini sağlayacak politikaları benimsemeli. Bunun dışında, mevcut binaların yenilenmesi sırasında uygulanabilecek benzer önlemleri mümkün her durumda almalı;
- (d) Mümkün olduğu kadar eldeki yerli kaynaklara dayanan, yerli yapı malzemeleri sanayiinin güçlendirilmesi dahil, çevre açısından sağlıklı ve uygun fiyatlı yapı yöntemlerinin ve yapı malzemeleri üretim ve dağıtımının geliştirilmesini teşvik etmeli; ve
- (e) Yapı malzemelerinin olumsuz çevre etkileri ile ilgili veri tabanlarının geliştirilmesi ve yayılması dahil, özel sektörün ve kamu sektörünün ortak çabaları yoluyla inşaatların çevre sağlığıyla ilgili yönlerinin tamamına ilişkin bilgilerin serbest alışverişini özendirmelidirler.

70. Uygun düzeylerde Hükümetler, konut sunum sistemlerini iyileştirmek için:

- (a) Hem kırsal hem kentsel bölgelerde mevcut konut stokunun yenilenmesi, onarımı, vasıflarının yükseltilmesi ve güçlendirilmesi dahil olmak üzere, konut geliştirme konusunda yapabilir kılan bir yaklaşımı benimsemeli;
- (b) Doğal, insani, teknik ve finansal kaynakların tahsisinde öncelikleri tesbit etmeli;
- (c) Özellikle özel kâr amacı gütmeyen sektörlerin kırsal ve kentsel konut sunumunda yatırımlarını kolaylaştırmak üzere, kamu ve topluluk sektörleri ile özel sektör için yeterli kurumsal çerçeveleri geliştirmeli;
- (d) Korunmasız ve muhtaç gruplara mensup, özellikle yoksul ve düşük gelirli insanların özel ihtiyaçlarına cevap verecek yasal, mali ve düzenleyici çerçeveyi gerektiğinde gözden geçirmeli ve düzeltmeli;
- (e) Konut finansman politika ve sistemlerini, bu tür politika ve sistemlerin çevre, ekonomik gelişme ve sosyal refah üzerindeki etkilerini, özellikle de korunmasız ve muhtaç grupların üzerindeki değişik etkilerini dikkate alarak düzenli aralıklarla değerlendirmeli ve gerekirse düzeltmeli;
- (f) Konut ve altyapı inşaatında gerekli olan arazi, finansman ve yapı malzemeleri gibi esas girdilerin yeterli sunumunu koordine ve teşvik edecek politikaları yerine göre özendirmeli ve benimsemeli;
- (g) Yerel yapı malzemeleri sanayiinin güçlendirilmesi dahil olmak üzere, mümkün olduğu kadar mevcut yerel kaynaklara dayanan, çevreye zarar vermeyen ve uygun fiyatlı inşaat yöntemlerini ve yapı malzemelerinin üretim ve dağıtımını teşvik etmeli; ve
- (h) Uygun olabilecek ülkelerde, çoğu büyük şehirde bulunan eksik istihdam edilmiş işgücü için istihdam yaratacak emek-yoğun inşaat ve bakım teknolojilerinin kullanılmasını, aynı zamanda yapı sektöründe becerilerin geliştirilmesini özendirmelidirler.

3. Konut sunum sistemleri

(a) Piyasaların işleyebilir kılınması

71. Piyasalar birçok ülkede birincil konut sunum mekanizması olarak işlev görmekte ve dolayısıyla bunların verimli ve etkin olmaları sürdürülebilir gelişim hedefi için önem taşımaktadır. İyi çalışan bir konut piyasasını yapabilir kılan çerçeveyi sağlamak hükümetlerin sorumluluğundadır. Konut sektörü bir kesimdeki eğilimlerin diğer kesimlerdeki başarıyı etkilediği bütünleştirici bir pazar olarak görülmelidir. Piyasaların yeterince hizmet vermediği korunmasız ve muhtaç grupların ihtiyaçlarını ele almak için Hükümet müdahaleleri gereklidir.

Yapılacak işler

72. Piyasa verimliliğini sağlamak için, uygun düzeylerde Hükümetler, yasal yetkileriyle tutarlı olarak:

- (a) Konut arzını ve talebini cinsiyete göre ayrıştırılmış temelde değerlendirmeli ve konut piyasaları ve diğer sunum mekanizmaları hakkında bilgileri derlemeli, irdelemeli ve yaymalı, bir yandan özel ve kâr amacı gütmeyen sektörler ile medyayı aynı şeyleri yapmaya teşvik ederken, diğer yandan işlerin mükerrer yapılmasını önlemeli;
- (b) Konut ve hizmet arzını duraklatan ve talebi çarpıtan uygunsuz müdahalelerden kaçınmalı, ihalelere, toprak kullanımına, yapı mevzuat ve standartlarına ilişkin çerçeveler de dahil olmak üzere finansal ve düzenleyici çerçeveleri düzenli aralıklarla gözden geçirmeli ve düzeltmeli;
- (c) Mülkiyet haklarını açıkça tanımlayan mekanizmaları (örneğin kanun maddeleri, kadastro, gayrimenkul değerlendirme kuralları ve diğerleri) kullanmalı;

- (d) Gereksiz kısıtlamalar olmaksızın arazi ve konut alışverişine izin verilmeli ve yolsuzlukları önlemek üzere gayrimenkul işlemlerini saydamlaştıracak ve hesabı verilir hale getirecek prosedürleri uygulamalı;
- (e) Kadınlara miras hakkı, toprak ve sair mülkleri edinme hakkı, kredi, doğal kaynaklar ve uygun teknolojiler üzerindeki mülkiyet hakları dahil, ekonomik kaynaklara tam ve eşit erişim hakkı verecek yasal mevzuat ve idari reformları yapmalı;
- (f) Yeterli konut ve arsa sunumunu özendirecek, vergilendirme dahil, uygun mali önlemleri uygulamalı;
- (g) Yoksul insanların ve korunmasız grupların geleneksel pazar mekanizmaları ile çözüm getirilemeyen özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere hükümet müdahalesi gereğinin en iyi şekilde nasıl yerine getirilebileceğini saptamak üzere düzenli aralıklarla değerlendirmeler yapmalı; ve
- (h) Kiralık konut piyasası dahil, korunmasız grupların özel ihtiyaçlarını hesaba katarak, konut piyasalarının düzenlenmesi için yerine göre esnek enstrümanlar geliştirmelidirler.
- (b) Semt ve topluluk esaslı konut üretiminin kolaylaştırılması

73. Birçok ülkede, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, mevcut konut stokunun yarısından fazlası, genellikle düşük gelirli nüfusa hizmet verecek şekilde, içinde oturanların kendileri tarafından mülk konut olarak inşa edilmiştir. Kendin-yap konutları uzak gelecekte de konut sağlanmasında önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Birçok ülkede yasallaştırma ve ıslah programları ile kendin-yap konutları desteklenmelidir.

Yapılacak İşler

74. Uygun düzeylerde Hükümetler, insanların kişisel veya toplu olarak konut üretme çabalarını desteklemek üzere:

- (a) Kapsamlı bir toprak kullanım politikası bağlamı içinde kendin-yap konutlarını özendirmeli;
- (b) Kapsamlı bir toprak kullanım politikasına bağlı olarak, özellikle uygun tapu tescil programları aracılığıyla, kendin-yap konutlarını kentsel ve kırsal bölgelerdeki genel konut ve altyapı sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak bütünleştirmeli ve yasallaştırmalı;
- (c) Toprak, finansman ve yapı malzemeleri dahil, konut kaynaklarına daha iyi erişim sağlayarak mevcut kendin-yap konutlarını iyileştirme çabalarını teşvik etmeli;
- (d) Kendin-yap konutlarının standartlarını iyileştirecek yol ve yöntemleri geliştirmeli;
- (e) Kendin-yap konutlarının üretiminde destekleme ve kolaylaştırma rolü üstlenen semt ve sivil toplum kuruluşlarını teşvik etmeli;
- (f) Karar verme mekanizmasının her düzeyinde ve aşamasında konut üretimi ile ilgili çeşitli aktörlerin düzenli diyalogunu ve cinsiyete duyarlı katılımını kolaylaştırmalı; ve
- (g) Plansız yerleşimleri önceden hesaba katan program ve politikalar aracılığıyla kendiliğinden gelişen insan yerleşimleri ile ilgili problemleri hafifletmelidirler.
- (c) Toprağa erişimin sağlanması

75. Herkese yeterli konut sağlanması ve hem kentsel hem kırsal alanları etkileyen sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gelişmesi için toprağa erişim ve yasal kullanma güvenliği stratejik ön koşullardır. Ayrıca yoksulluk kısır döngüsünü kırmak da bir yoldur. Her hükümet, sürdürülebilir toprak kullanım politikaları bağlamında yeterli sunum, sağlanmasını özendirmeyi taahhüt ettiğini göstermelidir. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, bir yandan toprak kullanımına ilişkin değişik ulusal kanunların ve/veya toprak kullanım sistemlerinin varlığını kabul etmekle beraber, toprağa hakça erişimi önleyebilecek tüm engelleri ortadan kaldırmaya yine de gayret göstermeli ve kadın ve erkeklerin toprak ve mülkiyete ilişkin eşit haklarının kanunen korunmuş olmasını sağlamalıdır. Uygun kırsal ve kentsel toprak politikalarının ve toprak yönetimi uygulamalarının her düzeyde benimsenmemiş olması, eşitsizlik ve yoksulluğun başlıca nedenini oluşturmaya devam etmektedir. Bu durum ayrıca geçim masraflarının artmasına, tehlikeye yatkın arazilere yerleşmesine, çevre bozulmasına, kırsal ve kentsel habitatların (yaşam alanlarının) daha korunmasız kalmasına yol açarak, tüm insanları, özellikle de korunmasız ve muhtaç grupları, yoksul ve düşük gelirli insanları etkilemektedir.

Yapılacak İşler

76. Uygun düzeylerde Hükümetler, yasal çerçevelerine uygun olarak, yeterli hizmet götürülebilir arazi sunumunu sağlamak için:

- (a) Toprak sunum mekanizmalarının çeşitliliğini tanımalı ve meşrulaştırmalı;
- (b) Toprak yönetim sorumluluklarını ademi merkezileştirmeli ve yerine göre ilgili kilit tarafların rolünü kabul eden yerel kapasite oluşturma programlarını sağlamalı;
- (c) Kamu arazilerinin kapsamlı envanterlerini çıkarmalı ve yerine göre, sivil toplum ve semt kuruluşları tarafından yapılanlar dahil olmak üzere, bunların konut ve insan yerleşimlerinin geliştirilmesinde kullanılmasını sağlayacak programlar hazırlamalı;
- (d) Toprağın verimli, ulaşılabilir ve çevre açısından sağlıklı kullanımını teşvik etmek için yerine göre saydam, kapsamlı ve hakça mali teşvik mekanizmalarını uygulamalı, yerel yönetimler tarafından sağlanacak hizmetler için mali kaynakların seferber edilmesinde emlak vergisine ve sair vergilere başvurmalı;
- (e) Konut gelişimi için konut ve arsa sunumunu sağlamak üzere arsa piyasasının verimli çalışmasını özendirecek, yerine göre mali ve diğer önlemleri düşünmeli;
- (f) Toprağa değer biçilmesi dahil, toprak yönetimi için toprak bilgi sistemlerini ve uygulamalarını geliştirmeli ve uygulamalı, bu tür bilgilerin her zaman elde bulunmasını sağlamayı hedeflemeli;
- (g) Kentsel alanlarda mevcut altyapıdan tam olarak yararlanmalı, taşıma kapasitesine uygun olarak hazır hizmet götürülmüş arazinin optimal iskân yoğunluğunu teşvik etmeli; aynı zamanda yerine göre park, oyun alanı, orta mekân ve tesisler, ev bahçeciliği amaçlı arsaların yeterli sunumunu sağlamalı;
- (h) Toprakta değer artışını ele geçirerek kamu yatırımlarının geri dönüşünü sağlayacak yenilikçi enstrümanların benimsenmesini düşünmeli;
- (i) Yerine göre arsa tevhit ve tadilleri de dahil olmak üzere, arazinin verimli ve sürdürülebilir düzenleme ve gelişimi için yenilikçi enstrümanların benimsenmesini düşünmeli;
- (j) Enformel yerleşimlerin yasallaşmasını kolaylaştıracak uygun kadastro sistemlerini geliştirmeli, tapu sicil prosedürlerini hızlandırmalı ve arazi işlemlerini kolaylaştırmalı;
- (k) Arazi ve gayrimenkul mülkiyetini ve aynı hakları tanımlayan emlak kanunlarını ve yasal çerçeveyi geliştirmeli;

- (l) Toprak yönetim sistemlerini destekleyen araştırmaları, teknoloji ve eğitim programlarının transferini özendirecek yerel ve bölgesel uzmanlıkları seferber etmeli;
- (m) Toprağa eşit erişim, arazi ıslah, ekonomik çeşitlendirme, kırsal bölgelerde küçük ve orta ölçekli kentlerin ve yerine göre yerel toprak yerleşimlerinin geliştirilmesi gibi önlemler aracılığıyla kapsamlı bir kırsal gelişimi özendirmeli; ve
- (n) Kapsamlı bir politika çerçevesi bağlamında, tarım arazilerinin ve çevrenin korunması da dahil olmak üzere, toprak devri ve toprak kullanımının dönüştürülmesi için basit prosedürler sağlamalıdır.

77. Uygun düzeylerde Hükümetler, verimli toprak piyasalarını ve toprağın çevre açısından sürdürülebilir kullanımını özendirmek için:

- (a) İnsan yerleşimleri ile ekonomik, sosyal ve çevresel politikaları dikkate alarak planlama ve yapı mevzuatı çerçevelerini yeniden değerlendirmeli ve gerekirse düzenli aralıklarla uyarlamalı;
- (b) Etkin yasal çerçeveler aracılığıyla toprak piyasalarının gelişmesini desteklemeli ve değişik hukuki statüye sahip arazileri seferber etmeye yönelik esnek ve farklı mekanizmalar geliştirmeli;
- (c) Hem kamu sektörünün hem de özel sektörün ve diğer ilgili tarafların müdahalelerinin çoğulluğunu ve çeşitliliğini kadın erkek ayrımı gözetmeden, piyasa sistemi içinde hareket ederek teşvik etmeli;
- (d) Riski asgariye indirerek ve kullanımları çeşitlendirerek, inşaat gereksinimini çevrenin korunması ile dengelemeyi amaçlayan yasal ve toprak kullanımı çerçevesi geliştirmeli; ve
- (e) Kısıtlayıcı, dışlayıcı ve masraflı yasal ve düzenleyici süreçleri, planlama sistemlerini, standartları ve imar yönetmeliklerini yeniden gözden geçirmelidirler.

78. Uygun düzeylerde Hükümetler, özellikle kadınların, özürllülerin ve korunmasız gruplara mensup olanların toprağa eşit ve hakça erişimini engelleyen yasal ve sosyal engelleri ortadan kaldırmak için özel sektör, sivil toplum kuruluşları, kooperatif sektörü ve semt kuruluşları ile ortak hareket ederek:

- (a) Başka hususların yanısıra, eğitimi ve sorunları barışçı yoldan çözümleme becerisi edindirmeyi teşvik ederek, ayırım ve dışlanma sonucunu doğuran engellerin yaratılmasına yol açan kültürel, etnik, dini, sosyal ve özürllülük esaslı nedenlere dayalı etkenleri ele almalı;
- (b) Mevcut engelleri ortadan kaldırmak amacıyla, bilinçlenme kampanyaları, eğitim ve yapabilir kılma uygulamaları, özellikle de kullanma hakkı, toprak mülkiyeti ve kadınlara miras hakkına ilişkin yasal hakları özendirmeli;
- (c) Yasal ve düzenleyici çerçeveleri gözden geçirerek, Küresel Eylem Planı'nın ilke ve taahhütlerine göre uyarlamalı ve kadın erkeklerin eşit haklarının açıkça belirtilmiş ve uygulanır olmasını sağlamalı;
- (d) Cinsiyet, yaş, özürllülük ve korunmasızlığa göre farklılaşma ihtiyaçları dikkate alarak ve kadınların tam ve eşit katılımını sağlayarak yasallaştırma programları geliştirmeli, bu tür program ve projeleri ilgili nüfus kesimi ve organize gruplar ile istişare ederek formüle etmeli ve uygulamalı;
- (e) Başka hususların yanısıra, kadınların uygun fiyatlı konut, toprak ve mülk edinmesini, ekonomik kaynaklara, altyapıya ve sosyal hizmetlere erişimini engelleyen tüm engelleri ortadan kaldırmayı ve kadınların, özellikle de yoksulluk içinde yaşayanların ve hane halkının reisi ve ailenin tek geçindireni konumunda olanların, tüm karar verme süreçlerinde tam katılımını sağlamayı amaçlayan semt ve topluluk proje, politika ve programlarını desteklemeli;

- (f) Kadınların, miras hakkı, toprak ve gayrimenkul mülkiyeti, kredi, doğal kaynaklar ve uygun teknolojiler dahil olmak üzere, ekonomik kaynaklara tam ve eşit erişim hakkını tanıyacak yasama ve yürütme reformlarını gerçekleştirmeli; ve
- (g) Eşleri öldüğünde evlerini ve mülklerini yitirme riski bulunan kadınların korunmasını sağlayacak mekanizmaları özendirmelidirler.

79. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, tüm sosyo-ekonomik grupların toprağa erişim hakkını ve kullanma güvenliğini kolaylaştırmak için:

- (a) Gerekirse toprak kullanımının kabul edilmiş türlerini belirleyerek ve kullanımını yasallaştırma prosedürlerini tesbit ederek, özel ticaret ve semt sektörleri ile ortaklıkları canlandıracak şekilde derinleştirilmiş bilgilere, anlayışlara ve mevcut uygulamalar ile arsa sunum mekanizmalarının kabulüne dayalı yapabilir kılıcı bir yasal ve düzenleyici çerçeveyi benimsemeli;
- (b) Toprak yönetiminde kurumsal destek, hesaplanabilirlik ve saydamlık sağlamalı; toprak mülkiyeti, toprak işlemleri, mevcut ve planlanan toprak kullanımına ilişkin doğru bilgileri sağlamalı;
- (c) Geleneksel tapulu toprak mülkiyetinin bulunmadığı durumlarda, yerine göre krediye erişim dahil, belli durumlarda fazla masraflı ve zaman alıcı olabilecek tam yasallaştırma dışında, kullanım güvencesini artırmak için, yerine göre yenilikçi düzenlemeleri araştırmalı;
- (d) Kadınların toprak satın almak, kiralamak veya kiraya vermek amacıyla eşit kredi kullanım hakkı ve bu tür arazilerde yasal kullanım güvencesine eşit koruma sağlayacak önlemleri özendirmeli;
- (e) Özel formel ve enformel sektörlerde ilgili kilit tarafların potansiyel katkılarından yararlanmalı ve uyuşmazlıkları çözümlemeye uygun katılımcı ve ortaklaşa girişim ve mekanizmaları harekete geçirecek sivil toplum ve semt kuruluşları ile özel sektörün uğraşalarını desteklemeli; ve
- (f) Özellikle semt ve sivil toplum kuruluşlarının katılımını;
 - (i) Arsa, konut ve hizmetlerin üretimi ve yönetimi ile uğraşan nüfusun çeşitli biçimlerde örgütlenmesini tanıyacak ve canlandıracak yasal ve düzenleyici çerçeveleri gözden geçirerek ve düzelterek;
 - (ii) Örgütleri kredi sahibi olarak tanıyan, kolektif birimlere kolektif teminata dayalı kredi açan, insanların kendi konutlarını üretmesinden doğan gereksinimlere uygun ve nüfusun gelir ve tasarruf kalıplarına uyarlanmış finansal prosedürler sunan finansman sistemlerini düşünerek;
 - (iii) Yerine göre parasal yardım, eğitim ve öğrenim programları ve teknolojik yenilikleri destekleyen teknik yardım ve fonlar da dahil olmak üzere, kapasiteleri artırmak üzere tasarlanmış tamamlayıcı önlemleri geliştirerek ve uygulayarak;
 - (iv) Ulusal konut eylem planlarının hayata geçirilmesinde etkin ve yeterli ortaklar haline getirmek için sivil toplum kuruluşları ve halkın örgütleri tarafından gerçekleştirilen kapasite oluşturma ve deneyim birikimini destekleyerek; ve
 - (v) Kredi kurumlarını yoksulluk veya ayrımcılık nedeniyle başka özvarlık kaynaklarından yoksun olan ilişkilerin, özellikle de tek yaşayan kadınların ihtiyaçlarını dikkate alarak, semt kuruluşlarının onlara kefil olabileceğini kabul etmeye özendirerek teşvik etmelidirler.

(d) Finansman kaynaklarının seferber edilmesi

80. Konut finansman kurumları geleneksel pazarlara hizmet götürür, ancak nüfusun geniş kesimlerine, özellikle korunmasız ve muhtaç gruplara mensup, yoksul veya dar gelirli geniş kesimlerin değişik ihtiyaçlarına her zaman yeterli cevap vermez. Konut finansmanı için daha geniş yerli ve uluslararası kaynakları seferber ederek daha çok sayıda hane halkına kredi sağlamak için, konut finansmanının daha geniş finansal sisteme dahil edilmesi ve krediye erişim hakkı kısıtlı olan veya hiç olmayan kişilerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut enstrümanların kullanılması veya yerine göre yeni enstrümanların geliştirilmesi gerekmektedir.

Yapılacak işler

81. Mevcut konut finansman sistemlerinin etkinliğini artırmak için, uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Bir yandan kredi sistemlerinin disponibilitesini korurken, konut finansmanını harekete geçirecek ve yoksul insanlara daha fazla kredi sağlayacak politikaları benimsemeli;
- (b) Mevcut konut finansman sistemlerinin etkinliğini güçlendirmeli;
- (c) Konut finansman sistemlerinin erişilebilirliğini arttırmalı ve kredi alanlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmalı;
- (d) Etkin yasal ve düzenleyici çerçevelerden alınan destekle finansal işlemlerde saydamlık, hesap verilebilirlik ve etik uygulamaları özendirmeli;
- (e) Gerekirse kapsamlı ve ayrıntılı bir mülkiyet hukuku ve mülkiyet hakları oluşturmali, özel sektörün katılımını kolaylaştırmak için ipotek ve haciz kanunlarını uygulamalı;
- (f) Kiralık konut, bakım ve onarım dahil, değişik konut taleplerini karşılamak üzere özel sektörün kaynaklarını harekete geçirmesini teşvik etmeli;
- (g) İpotekli satış piyasalarının rekabet edebilirliğini desteklemeli ve gerekirse türev piyasaların ve kefalet kurumlarının geliştirilmesini kolaylaştırmalı;
- (h) Özellikle kırsal bölgelerde bilfiil kredi erişimini artırmak için ipotekli satış piyasalarının borç verme operasyonlarını yerine göre ademi merkezileştirmeli ve özel sektörü de aynını yapmaya teşvik etmeli;
- (i) Tüm kredi kurumlarını, yönetimlerini ve işletme verimlerini iyileştirmeye teşvik etmeli; ve
- (j) Yoksul insanlara, özellikle de kadınlara sermaye, kaynaklar, kredi, toprak, teknoloji ve bilgiye erişim hakkı sağlayarak üretim kapasitelerini arttırmak suretiyle gelirlerini yükseltmek, yaşam koşullarını ve hane halkı içinde statülerini iyileştirmelerini sağlamak için erişebildikleri semt ve topluluk esaslı ipotekli kredi programlarını teşvik etmelidirler.

82. Uygun düzeylerde Hükümetler yeni konut finansman mekanizmaları yaratmak için gerektiğinde:

- (a) Toplulukları, özellikle düşük maliyetli konut sağlamak üzere konut ve çok amaçlı semt geliştirme kooperatifleri kurmaya teşvik ederek, geleneksel olmayan finansal düzenlemelerin potansiyelinden yararlanmalı;
- (b) Geleneksel olmayan ödünç vericileri harekete geçirecek yasal ve düzenleyici çerçeve ile kurumsal temeli gözden geçirmeli ve güçlendirmeli;
- (c) Özellikle yasal ve idari engelleri ortadan kaldırarak, tasarruf ve kredi kooperatiflerini, kredi birliklerini, kooperatif bankaların, kooperatif sigorta girişimlerini ve diğer banka dışı finans kurumlarını teşvik etmeli ve enformel sektörde özellikle kadınlar için tasarruf mekanizmaları kurmalı;

- (d) Bu tür kooperatif kurumları ile kamu ve diğer finansman kurumları arasındaki ortaklıkları, yerel sermayeyi seferber ederek, konut ve altyapı geliştirmeye yönelik yerel girişimleri ve semt faaliyetlerine uygulamanın etkin bir yolu olarak desteklenmeli;
- (e) Kooperatif türünde veya yerel nitelikte kendi finans kurum ve mekanizmalarını kurmak isteyen işçi sendikaları, çiftçi, kadın ve tüketici kuruluşları, özürü ve diğer ilgili kişilerin örgütlerinin çabalarını kolaylaştırmalı;
- (f) Konut finansmanındaki yenilikler hakkında bilgi alışverişini özendirilmeli; ve
- (g) Sivil toplum kuruluşlarını ve yeri geldiğinde onların küçük tasarruf kooperatiflerini geliştirme kapasitelerini desteklemelidirler.

83. Hükümetler, mevcut finansman sistemleri tarafından hizmet götürülmeyenlerin konuta erişimini kolaylaştırmak için uygulanabilir, hakça ve saydam politikalar aracılığıyla sübvansiyon sistemlerini gözden geçirip rasyonelleştirerek, kredilere ve toprağa erişemeyen birçok insanın piyasaya girebilmesine imkan vermelidirler.

(e) Temel altyapı ve hizmetlere erişimin sağlanması

84. Semt düzeyindeki temel altyapı ve hizmetler, güvenilir su sunumu, kanalizasyon, atık yönetimi, sosyal yardım, ulaşım ve iletişim tesisleri, enerji, sağlık hizmetleri ve acil hizmetler, okullar, toplum güvenliği ve boş mekanların yönetimini içerir. Konut kavramının kilit bir ögesi olan yeterli hizmetlerden yoksunluk, kentsel ve kırsal alanlarda, özellikle de yoksul insanların sağlığından, üretkenliğinden ve yaşam kalitesinden çok şey götürmektedir. Yerel ve eyalet/il yöneticilerinden duruma göre ilgili olanların esas sorumluluğu, uygun mevzuat ve standartlarla düzenlenmiş hizmetleri sunmak veya sunulabilirliğini sağlamaktır. Onların altyapı ve temel hizmetleri yönetme, işletme ve sürdürme kapasiteleri merkezi Hükümetlerce desteklenmelidir. Bununla birlikte, bu hizmetlerin sağlanmasına ve yönetimine yerel yönetimler de dahil olmak üzere uygun düzeyde Hükümetlerin eşgüdümünde katkıda bulunabilecek özel sektör, topluluklar ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere çok sayıda aktör vardır.

Yapılacak işler

85. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, tüm insanların sağlık, güvenlik, sosyal refah ve iyileştirilmiş yaşam çevresini güvenceye almak, yeterli ve uygun fiyatlı temel altyapı ve hizmetleri sağlamak için:

- (a) Güvenli içme suyunun yeterli miktarda sunumunu ve erişilebilir olmasını;
- (b) Yeterli kanalizasyon ve çevreye zarar vermeyecek atık yönetimini;
- (c) Uygun fiyatlı ve fiziksel olarak erişilebilir toplu taşıma ve diğer iletişim tesisleri aracılığıyla yeterli hareketliliği;
- (d) Temel gereksinimleri almak veya satmak için pazarlara ve perakende satış noktalarına erişimi;
- (e) Özellikle az hizmet götürülen grup ve semtlere sosyal hizmet sağlanmasını;
- (f) İbadet yerleri dahil semt tesislerine erişimi;
- (g) Sürdürülebilir enerji kaynaklarına erişimi;
- (h) Çevre açısından sağlıklı teknolojileri; yol, sokak, park ve boş alanlar dahil altyapının planlamasını, sağlanmasını ve bakımını;
- (i) Yüksek düzeyde emniyet ve genel güvenliği;

- (j) Birinci derece tarım arazisi ve ormanlar gibi biyolojik kaynaklar üzerinde insanların yerleşim etkinliklerinden kaynaklanabilecek olumsuz etkileri azaltacak anlamlı katılımlar sağlayan çeşitli planlama mekanizmalarının kullanımını; ve
- (k) Yukarıdaki tüm faktörleri sürdürülebilir insan yerleşimlerinin tasarımı ve işletilmesi ile bütünleştiren planlama ve uygulama sistemlerini özendirmelidirler.

86. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, temel altyapının ve hizmet sunum sistemlerinin daha hakça götürülmesini sağlamak için:

- (a) Yeni projelerin geliştirilmesinde ve mevcutların ıslahında hem temel hizmetler ve boş zamanları değerlendirmeye yönelik yeterli açık mekânların sağlanmasında hem de hizmet götürülmüş arazi tahsislerinde tüm ilgili taraflarla çalışmalı;
- (b) Yerel toplulukları, özellikle kadın, çocuk ve özürllüleri hizmetlerin sağlanmasında karar verme ve öncelikleri belirleme sürecine katmalı;
- (c) Semt tesislerine standart getirilmesinde ve bu tesislerin işletme ve bakımında yerel toplulukların ve özellikle de kadın, çocuk ve özürllülerin yerine göre katılımını sağlamalı, özendirmeli veya katılımına yardımcı olmalı;
- (d) Semt düzeyindeki altyapı ve hizmetlere duyulan gereksinimlerin analizinde akademik ve profesyonel grupların çabalarını desteklemeli;
- (e) Daha fazla yatırım için tüm ilgili tarafların, özellikle de özel sektör fonlarının harekete geçirilmesini kolaylaştırmalı;
- (f) Yoksul ve muhtaç durumda olan insanları temel altyapı ve hizmetlere erişebilir kılacak destek mekanizmalarını kurmalı;
- (g) Kadınların temel hizmetlerden eşit yararlanmasını önleyen, kullanım ve kredi güvencelerine ilişkin olanlar dahil, yasal engelleri ortadan kaldırmalı; ve
- (h) Tüm ilgili taraflar arasında temel hizmetlerin ve altyapının sağlanmasına yardımcı olmaya yönelik diyalogu özendirmelidirler.

87. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, altyapının verimliliğini, hizmetlerin sunumunu ve bunların işletme ve bakım uygulamalarını sağlamak için:

- (a) Yerel düzeyde bağımsız, saydam ve hesabı verilebilir hizmet yönetimini özendirecek mekanizmaları yaratmalı;
- (b) Özel sektörü temel hizmetlerin verimli ve rekabetçi yönetim sunumuna katılmaya teşvik edecek yapabilir kılıcı bir ortamı yaratmalı;
- (c) Altyapı ve hizmetlerin sunumunda uygun ve çevre açısından sağlıklı teknolojilerin maliyet etkinliği esasına göre uygulanmasını özendirmeli;
- (d) Hizmetlerin yönetim ve sunumu için özel sektör ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlara kurulacak ortaklıkları özendirmeli, gerekirse kamu sektörünün düzenleyici kapasitesini iyileştirmeli ve hem ekonomik sürdürülebilirliği ve hizmetlerin verimli kullanımını hem de tüm sosyal grupların hizmetlere eşit erişim hakkını sağlayacak fiyatlandırma politikaları uygulamalı; ve

- (e) Uygun ve mümkün olan durumlarda, altyapı ve hizmetlerin yapımı, işletilmesi ve bakımı için semt grupları ile ortaklıklar kurmalıdırlar.

(f) Planlama, tasarım, yapım, bakım ve onarımın iyileştirilmesi

88. Hızlı kentleşme, nüfus artışı ve sanayileşme dolayısıyla konut, altyapı ve diğer tesislerin planlama, tasarım, yapım, bakım ve onarımı için gereken beceri, malzeme ve fonlar çoğu zaman bulunamamakta veya düşük kaliteli olmaktadır. Kamu politikaları ve özel yatırımcılar birlikte hareket ederek, yerel ve ulusal ekonomilerin gelişimini kısıtlayan ve darboğazların ve çarpıtmaların önüne geçmek üzere yeterli miktarda maliyet etkinliği yüksek yapı malzemesi, yapı teknolojisi ve köprü finansmanı sunumunu kolaylaştırmalıdırlar. Üretimde kaliteyi iyileştirip maliyeti düşürmek suretiyle konut ve diğer yapıların daha uzun ömürlü olması, afetlere karşı daha iyi korunması, düşük gelirli nüfusun bütçesine uygun olması, özürllüler tarafından erişilebilir fiyatlara gelmesi sonucunda daha iyi bir yaşam ortamı sağlanacaktır. Yapı sektörünün istihdam yaratma potansiyelinden ve diğer olumlu dış sosyo-ekonomik etkilerinden faydalanılmalı, faaliyetlerinin çevre ile uyumu sağlanmalı ve genel ekonomik büyümeye katkısından genelde toplum lehine yararlanılmalıdır. Aynı zamanda enerji verimliliği, sağlık, erişilebilirlik ve tüketicinin güvenliği ve korunmasına özel önem verilerek, sanayi standartları ve kalite kontrol biçiminde kurumsal destekler de verilmelidirler.

89. Konut konusunu soyutlayarak bireylerin, ailelerin ve onların mensup olduğu toplulukların fiili gereksinimlerinin karşılanması mümkün değildir. Yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yeterli sosyal hizmet ve tesislerin sağlanması, toplulukların gerçek gereksinimlerini sağlamca ele almak için şehir ve bölge planlaması ile konut tasarımlarının iyileştirilmesi ve akılcılaştırılması, ayrıca plansız yerleşimlerin sakinlerine teknik ve diğer gerekli yardımların sağlanması vazgeçilmez önemdedir.

Yapılacak işler

90. Uygun düzeylerde Hükümetler, konut, altyapı ve diğer tesislerin uygun bir biçimde planlama, tasarım, yapım, bakım ve onarım gereksinimlerine etkin karşılık vermek için:

- (a) Yerel toplulukların gerçek ihtiyaçları ile örtüşen yerli planlama ve tasarım teknik, norm ve standartlarını özendirmek ve geliştirmek için yapılan araştırma ve incelemeleri teşvik etmeli ve desteklemeli;
- (b) Gerçek kullanıcı ihtiyaçlarının, özellikle cinsiyete dayalı ihtiyaçların, planlama ve tasarım süreciyle bütünleşmiş bir eylem olarak değerlendirilmesinde halk katılımını özendirmeli;
- (c) En iyi uygulamalara ilişkin bölgesel ve uluslararası deneyim alışverişini teşvik etmeli ve planlama, tasarım ve yapım tekniklerinin transferini kolaylaştırmalı;
- (d) Yapı sektöründe vasıflı işçi sunumunu arttıracak ve çeşitlendirecek ve özellikle kadınlar için çıraklık eğitimini özendirecek eğitim kurumları ile sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini güçlendirmeli;
- (e) Özellikle düşük gelirli yerleşimlerde, yerel toplulukların katılımını ve dolayısıyla kısa ve uzun vadeli kazanımlarını çoğaltmaya önem vererek, konut ve yerel hizmetlerin planlama, tasarım, yapım, bakım ve onarımını semt ve mahalle kuruluşlarına ve uygunsu enformel sektöre ihale etmeli;
- (f) Uygunsa maliyet etkinliği yüksek, emek yoğun yöntemlerle altyapı sunumunda hem kamu sektörünün hem de özel sektörün kapasitelerini güçlendirmeli ve böylece istihdam yaratıcı etkiyi azamiye çıkarmalı;
- (g) Uygun fiyatlı, teknik açıdan ve çevre açısından sağlıklı yapım, bakım ve onarım teknolojileri ile ilgili araştırmaları, bilgi alışverişini ve kapasite oluşturmaya özendirmeli;

- (h) Mevcut yerli kaynakları kullanarak erişilebilir, enerjiyi verimli kullanan yapı ve tesislerin tasarım ve yapımı için ve kullanılmakta olan yapılarda enerji tüketimini azaltmak için mühendis, mimar, planlamacı ve müteahhitler ile onların müşterilerine teşvikler getirmeli;
- (i) Planlama, tasarım, yapım, bakım ve onarıma ilişkin uygun standartların uygulanmasını benimsemeli ve sağlamalı;
- (k) İnşaatçılara makul faizli köprü kredisi açan özel sektör girişimlerini desteklemeli;
- (l) Semt kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına kendi kendine yardım edenlere ve semt ve mahalle kalkınması için çaba gösterenlere planlama, tasarım, yapım, bakım, onarım ve yönetime ilişkin teknik yardım sunan profesyonel grupları desteklemeli;
- (m) Hükümetin düzenleme/denetleme sistemlerini güçlendirmeli ve saydamlılaştırmalı;
- (n) Güncel mühendislik standartlarına, yapım ve planlama uygulamalarına, yerel koşullara ve idare kolaylığına dayalı inşaat yasa ve yönetmeliklerinin gözden geçirilerek değiştirilmesinde ve uygun performans standartlarının benimsenmesinde yerine göre masele kuruluşları ile birlikte hareket etmeli; ve
- (o) Kadınların ve özürlülerin kendi özgül bireysel ve ailevi ihtiyaçlarına uygun evlerin planlama, tasarım ve yapımında tam ve eşit katılımını sağlamak üzere sivil toplum kuruluşlarını ve diğer grupları desteklemelidirler.

91. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel olarak üretilen, çevre açısından sağlıklı, uygun fiyatlı ve dayanıklı temel yapı malzemelerinin yeterli miktarda sunumunu özendirmek ve desteklemek için, diğer tüm ilgili taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Başka hususların yanı sıra, yasal ve mali teşviklerle, kredi sağlayarak, araştırma, geliştirme ve bilgi sağlayarak, çevre açısından sağlıklı, küçük ölçekli yerel yapı malzemesi endüstrilerinin kurulmasını ve büyümesini, üretimlerinin artmasını ve ticarileşmelerini teşvik etmeli ve desteklemeli;
- (b) İlgili yerel tarafların daha çok katılımı ile yapı malzemeleri piyasasında meru rekabeti kolaylaştıracak politika ve rehber ilkeleri gereğince sağlamalı ve bunları uygulayacak bir kamu mekanizmasını kurmalı;
- (c) Bilgi alışverişini ve çevre açısından sağlıklı, uygun fiyatlı ve erişilebilir yapı teknolojilerinin akışını özendirmeli ve teknoloji transferini kolaylaştırmalı;
- (d) Konut projelerinde düşük maliyetli yapı malzemelerinin kullanımına izin veren ve özendiren yapı standart ve tüzüklerini emniyet gereksinimlerine yeterince dikkat ederek benimsenmeli veya yeniden formüle etmeli ve bu tür malzemeleri bayındırlık işlerinde kullanmalı;
- (e) Kendi kendine yardım yapı programları için temel yapı malzemelerinin ticari üretim ve dağıtım mekanizmalarını yaratmak üzere uygun durumlarda özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile ortaklıklar kurulmasını özendirmeli; ve
- (f) Yukarıda yazılı amaçlara ulaşılmasında kaydedilen ilerlemeleri düzenli olarak değerlendirmelidirler.

92. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, ilgili tüm taraflarla işbirliği yaparak, çevre açısından sağlıklı yapı malzemesi üretiminde ve yapı teknilerinde yerel kapasiteleri genişletmek için:

- (a) Geri kazanmaya, atık malzemenin tekrar kullanımına ve yeniden ağaçlandırmanın arttırılmasına özel önem vererek, yenilenemez kaynakların kullanımını optimize etmeye veya ikame kaynaklar bulmaya ve çevreyi kirleten etkilerini azaltmaya yönelik araştırma çalışmalarını yoğunlaştırmalı ve desteklemeli;
- (b) Uygun normlar ve etkin düzenleyici önlemlerle desteklenen düşük enerjili, çevre açısından sağlıklı ve emniyetli üretim teknolojilerinin uygulanmasını teşvik etmeli ve özendirmeli; ve
- (c) Çevreye verilen zararı asgariye indirecek madencilik ve taş ocakçılığı politika ve uygulamalarını benimsemelidirler.

4. Korunmasız gruplar ve özel ihtiyaçları olan insanlar

93. Korunmasızlık ve muhtaçlık çoğu zaman ana sosyo-ekonomik akımdan ve karar verme sürecinden dışlanmaktan veya bunların içinde marjinalleşmekten ve kaynak ve fırsatlara eşit temelde erişimden yoksun kalmaktan kaynaklanır. Eğer korunmasızlık ve muhtaçlık azaltılacaksa, korumasız ve muhtaç gruplara mensup olanların yapabilir kılan ulusal ve uluslararası ortamlarda konut, finansman, altyapı, temel sosyal hizmetler, güvenlik şebekeleri ve karar verme süreçlerine erişimlerini iyileştirmek ve güvence altına almak gerekmektedir. Korunmasız ve muhtaç gruplara mensup olan herkesin her zaman korunmasız ve muhtaç olmadığı bilinmektedir. Korunmasızlık ve muhtaçlık, içsel özelliklerden çok dışsal çevreden kaynaklanmaktadır. Korunmasızlık ve muhtaçlığın, başka hususların yanısıra konut sektöründeki koşullardan, kaynak ve fırsatlara eşit erişim hakkını güvence altına alan yasal güvenceler bulunup bulunmadığından, bunların uygulanmasından ve etkinliğinden etkilendiğini kabul edersek, belli grupların bazı mensupları konut ve insan yerleşimleri koşulları bakımından daha korumasız kalmaya eğilim gösterecek ve muhtaç duruma düşeceklerdir. Korunmasız ve muhtaç gruplara mensup olanlar, özellikle yararlanma güvenliğine sahip olmadıkları veya temel hizmetlerden yoksun kaldıkları veya fazlasıyla olumsuz çevre ve sağlık etkilerine maruz kaldıkları veya kasıtlı ya da kasıtsız olarak konut piyasasından ve hizmetlerinden dışlandıkları zaman risk altındadırlar.

94. Yeterli konut, çocukların ve ailelerinin, ayrıca aile dışında yaşayan veya ailesi olmayan çocukların hakkı olan özel ilgi ve yardımın önemli bir ögesi olarak tanınmalıdır. Zor koşullarda yaşayan çocukların gereksinimlerine özel ilgi gösterilmelidir.

95. Yetersiz konut veya konutsuzluk, uluslararası korumaya muhtaç sığınmacıların ve yerinden edilmiş diğer kişilerin ve yurtiçinde yerinden olmuş insanların yaşamlarında haysiyet, güvenlik ve sağlık yitimine uğramalarına katkıda bulunmaktadır. Sığınmacılara ve hele özellikle korunmasız durumdaki sığınmacı kadınlara ve sığınmacı çocuklara uluslararası koruma ve yardımların desteklenmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Yapılacak işler

96. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, konut sağlanmasındaki engelleri ortadan kaldırmak ve ayırmacılığı yok etmek için:

- (a) Konut sektörleri içinde engel oluşturan yasal, mali ve düzenleyici çerçeveleri gözden geçirerek düzeltmeli;
- (b) Çıkarlarını savunabilmeleri ve yerel ve ulusal ekonomik, sosyal ve politik karar verme süreçlerine iştirak edebilmeleri için, korunmasız ve muhtaç grupların kuruluşlarını gereken yerlerde mevzuat, teşvik ve diğer yollardan desteklenmeli;
- (c) Ayırmacılığı ve engelleri önlemeyi amaçlayan kanun ve yönetmelikleri çıkarmalı ve eğer bu tür kanun ve yönetmelikler zaten varsa, uygulanmalarını sağlamalı;

- (d) Konut işlemlerinde ve hizmet sağlanmasında önyargı ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması gerektiği konusunda bilinç yükseltmek için, özel sektör kooperatifleri, yerel topluluklar ve diğer ilgili taraflarla birlikte çalışmalı;
- (e) Başka hususların yanı sıra, korunmasız ve muhtaç gruplara mensup olanların özgül ve özel ihtiyaçlarını ele alan 1951 tarihli Sığınmacıların Statüsüne İlişkin Anlaşma ve Sığınmacıların Statüsüne İlişkin Protokol (Convention Relating to the Status of Refugees and the Protocol Relating to the Status of Refugees), Kadınlar Aleyhinde Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Anlaşma (International Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), Çocuk Haklarına İlişkin Uluslararası Anlaşma (International Convention on the Rights of the Child), Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Anlaşma (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families) gibi Birleşmiş Milletler sisteminin ilgili belgelerine taraf olmayı ve Birleşmiş Milletler Özürlülere Fırsat Eşitliği Sağlanmasına İlişkin Standart Kurallar (United Nations Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities) belgesine uymayı düşünmeli;
- (f) Korunmasız grupların daha geniş bir yelpazede konut ve iş bulmalarını sağlayacak uygun fiyatlı ve erişilebilir toplu taşıma sistemlerini özendirmeli;
- (g) Korunmasız ve muhtaç gruplara bilgiye erişim hakkı ve kendilerini ilgilendiren topluluk ve konut sorunları ile ilgili yerel karar süreçlerine katılma fırsatı sağlamalı; ve
- (h) Korunmasız ve muhtaç grupların yeterli miktarda güvenli suya ve hijyenik kanalizasyona erişimini sağlamak üzere su sunumu ve kanalizasyon hizmetlerinin kapsamını genişletmelidirler.

97. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, yerine göre tüm ilgili taraflarla işbirliği yaparak, korunmasız gruplara mensup olanların konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere;

- (a) En korunmasız gruplara hedefe yönelik ve saydam sübvansiyonlar, sosyal hizmetler ve değişik türlerde güvenlik ağlarını yerine göre sağlamalı;
- (b) Özürlü ve yaşlı insanların bağımsız yaşamasını önleyen tüm fiziksel engelleri ortadan kaldırmaya özel gayret sarfederek, korunmasız gruplara mensup olanlara yeterli konut sağlamak üzere özel ve kâr amacı gütmeyen sektörler, semt ve mahalle kuruluşları ve diğer aktörler ile birlikte çalışmalı;
- (c) Şiddete maruz kalan kadınlar için sığınma evleri, akıl veya beden özürlülere müşterek yaşama düzenlemeleri gibi, korunmasız gruplara mensup olanlara yerine göre özel yaşam kolaylıkları ve konut çözümleri sağlamaya gayret etmeli; ve
- (d) Korunmasız gruplara mensup olanların içinde bulundukları topluluk ve ülkenin sosyal, ekonomik ve politik yaşamına katılabilecekleri bir ortam sağlamalıdır;

98. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, korunmasızlığı azaltmak için:

- (a) Korunmasız gruplara mensup olanların güvenli yararlanma elde etmelerine yardımcı olmak üzere sivil toplum kuruluşları, semt ve mahalle kuruluşları ile çalışmalı;
- (b) İnsan haklarını gözönüne alarak, kanuna aykırı olarak zorla tahliyelere karşı herkesi korumalı, yasal koruma ve mağduriyet giderme yollarını sağlamalı; tahliye kaçınılmaz olduğundan, yerine göre alternatif çözümler sağlamalı;
- (c) Kendi kendine yardım konut program ve girişimlerini özendirmeli ve desteklenmeli;

- (d) Tüm sağlık ve çevre kanunlarına uyulmasını ve bunların uygulanmalarını, özellikle de korunmasız grupların bulunduğu düşük gelirli bölgelerde özendirmeli;
- (e) Sübvansiyon ve diğer finansal enstrümanlar dışında, korunmasızlığı azaltacak güvenlik ağlarını sağlayan başka hususların yanısıra yasal yararlanma güvenliği, kapasite oluşturma ve kredilere erişimin iyileştirilmesini sağlamayı amaçlayan eylemleri kolaylaştırmalı;
- (f) Korunmasız gruplara bilgi ve istişare sağlayan politikalar izlemeli;
- (g) Korunmasız grupların yasal bilgi ve yardım elde edebilmelerini kolaylaştırmalı;
- (h) Nüfusun doğal, insan yapısı ve teknolojik afetlere karşı korunmasızlığını azaltmak üzere afet önleme, hafifletme ve afete hazırlıklı olma araçlarının kullanılmasını özendirmelidirler.

C. Kentleşen bir dünyada sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi

I. Giriş

99. Hızlı kentleşme, kentsel nüfusun büyük kentlerde yoğunlaşması, kentlerin daha geniş coğrafi alanlara yayılması ve megakentlerin hızla büyümesi insan yerleşmelerinin geçirmekte olduğu en önemli dönüşümler arasındadır. 2005 yılına varıldığında dünya nüfusunun önemli bir bölümü kentsel alanlarda yaşayacak ve bu nüfusun yaklaşık yüzde 40'ını çocuklar oluşturacaktır. Kentsel alanlar yirmibirinci yüzyılın dünyasını kuvvetle etkileyecek ve gerek kentsel gerekse kırsal nüfus ekonomisi, çevre ve sosyal refah açısından birbirlerine giderek daha fazla bağımlı olacaktır. Nüfus artışı ve gönüllü veya zorunlu göç, gerçek ve algılanan istihdam fırsatları, kültürel beklentiler, değişen tüketim ve üretim eğilimleri ve bölgeler arasındaki ciddi dengesizlik ve eşitsizlikler bu süreci etkileyen ekonomik ve sosyal faktörlerden bazılarıdır.

100. İnsan yerleşmelerinin getirdiği sorunların boyutu dikkate alınarak, toplum, her bireyin akıl, bilgi ve becerilerini değerlendirmek ve bunlardan yararlanmak zorundadır. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi, konuyla ilgili taraflar arasında işbirliği yapılmasını ve birbirini tamamlayıcı eylemleri gerektirmektedir. Katılıma en uygun ilgili taraflar bileşimi, ele alınan konudan kimin sorumlu olduğuna veya kimin etkilendiğine bağlı olarak her seferinde farklı olabilir. Genel bir husus olarak, ilgili taraflar arasında her yaştan kadın ve erkekler, uygun düzeylerde Hükümetler, sivil toplum örgütleri, semt ve mahalle kuruluşları, iş, işçi ve çevre örgütleri bulunmaktadır.

101. Diğer şeylerin yanısıra gerek kentsel gerekse kırsal alanlardaki insan yerleşmeleri kültürel, dini ve doğal mirasa ve çeşitliliğe saygı göstererek ekonomik açıdan ayakta durabilecek, sosyal açıdan hareketli ve çevresel açıdan sağlıklı duruma getirilmeden, küresel çevrenin ve insan yaşamının sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün olmayacaktır. Kentsel yerleşmeler, bir yandan yüksek sayıda insanı barındırırken diğer yandan onların doğal çevre üzerindeki etkilerini sınırlandırmak suretiyle, insan gelişimi ve dünyanın doğal kaynaklarının korunması ümidini vermektedir. Yine de bir çok kentte zararlı büyüme, üretim, tüketim, arazi kullanımı ve hareketlilik kalıpları ile fiziksel yapının bozulmasına tanık olunmaktadır. Bu tür sorunlar genellikle toprak, hava ve su kirlenmesi, kaynak israfı ve doğal kaynakların yok edilmesi ile eş anlamlıdır. Bazı insan yerleşmeleri ayrıca sınırlı su kaynakları, sınırlı atıksu ve yağmur suyu boşaltma imkanları, toksik özellikli ve yenilenemeyen enerji ve yakıt kaynakları ve biyolojik çeşitliliğin geri dönülemez biçimde yitilmesi sorunlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu eğilimlerden bir çoğu hızlı nüfus artışı kırdan kente göçün büyüklüğü nedeniyle derinleşmekte ve hızlanmaktadır. Demografik faktörler ile yoksulluk ve kaynaklara erişememe ve özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki sürdürülemez üretim ve tüketim kalıpları bir araya geldiğinde, çevrenin bozulması ve kaynakların tükenmesi sorunlarının ortaya çıkması veya bu sorunların daha da artması sürdürülebilir bir gelişmeyi engelleyebilir. Dolayısıyla büyük oranda kentleşmiş bir dünya, sürdürülebilir gelişmenin büyük oranda kentsel ve metropoliten alanların üretim ve tüketim kalıplarını ve çevrenin korunması için gerek duyulan ulaşım ve atık uzaklaştırma sistemlerini yönetebilme kapasitesine bağlı olacaktır.

102. Belediyeler, insanlara en yakın yönetim düzeyine sahip bulunduğundan, insan yerleşmelerinin yaşayabilir, hakça ve sürdürülebilir hale getirilmesinde etkin bir ortak olabilirler. Hükümetler, yerel yönetimlerin hizmet götürülmesindeki ve toplumda ekonomik gelişme, sosyal refah ve çevre korumanın sağlanması için insanların yetkilendirilmesindeki temel rolünü ve yerel yönetimler arasındaki uluslararası işbirliğinin önemini tanımalıdırlar. Yerel yönetimler ekonomik, sosyal ve çevresel altyapıyı kurabilir, işletebilir ve koruyabilir, planlama süreçlerini denetleyebilir, yerel çevre politikaları üretebilir, ulusal ve alt-ulusal çevre politikalarının uygulamasına yardımcı olabilirler. Belediyeler insanların eğitilerek harekete geçirilmesinde ve sürdürülebilir bir gelişme sağlamak üzere halkın taleplerine karşılık verilmesinde önemli bir rol oynarlar.

103. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında, uluslararası topluluk sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesini hızlandırmayı amaçlayan bir dizi hedef ve faaliyet üzerinde anlaşmıştır. Gündem 21'in 7. bölümünde, insan yerleşmeleri sektöründe "yapabilir kılan yaklaşım" kavramı geliştirilmiş, bununla kamu, özel ve topluluk kesimleri arasında kurulacak bir ortaklık ile insan yerleşmelerinin ve bütün insanların, özellikle de kentsel ve kırsal alanlardaki yoksul insanların yaşama ve çalışma ortamlarının sosyal, ekonomik ve çevresel kalitesinin artırılması amaçlanmıştır. Topluluk grupları, kadınlar, yerli insanlar, yaşlılar ve özürliülerin karar verme sürecine katılmalarına özel önem verilmiştir. Yerel Gündem 21 çerçevesi, sürdürülebilir gelişme için etkili stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması amacıyla yerel yönetimlerin, bireyler, sosyal gruplar ve özel sektör dahil olmak üzere ilgili bütün taraflarla işbirliği içerisinde çalışması gereğini vurgulamaktadır.

104. Kentleşme sürecinde, gerek kırsal gerekse kentsel alanlardaki insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine ilişkin politika ve programlar, ilgili bütün taraflarla ortak olarak çalışan güçlü alt-ulusal resmi kurumları gerektirmektedir. Bu kurumlar birçok ülkede hâlâ güçsüz olup, etkinlikleri giderek artan politik bölgecilik ve etnik anlaşmazlıkların tehdidi altındadır. Bütün bu endişe ve istekler, insan yerleşmeleri planlamasında kırsal/kentsel bağlantılara ağırlık veren, köyleri ve kentleri ortak bir ekosistemdeki insan yerleşmeleri sürekliliğinin iki ucu olarak gören bölgesel ve sektörlerarası bir yaklaşımı gerektirmektedir.

105. Kentlerde, giderek artan biçimde, kent sınırlarının çok ötesine uzanan bir bağlantılar şebekesi oluşmaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelişme, kentsel alanların dışında medana gelen olumsuz çevresel etkilerin önlenmesi ve hafifletilmesi dahil olmak üzere, bu gelişmeyi taşıyan tüm ekosistemin taşıma kapasitesinin dikkate alınmasını gerektirir. Atıkların güvenli olmayan biçimde uzaklaştırılması, doğal çevrenin bozulmasına neden olmakta ve bundan akiferler, kıyı bölgeleri, okyanus kaynakları, yağışlı alanlar, doğal yaşam alanları, ormanlar ve diğer hassas ekosistemlerin yanısıra, yerli halkların anayurtları da etkilenmektedir. Tehlikeli atık ve maddelerin bütün sınırötesi hareketleri, ilgili uluslararası anlaşmaların taraflarınca, bu anlaşmalara uygun olarak yapılmalıdır. Kıyı bölgelerindeki hızlı kentleşme, kıyı ve deniz ekosistemlerinin hızla bozulmasına neden olmaktadır.

106. İnsan yerleşmelerinin çeşitli türlerde olması, adil ve sürdürülebilir toplumlar yaratmanın kilit ögesidir. Bölgesel kent merkezi, kırsal hizmet merkezi, mezra, kırsal topluluk, pazar kasabası ve köyler dahil olmak üzere, bütün insan yerleşmelerindeki yaşam ve çalışma koşulları geliştirilmeli, barınmaya, sosyal ve fiziksel altyapıya ve hizmetlere özel önem verilmelidir. Kırsal yerleşmelerin korunması ve geliştirilmesi için, sürdürülebilir tarım ve ormancılık faaliyetleri ve geliştirilmiş tarım teknolojileri, ekonomik çeşitlilik, uygun ve çevresel olarak sürdürülebilir sanayi yatırımlarının ve ilgili ekonomik üretim ve hizmet faaliyetlerine yapılacak uygun ve çevresel olarak sürdürülebilir yatırımların teşviki yoluyla istihdam fırsatlarının genişletilmesi gerekmektedir.

107. İnsan yerleşmelerinin coğrafi gelişmesindeki dengesizliği azaltmak ve dinamik bir ekonominin yaratılmasını etkin biçimde desteklenmek için, uygun düzeylerde Hükümetler, her büyüklükte kentlerin sürdürülebilir gelişim ve yönetimini teşvik etmek amacıyla ilgili taraflar ile ortaklıklar kurmalı ve bu farklı kentlerin ekonomik gelişme, sosyal refah ve çevre korumayı sağlama sürecinde istihdam fırsatları yaratmalarını ve hizmet verebilmelerini sağlayacak koşulları oluşturmalıdırlar. Nüfusun bazı alanlarda aşırı derecede yoğunlaşmasına, kıyı alanları gibi hassas ekosistemler üzerindeki baskı yapmasına ve diğer alanlarda nüfus kaybına yol açan nüfus hareketleri ile ilgili sorunları ele alan stratejiler ve destek önlemleri üretmelidirler.

108. Kentlerarası işbirliği dahil olmak üzere uluslararası işbirliği, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesini sağlamak için hem gerekli hem de karşılıklı olarak yararlıdır. Her ülke ve bölgedeki kent, kasaba ve köylerin içerik ve gereksinimlerine bağlı olarak, değişen üretim ve tüketim kalıpları; enerji verimliliği; sürdürülebilir kaynak ve arazi kulanma yönetimi; yoksulluğun yok edilmesi; nüfus ve sağlık; su temini, kanalizasyon ve atık yönetimi; doğal afet önleme; hafifletme, hazırlık ve yönetimi; kültürel; doğal ve tarihsel miras; çevre koruma; endüstri; altyapı; sağlık ve eğitim tesis ve hizmetleri ve benzeri temel hizmetler gibi en kritik konulara özellikle dikkat edilmelidir. Habitat II, insan yerleşmelerinin gelişmesindeki mevcut kalıpların, son Birleşmiş Milletler konferanslarında saptanan amaçlara ulaşma kabiliyetini nasıl etkileyeceği konsuna odaklanma fırsatını sağlamaktadır. Kentsel gelişme eğilimlerine yakından dikkat edilmesi, kırsal ve kentsel alanlarda sürdürülebilir insan yerleşmeleri gelişmesinin olabilirliği açısından gereklidir.

2. Sürdürülebilir toprak kullanımı

109. Toprak birçok yaşayan sistem için besin, su ve enerji sağlanması açısından elzem ve insan faaliyetleri için çok önemlidir. Hızla gelişmekte olan kentsel alanlarda, konut, endüstri, ticaret, altyapı, ulaşım, tarım, açık mekan ve yeşil alan gereksinimi gibi potansiyel rekabet içindeki talepler yüzünden ve nazik ekosistemlerin korunması nedeniyle toprağa erişim giderek güçleşmektedir. Kentsel arazi fiyatlarının artması ve diğer faktörler, yoksul insanların ve diğer korunmasız ve muhtaç gruplara mensup olanların, konumu itibarıyla kirletici sanayi tesislerine yakınlık, uygun olmayan coğrafi koşullar veya doğal afetlere karşı korumasızlık gibi nedenlerle sakinlerine özel ekonomik ve çevresel riskler ve sağlık riskleri getirmeyen uygun arazilere erişmelerini engellemektedir. Kentsel alanların gelişmesinin doğal çevre ve genel yerleşme sistemi ile uyumlu hale getirilmesi, sürdürülebilir bir kentleşmiş dünyaya ulaşmak için üstlenilecek temel görevlerden biridir. Fiziksel açıdan daha dengeli bir gelişme sağlamak için gerekli araçlar sadece özel kentsel ve bölgesel politikalar ve yasal, ekonomik, mali, kültürel ve diğer önlemlerden ibaret olmayıp, aynı zamanda yenilikçi kent ve bölge planlama ve tasarımı ve kentsel gelişim, canlandırma ve yönetim yöntemlerini de içermektedir. Ulusal, alt-ulusal ve yerel politika ve programların bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bu hususla ilgili olarak, Çevre ve Kalkınma konulu Rio Deklarasyonunda belirtilen ihtiyatlı yaklaşım ilkesi bütün Hükümetler tarafından kapasitelerine göre geniş çapta uygulanmalıdır. Bu konuda yapılacak çevresel ve sosyal etki değerlendirmeleri çok yararlı olacaktır.

110. Akiferlerin ve diğer içme suyu kaynaklarının insan yerleşmelerinin zararlı etkilerinden korunmasının kritik bir gereksinim olması nedeniyle, arazi kullanımı su kaynaklarının yönetimi ile yakından ilgilidir. Potansiyel tehlike arzeden faaliyetlerin hassas alanlardan uzağa yönlendirilmesine özellikle dikkat edilmelidir. Okyanuslar ve kıyı alanları, kara kökenli kirlenme kaynaklarından korunmalıdır.

111. Birçok kent, mevcut hizmet götürülmüş arazi ve altyapılar yeterince geliştirilerek kullanılmadığı halde, kentle ilgili amaçlar için çevre arazileri ziyanlı bir biçimde kullanmaktadır. İnsan yerleşmelerinin dengesiz, sağlıksız ve sürdürülemez biçimlerde büyümesini önlemek için ulaşım taleplerini asgariye indiren, enerji tasarrufu sağlayan, açık ve yeşil alanları koruyan arazi kulanma kalıplarının geliştirilmesi gerekmektedir. Uygun kent yoğunluğu ve karma arazi kullanımı ilkeleri, kentsel gelişme açısından birinci derecede önemlidir. Vazgeçilmez tarım alanlarının; biyolojik çeşitliliği, su kalitesini ve yeraltı sularının tazelenmesini sağlayan arazilerin; kıyı alanları da dahil olmak üzere hassas alanların; ve korunması gereken diğer duyarlı alanların korunması dahil olmak üzere, optimal arazi kullanımının ve coğrafi açıdan daha iyi dengelenmiş ekonomik kalkınmanın sağlanması için ulusal, alt-ulusal ve yerel politikaların ve kalkınma planlarının dikkatle yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

112. Kentler ve mücavir alanlarındaki yeşil alanlar ve bitki örtüsü, biyolojik ve hidrolojik denge ve ekonomik kalkınma açısından çok gereklidir. Bitki örtüsü doğal yaşam ortamlarını yaratır ve yağmur suyunun, su yönetiminde tasarruf anlamına gelecek biçimde, doğal ortamlar tarafından daha iyi emilebilmesini sağlar. Yeşil alanlar ve bitki örtüsü ayrıca hava kirlenmesinin önlenmesinde ve daha uygun iklim koşulları yaratarak kentlerde yaşam çevresinin iyileştirilmesinde de önemli bir rol oynar. Sağlıklı ve çevreyle uyumlu tarım faaliyetleri ve ortak alanlar sağlama konusu, kentlerin ve mücavir alanların planlanmasıyla bütünleştirilmelidir.

Yapılacak İşler

113. Yerel yönetimler ve diğer ilgili taraflar dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili uluslararası ve bölgesel kurumların desteği ile, insan yerleşmelerinin sürdürülebilir kentsel arazi kullanma kalıplarını belirleme ve planlama çabalarına destek olmalı ve bu amaçla:

- a) Ulusal, alt-ulusal ve yerel düzeyde, sürdürülebilir kentsel gelişme ve rehabilitasyon, arazi kullanımı, konut ve daha iyi kentsel büyüme yönetimi ile ilgili kamu plan ve politikalarının geliştirilmesini ve uygulanmasını kolaylaştıracak uygun yasal çerçeveleri kurmalı;
- (b) Talebe cevap verebilen ve toplumun gereksinimlerini karşılayan etkili ve erişilebilir arazi piyasalarını geliştirmeli;
- (c) Sınırlı toprak kaynaklarının daha akılcı ve sürdürülebilir biçimde kullanılması için, arazi kullanım planlaması çözümleri dahil olmak üzere, yerine göre parasal teşvikler ve arazi kullanımını kontrol altına alacak önlemleri geliştirmeli;
- (d) Sürdürülebilir arazi kullanma kalıplarına uyan yerlerdeki kentsel gelişmeyi daha fazla özel yatırım akışını kolaylaştıracak kaynak kullanma strateji ve politikaları yoluyla, insan yerleşmelerinin sermaye yatırımı gereksiniminin karşılanmasına daha fazla ağırlık vermeli;
- (e) Sürdürülebilir kentsel gelişme için arazi kaynaklarının yönetimi konusunda kamu sektörü, özel sektör, gönüllü sektör ve diğer ilgili taraflar arasında ortaklığı teşvik etmeli;
- (f) Meskun alanlara tehlikeli sanayi faaliyetlerinin yerleşmesi açısından caydırıcı olacak kentsel planlama, konut ve endüstriyel yerleşme insiyatiflerini geliştirmeli;
- (g) Sanayi tesislerinden kaynaklanan kirlenmeyi ve bu kirliliğe maruz kalmayı önler veya asgariye indirirken, kirlenme yaratan sanayi tesislerini yoksun insanların yaşadığı ve korunmasız ve muhtaç gruplara ait alanlarda orantısız olarak yerleşmekten caydıracak kent planlaması, konut ve endüstriyel yerleşme insiyatiflerini geliştirmeli;
- (h) Oyun alanları, parklar, spor ve eğlence alanları ile bahçecilik ve kent tarımına uygun alanlar gibi günlük faaliyetler için gereken mekan gereksinimini dikkate alarak, konut, sanayi, ticaret, altyapı, ulaşım, yeşil alanlar ve ağaçlandırılmış alanlar konusunda birbiriyle rakip kentsel arazi gereksinimlerini kapsamlı olarak ele alabilecek iyileştirilmiş arazi yönetimi uygulamalarını geliştirmeli ve desteklemeli;
- (i) Ulaşım gereksinmesini azaltacak uygulama biçimlerinin geliştirilmesini teşvik etmek amacıyla arazi kullanımı, iletişim ve ulaşım planlamasının bütünleştirilmesini özendirmeli;
- (j) Kıyı kaynaklarının düzgün geliştirilmesini ve korunmasını sağlayacak bütünsel kıyı kesimi yönetim planları geliştirmeli ve uygulamalı;
- (k) Kentlerin çevresel, sosyal ve ekonomik performansı ile ilgili uygun göstergelerin esas alındığı saydam kentsel izleme ve raporlama faaliyetleri için araçlar kullanmayı ve kapasite geliştirmeyi özendirmeli;
- (l) Kadınların, azınlıkların, çocukların, gençlerin, özürliülerin, yaşlıların ve yoksulluk ve dışlanmışlık içinde yaşayan kişilerin gereksinme ve önceliklerine özel önem vererek ilgili bütün taraflar arasında açık ve katılımcı bir diyalog kurulmasını teşvik edecek strateji ve mekanizmaların geliştirilmesi ve desteklenmesi yoluyla, sürdürülebilir insan yerleşmelerinde katılımcı bir yaklaşımı kurumlaştırmalı;

- (m) İnsan yerleşmelerinde semt/mahalle esasına göre en iyi arazi yönetimi uygulamalarını teşvik etmeli; ve
- (n) Bütünleştirilmiş çevre yönetimi kapasitelerini güçlendirmelidirler.

114. İyileştirilmiş ve bütünleştirilmiş arazi yönetimini geliştirmek ve desteklemek için, uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Bütünleştirilmiş arazi bilgi ve haritalama sistemleri geliştirmeli;
- (b) Yürütmenin ve itirazların daha etkin ve etkili olabilmesi için, toprak yönetim ile ilgili yasa ve yönetmelikleri yürütecek yapıları oluşturmalı;
- (c) Çevreyle ilgili kaygıları içeren ve faydalanma sistemlerinin çeşitliliğini kapsayan etkin bir yasal çerçeve oluşturarak arazi piyasasını geliştirmeli; ve
- (d) İlgili bütün tarafların katılımıyla, yerel düzeyde kapsamlı ve çevre açısından sağlıklı arazi kullanma stratejileri geliştirmelidirler.

3. Sosyal gelişme: Yoksulluğun yok edilmesi, üretken istihdam yaratılması ve sosyal bütünleşme

115. Hakça, sosyal açıdan olanaklı ve istikrarlı insan yerleşmelerinin özendirilmesi, yoksulluğun yok edilmesi ile ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılında ve Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi On Yılında dile getirilen kaygılar, yoksulluğun feminize olduğunu kabul eden uluslararası toplum tarafından paylaşılmaktadır. Yoksulluk, evsizlik ve yetersiz konut dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Yoksulluğu yok etmek için, diğer hususların yanı sıra, istihdam fırsatları yaratmayı amaçlayan sağlam makro-ekonomik politikalar, ekonomik fırsatlardan eşit ve evrensel yararlanma (ve muhtaç durumda olanların yararlanmasını kolaylaştıracak özel çabalar), serbestçe seçilmiş üretken istihdam ve çalışma yoluyla sürdürülebilir geçim olanakları geliştirecek eğitim ve öğretim ve sağlık tesisleri dahil olmak üzere temel sosyal hizmetlerin sağlanması gerekmektedir. Ancak, adil olarak uygulanabilecek hiçbir evrensel çözüm yoktur. Yoksul insanlara, politik, ekonomik ve sosyal yaşamın bütün yönlerine kendi istekleriyle katılmaları sağlanarak, güç kazandırılmalıdır. Yoksulluğun yok edilmesi stratejisinin diğer kilit öğeleri arasında eşitsizliklerin azaltılmasını, fırsatların artırılmasını, kaynaklara, istihdam ve gelir kaynaklarına erişimin yerine göre geliştirilmesini veya iyileştirilmek için alınacak önlemlerin teşvik edilmesini; kendilerine bakamayacak olanlara sosyal koruma sağlanmasını; kadınların gereksinim ve becerilerinin tanınmasını; insan kaynaklarının geliştirilmesini, iletişim kolaylıkları dahil olmak üzere altyapının iyileştirilmesini ve daha erişilebilir kılınmasını ve herkesin temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik yurtiçi politikaların özendirilmesini amaçlayan politikalar da yer almaktadır.

Yapılacak İşler

116. İnsan yerleşmelerinde hizmetlerin adil ve hakça verilmesini ve bu hizmetlerden adil ve hakça yararlanılmasını özendirmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Yoksulluğun yükünü genellikle en fazla taşıyan kadınların ve çocukların gereksinim ve haklarına öncelik vererek; gıda güvenliğinin sağlanması, eğitim, istihdam ve geçim, temel sağlık hizmetleri, güvenli içme suyu ve kanalizasyon, yeterli konut, açık ve yeşil alanlardan yararlanma ile ilgili olanlar dahil olmak üzere; temel hizmetlere eşit erişimi ve bu hizmetlerin idamesini sağlayan bütünsel insan yerleşmeleri geliştirme politikalarını formüle ederek uygulamalı; ve
- (b) Gerektiğinde hizmetlerin ve altyapının topluma dayalı yönetimini teşvik etmek üzere kamu kaynaklarını yeniden yönlendirmeli; kamu hizmeti gereksinimlerinin tanımlanmasında, mekansal planlama ve tasarımda, kentsel altyapının, açık ve yeşil alanların temini ve idamesinde özel sektörün ve yoksul insanlar, kadınlar, özürllüler, yerli halk ve muhtaç grupların üyeleri dahil olmak üzere yerel sakinlerin katılımını özendirmelidirler.

117. Yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler, gönüllü katkıların önemini idrak ederek ve sivil toplum örgütleri, semt örgütleri, kooperatif sektörü, kamu vakıfları ve özel vakıflar ile yakın işbirliğinde bulunarak, sosyal bütünleşmeyi geliştirmek için:

- (a) Konut, istihdam, sosyal ve kültürel tesislerden yararlanma ile ilgili ayırıcı ve dışlayıcı uygulamaları yasaklamalı;
- (b) Kültürel açıdan farklı gruplar arasında olumlu etkileşimi teşvik edecek fırsatları ve fiziksel mekanları sunmalı;
- (c) Marjinal ve/veya muhtaç grup ve bireylerin, insan yerleşmelerinin gelişmesi ile ilgili planlama, karar verme, izleme ve değerlendirmelere katılmalarını sağlamalı; ve
- (d) Çocuklarının öğrenimi ile ilgili olarak ebeveynler dahil olmak üzere, ilgili taraflarla işbirliği yaparak, farklı kültürlerle ait kişiler arasında anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesine yönelik okul müfredatlarının, öğrenim programlarının ve semt ve mahalle merkezlerinin geliştirilmesini teşvik etmelidirler.

118. Kentsel ve kırsal alanlarda yoksulluk ve işsizlik, insan yerleşmelerinin gelişmesine ciddi kısıtlar getirir. Yoksullukla mücadele için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, işçi ve işveren kuruluşları dahil olmak üzere, ilgili bütün taraflar ile işbirliği yaparak:

- (a) Kadınlar için eşit iş olanakları ve ücretler sağlarken ve özellikle yoksul kadınlar ve özürliüler için evlerinde veya evlerinin yakınında iş olanaklarını teşvik ederken, herkesin yeterli bir yaşam standardı elde etmesine yetecek geliri sağlayacak üretken istihdam olanaklarını teşvik etmeli;
- (b) Kaliteli iş sağlama hedefini izlemeli ve işçilerin temel hak ve çıkarlarını güvence altına almalı; bu bağlamda, zorla çalıştırma ve çocuk çalıştırma yasağı, dernek kurma özgürlüğü, örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı, ayırım yapmama ilkesi dahil olmak üzere, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ilgili anlaşmalarına saygı gösterilmesini serbestçe özendirmeli;
- (c) Çevre sağlığı tehlikelerini azaltacak politikaları geliştirilmeli, enformel sektöre ve bütün işçilere iş güvenliğinin nasıl geliştirileceği ve sağlık risklerinin nasıl azaltılacağı konusunda yararlanılabilir bilgiler vermeli;
- (d) Yerleşmelerin altyapı ve hizmetlerinin temini, rehabilitasyonu ve idame ettirilmesi için maliyet etkili ve emek yoğun yatırım ve yöntemleri yerine göre teşvik etmeli;
- (e) Temel kamu mal ve hizmetlerinin temininde küçük işletmeler ve yükleniciler dahil olmak üzere, yerel özel sektörün ve yerine göre enformel sektörün ve semt/mahalle sektörünün katılımını kolaylaştıracak ihale ve satınalmaları özendirmeli;
- (f) Yoksul insanların hem kredi, arazi, eğitim ve öğretim, teknoloji, bilgi ve enformasyon dahil olmak üzere, üretken kaynakları ve kamu hizmetlerini kullanmalarını, hem de istihdam fırsatlarından ve ekonomik fırsatlardan yararlanmalarını sağlayan bir politika ve düzenlemeler ortamında karar verme mekanizmasına katılmalarını sağlamalı;
- (g) Enformel sektörde çalışanlar, aile girişimleri ve küçük ölçekli işletmeler dahil olmak üzere, kadınların ve yoksulların esnek garanti ve teminat koşulları çerçevesinde kredilerden ve yenilikçi bankacılık alternatiflerinden yararlanmalarını teşvik etmeli;
- (h) Yerel topluluklarda yöresel kooperatif bankacılığını ve sorumlu şirket yatırımlarını teşvik etmeli;

- (i) Mikro işletmeler ve küçük ölçekli özel sektör ve kooperatif sektörü girişimleri dahil olmak üzere üretken girişimleri teşvik etmeli ve güçlendirmeli ve özürhüder dahil olmak üzere kadınlar, erkekler ve gençler için pazarı ve diğér iş ve eğitim olanaklarını genişletmeli ve uygun olan hallerde enformel ve formel sektörler arasındaki bağlantıları güçlendirmeli;
- (j) İşsizlerin ve özellikle yoksul kişilerin öğrenim ve mesleki eğitimden zamanında yararlanmalarını özendirirneli;
- (k) Bağımsız küçük işletmeleri esnek imalat ağıları ile bağlantılandırırneli;
- (l) Gençlik örgütleri dahil olmak üzere semt/ mahalle ve sivil toplum örgütlerinin topluluk düzeyinde ve yerel düzeyde gereksinme tesbiti, proje belirleme ve tasarımı, finansman yönetimi, proje uygulaması ve etki değeriendirirneli, izleme ve değeriendirirneli dahil olmak üzere, proje yönetimi becerilerini geliştirmek için tasarlanrneliş programlar getirmeli ve güçlendirmeli;
- (m) Yoksulluğun yok edilmesine katkıda bulunan semt kuruluşlarının, özel gönüllü örgütlerin ve diğér sivil toplum örgütlerinin kurulmasını teşvik etmeli;
- (n) Topluluk tarafından üretilen ürünlerin geliştirilmesine, pazarlanmasına ve dağıtımına yardımcı olmak suretiyle birbirleriyle ilişkili topluluk esaslı girişimleri teşvik eden kamu benzeri destek yapıları yaratma olanaklarını araştırırneli; ve
- (o) İş olanakları hakkında kamu bilincini kitle iletişim araçları kanalıyla arttırmalıdır.

119. İnsan yerleşmelerinin cinsiyete duyarlı biçimde planlanmasını ve yönetimini teşvik etmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, kadın grupları ve diğér ilgili taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Kadınların, erkeklerin, kız ve erkek çocukların gerek insan yerleşmelerine ilişkin planlama, geliştirme ve karar verme gereksinimlerini, hem de toplu taşıma, sağıık ve eğitim tesisleri dahil olmak üzere temel hizmetleri sağııkama ve bu hizmetlerden yararlanma gereksinimlerini ve durumlarını gözönüne alan planlama ilkeleri geliştirmeli ve yerine göre tüzük, standart ve normları kabul etmeli;
- (b) Kadınların genellikle enformel sektörde bulundukları, iş ve pazarlama faaliyetinde evlerini kullandıkları gerçeğini planlama sürecinde gözönünde tutmalı;
- (c) Kadınların tam ve eşit katılımını sağııkarken temsil edici nitelikte yapıları teşvik etmeli;
- (d) Kadın gruplarının toplum gelişmesinin çevresel altyapı ve temel kent hizmetlerinin sağııklanması ile ilgili her alanında katılımını teşvik eden ve aktif olarak izleyen politika ilkeleri ve programlar geliştirmeli; kadınların kendi kooperatiflerini kurmalarını ve diğér kooperatiflere üye olmalarını teşvik etmeli;
- (e) Ailede ve toplumda insana saygı ve eşitliği önleyen tüm engelleri ortadan kaldırmak için cinsiyetle ilgili davranış, yapı, politika, yasa ve diğér uygulamalarda değerişiklik yapılmasını özendirirneli; özürhüder dahil olmak üzere, kadınların ve erkeklerin kamu politika ve programlarının biçimlendirilmesi, uygulanması ve izlenmesi dahil olmak üzere sosyal, ekonomik ve politik yaşama tam ve eşit katılımını teşvik etmeli;
- (f) Gerek formel gerekse enformel sektörlerdeki kadın işçilerin istihdam ve gelirleri üzerinde olumlu etki gösterecek ekonomi politikaları getirmeli ve kadınların işsizliğini, özellikle de uzun vadeli işsizliğini ele alacak özgün önlemleri almalı;

- (g) Kadınların arazi ve finansman kontrolünden eşit olarak yararlanmalarını önleyen yasal ve geleneksel engeller var ise ortadan kaldırmalı;
- (h) Kız çocukların ve kadınların her düzeyde eğitimden eşit olarak yararlanmalarını teşvik etmeli;
- (i) Yeterli konut ve istihdam gereksinimi üzerinde odaklanarak, kırsal kesimdeki kadınlar arasındaki mutlak yoksulluk konusunu ele alan programlar oluşturmali;
- (j) Cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler üretmeli ve yayınlamalı; söz konusu istatistiklerin yaşa ve cinsiyete göre toplanmasını, derlenmesini, analizini ve sunulmasını sağlamalı; hükümet yapılarında izleme mekanizmaları oluşturmali ve sonuçları sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesine ilişkin ana politika akımları ile bütünleştirmeli;
- (k) Yoksul, evsiz, göçmen ve sığınmacı kadınların, yerinden olmuş ve uluslararası korumaya muhtaç kadınların ve ülke içinde yerinden olmuş kadınların karşılaştığı sorunlar ve özellikle fiziksel ve cinsel taciz ile ilgili sorunlar hakkında toplum duyarlılığını artırma ve uygun toplum tepkilerini tasarlamalı; ve
- (l) Kadınlara Karşı Bütün Ayırım Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Anlaşmaya uygun olarak, kadınların kentsel ve kırsal alanlarda konut, arazi ve kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanmalarını sağlamalıdır.

120. Gençlerin tüm potansiyelini geliştirmek ve onların insan yerleşmelerinin gelişmesinde sorumlu bir rol oynamaya hazırlamak için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, özel sektör, sivil gençlik örgütleri, diğer sivil toplum örgütleri ve semt kuruluşları ile işbirliği yaparak:

- (a) Gençlik sorunlarını ilgili bütün ulusal, alt-ulusal ve yerel politika, strateji, program ve projelere entegre etmeli;
- (b) Sürdürülebilir toplumlar oluşturulmasında aktif ve yaratıcı rol oynama yeteneklerini desteklemek ve değerlendirmek suretiyle gençleri yapabilir kılmalı;
- (c) Yoksullara ve kırsal alanda yaşayan gençlere özel önem vererek ve uzaklık, eğitim tesislerinden yoksunluk, sosyal veya ekonomik engeller gibi kısıtları ele alarak temel eğitimden eşit olarak yararlanma olanağını sağlamalı;
- (d) Konuyla ilgili ve kaliteli öğrenimin artırılması yoluyla, öğrenimin her düzeyinde görülen tek oranını düşürmek ve okuldan ayrılanların sürdürülebilir geçim imkanlarına erişimini kolaylaştıracak özel önlemleri almalı;
- (e) Her formel hem de enformel eğitim ve öğretim faaliyet ve programlarından yararlanarak gençliğin insan yerleşmelerinin sosyal, ekonomik ve politik süreçlerine tam katılımını sağlayacak istihdam programlarını ve meslek becerilerinin geliştirilmesini (gençler ile işbirliği yaparak) teşvik etmeli;
- (f) Genç kadınların ve çocukların cinsel ve ekonomik olarak sömürülmesini ortadan kaldırarak yaşam kalitelerini iyileştirmeli ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesine katkılarını arttırmalı;
- (g) Gençliğin tarihsel, doğal, dinsel, manevi ve kültürel mirasın değerini almasını özendirmeli, çevresel değerlere ilişkin bilincini ve üretim, tüketim, davranış ve etik tercihlerinin başta herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin sağlanması olmak üzere çevresel etkileri hakkındaki bilincini geliştirmeyi amaçlayan, gençlik tarafından geliştirilerek uygulanan bilinç yükseltme kampanyalarını ve diğer etkinlikleri teşvik etmelidirler.

121. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, özürlülüğe duyarlı insan yerleşmeleri planlamasını ve yönetimini özendirmek için:

- (a) İnsan yerleşmeleri ile ilgili bütün plan, proje ve kararlarda, kronik hastalar dahil olmak üzere özürlülerin özel gereksinimlerini dikkate alan yasa, yönetmelik, standart ve normların benimsenmesini, planlama ilke ve programlarının geliştirilmesini özendirmeli;
- (b) Özürlülerin bütün yeni kamu bina ve tesislerinden, sosyal konut ve toplu taşıma sistemlerinden tam yararlanmasını sağlayacak yasa ve politikaların benimsenmesini özendirmeli; ayrıca, başta yenilemeler olmak üzere mümkün her durumda, mevcut kamu bina ve tesislerinden, konutlar ve ulaşım sistemlerinden yararlanabilmelerini özendirmeli;
- (c) Özürlülerin tam ve eşit katılımını sağlarken, temsil edici nitelikte yapıları teşvik etmeli;
- (d) Özürlülerin karşılaştığı sosyal ve fiziksel tecrit sorununu hafifletmek için bilgilerin, özellikle kamu bilgilerinin uygun formlarda üretilmesi ve yayınlanması gibi önlemlerle iletişim engellerini ortadan kaldırmalı;
- (e) Özürlülerin her düzeyde öğrenim ve beceri geliştirme imkanlarından eşit biçimde yararlanmasını teşvik etmeli;
- (f) Yaş, cinsiyet ve iş durumuna göre ayrıştırılarak sunulmuş bilgileri hazırlamalı ve yayınlamalı; hükümet yapılarında izleme mekanizmaları kurmalı ve elde edilen sonuçları sürdürülebilir insan yerleşmelerine ilişkin ana politikalar ile bütünleştirmeli;
- (g) Özürlülerin kendi konut ve topluluk gereksinimlerinde uzmanlaşabileceklerini ve kendilerine uygun konutlar hakkında karar vermeleri ve bu konutların tasarımcıları ve uygulayıcıları arasında yer almaları gereğini idrak etmeli;
- (h) Özürlülerin karşılaştıkları sağlık sorunları hakkında toplum bilincini arttırmalı ve uygun toplum tepkilerini tasarlamalı;
- (i) Özürlülere ödenebilir ve kaliteli sağlık hizmetleri sağlanmalı;
- (j) Özürlülerin mahalle ortamlarında iskan edilebilmelerini sağlayan politika ve rehber ilkeler geliştirmeli ve hizmetler sunmalı;
- (k) Özürlülerin yeterli bir yaşam standardına ulaşmalarına yetecek geliri elde edebilmeleri için eşit fırsatlara sahip olabilecekleri programları geliştirmeli ve uygulamalı;
- (l) Özürlülerin evlerini sıklıkla iş ve pazarlama faaliyetleri için kullandıkları gerçeğini planlama sürecinde dikkate almalı; ve
- (m) Özürlüler için spor, eğlence ve kültür etkinliklerini teşvik etmelidirler.

122. Yerli halkın sürekli ilerlemesini teşvik etmek ve kültür, gelenek, öğrenim, sosyal örgütlenme ve yerleşme kalıplarına saygı içinde, yaşadıkları kırsal ve kentsel alanların gelişmesine tam olarak katılımlarını sağlamak için, hükümetler ve yerli toplulukların liderleri; ulusal bağlamda:

- (a) Sosyal ve ekonomik hizmetlerden tam ve eşit olarak yararlanmalarını ve gelişmelerini sağlamak amacıyla yerli halkın ekonomik faaliyetlerini desteklemeli;

- (b) Koşullarını ve gelişmelerini iyileştirmek ve daha büyük ekonomilerle güvenli etkileşimlerini sağlamak amacıyla yerli halkın ekonomik faaliyetlerini desteklemeli;
- (c) Yerli kadınların ve onları perspektif ve bilgilerini, erkeklerle eşit temelde, sürdürülebilir kaynak yönetimi ve sürdürülebilir gelişme için politika ve programların geliştirilmesi ve özellikle toprağın çevresel bozulmasını ele almak ve önlemek için tasarlananlar dahil olmak üzere insan yerleşmeleri hakkında karar verme süreciyle bütünleştirmeli; ve
- (d) Yerli çocukların ve ailelerinin, özellikle yoksulluk içinde yaşayanların, özel gereksinimlerini ele alarak ekonomik ve sosyal gelişme programlarından yararlanmalarını sağlamalıdır.

123. Şiddeti ve suçu önlemek, azaltmak ve ortadan kaldırmak için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili bütün taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Kamuya açık alanların suç işlenen yerler olmaması için topluluk hayatının merkezleri olarak kullanılmasını teşvik eden yaşanabilir insan yerleşmeleri tasarlamalı, yaratmalı ve korumalı;
- (b) Suç ve şiddeti azaltmak ve toplumu güçlendirmek için bilinç yükseltmeli ve öğrenim sağlamalı;
- (c) Toplumların yoksulluk, eşitsizlik, ailede huzursuzluk, işsizlik, öğrenim ve meslek edinme fırsatlarının yokluğu ve ruh sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere sağlık hizmetlerinin eksikliği gibi kritik sorunları ele alarak toplum güvenliğini bozan ve suç işlenmesiyle sonuçlanan temel faktörlerle başa sıklmalarına yardımcı olmanın yollarını bulmak suretiyle, suçun sosyal gelişme yoluyla önlenmesini teşvik etmeli;
- (d) Özel sektör yatırımlarını ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların ilgisini çekebilecek öğrenim, eğlence, iş eğitimi ve davranışlık etkinlikleriyle gençleri ve çocukları, özellikle de sokak çocuklarını kendi gelecekleri ve bulundukları toplumun geleceği ile ilgilenmeye teşvik etmeli;
- (e) İlgili politikaları uygulamaktan sorumlu olanların kadınlara karşı şiddetin nedenleri, sonuçları ve mekanizmaları hakkındaki bilgi ve anlayışlarını derinleştirmek suretiyle, suç önleme politika ve programlarında cinsiyet perspektifini teşvik ederek kadınların topluluk içindeki güvenliğini arttırmalı;
- (f) Toplu yardımlaşma, anlaşmazlıkların çözümü ve müdahalelerde yerel liderlik yeteneklerini geliştirmek için tasarlanmış programlar gerçekleştirilmeli;
- (g) Asayiş hizmetlerini iyileştirmek, polisi hizmet ettiği toplumlara daha hesap verebilir hale getirerek ve uygun her durumda yasalara semt/mahalle temelli suç önleme önlem ve sistemlerinin oluşturulmasını teşvik ederek ve kolaylaştırarak, kişisel güvenliği arttırmalı ve korkuyu azaltmalı;
- (h) Diğer hususların yanısıra anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların çözümüne yönelik mevcut geleneksel kurum ve usulleri yerine göre kolaylaştırmak ve güçlendirmek suretiyle erişilebilir, ödenebilir, tarafsız, hızlı ve insancıl yerel adalet sistemleri sağlamalı;
- (i) Ev içi şiddet dahil olmak üzere şiddetin ve suçun önlenmesi için, özellikle çocukların, gençlerin ve daha yaşlı kişilerin gönüllü katılımına dayanan program ve projeler oluşturulmasını teşvik etmeli; ve
- (j) Uluslararası ve ulusal seks ticareti şebekelerini dağıtmak için toplu ve ivedi önlemler almalıdırlar.

124. Korunmasız ve muhtaç insanları korumak için, uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili bütün taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Sıkıntılı alanlar ve sosyal dışlanma özelliği taşıyan alanlar için bütünsel, saydam ve cinsiyete duyarlı çevresel, sosyal ve ekonomik politika ve programları benimsemeli;
- (b) İhtiyar heyetleri, kadın grupları, halk hareketleri, gençlik grupları, çocuk grupları, özürlü örgütleri ve semt tabanlı diğer örgütler dahil olmak üzere, yerel örgütlerin sosyal refah programlarını ilgilendiren karar verme süreçlerine katılmalarını kolaylaştırmalı;
- (c) Sosyal refah ve semt/mahalle geliştirme insiyatifleri ve faaliyet ortaklıklarını özendirmeli ve kurmalı; ve
- (d) Başta özürlüler olmak üzere korunmasız ve muhtaç insanların gereksinmelerine özgül yanıtlar getirmek üzere, insan yerleşmelerinin planlama ve tasarımı iyileştirmelidirler.

4. Nüfus ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi

125. İnsan yerleşmeleri içindeki bütün insanların yaşam kalitesi ve faaliyetleri; nüfusun değişimi, artış dahil olmak üzere demografik kalıplar, nüfusun yapısı ve dağılımı, öğrenim, sağlık ve beslenme, doğal kaynakların kullanılma düzeyleri, çevrenin durumu ve ekonomik ve sosyal gelişmenin hız ve kalitesi gibi kalkınma değişkenleri ile yakından ilişkilidir.

126. İnsan yerleşmelerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için, ülkelerin içindeki ve aralarındaki nüfus hareketleri, bazı kentlerin çok hızlı büyümesi ve nüfusun bazı alanlarda bölgesel olarak dengesiz dağılımı dikkate alınmalıdır.

Yapılacak İşler

127. İnsan yerleşmelerini etkileyen nüfus sorunlarını ele almak ve demografik kaygıları sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişme politikaları ile tam olarak bütünleştirmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler ve diğer ilgili taraflar:

- (a) Nüfus/demografi sorunlarının, karar verme süreçlerinde, özellikle kent ve bölge planlaması ve yönetim, temel altyapı ve hizmetlerin sağlanması ve diğer politikalarla ilgili olarak, gereken biçimde ele alınmasını sağlamalı;
- (b) Kent, kasaba ve köylerde nüfus artışıyla ilgili daha iyi planlama yapabilmek amacıyla kullanılabilecek temel bilgileri sağlamak için, gereken durumlarda, diğer hususların yanısıra cinsiyete ve yaşa göre sınıflandırılmış veriler de dahil olmak üzere veri tabanları kurmalı veya mevcutları zenginleştirmeli, veri toplamalı ve bu verileri analiz etmeli;
- (c) Nüfusla ilgili sorunların önem ve anlamına ve sürdürülebilir gelişme ile tutarlı sağlık, aile planlaması, tüketim ve üretim kalıpları da dahil olmak üzere bu sorunları ele almak için gereken sorumlu eylemlere ağırlık veren halkı bilgilendirme kampanyaları ve iletişim çabaları yoluyla, nüfus değişimi ve kalkınma değişkenlerinin toplumun her düzeyindeki insan yerleşmeleri üzerindeki etkileri hakkında bilinç, bilgi ve anlayışı arttırmak; ve
- (d) Kentsel ve kırsal alanlarda bugün mevcut ve ileride çıkabilecek nüfus ve kalkınma baskılarını hafifletmek için çevresel etkiyi dikkate alarak sürdürülebilir yeni insan yerleşmeleri planlama, tasarlama ve kurma gereğini düşünmelidirler.

5. Çevresel açıdan sürdürülebilir, sağlıklı ve yaşanabilir insan yerleşmeleri

128. Sürdürülebilir insan yerleşmeleri, insanların yaşama koşullarını iyileştirecek ve yaşam kalitelerindeki eşitsizlikleri azaltacak, insan sağlığı ve refahı için daha iyi bir çevrenin yaratılmasına bağlıdır. Halkın sağlığı hastalıklara getirilecek klinik çözümler kadar, kötü sağlığın çevresel nedenlerinin kontrol altına alınmasına da bağlıdır. Özellikle çocuklar zararlı kentsel ortamlara karşı korumasızdır ve korunmaları gerekir. Sağlık bozulmasının ve hastalıkların önlenmesi için alınacak önlemler, uygun tıbbi bakım ve tedavi kadar önemlidir. Dolayısıyla, sağlık konusuna bütünsel bir yaklaşımla koruma ve bakımın çevre politikası çerçevesi içine yerleştirilmesi ve yerel gereksinim ve kapasiteleri yansıtan hedefleri içeren etkin yönetim sistemleri ve eylem planları ile desteklenmesi esastır.

129. Güvenilir su kanalizasyondan yoksunluk, yetersiz atık yönetimi, kötü drenaj, hava kirliliği ve aşırı düzeyde gürültü gibi olumsuz çevre koşullarından ve sağlık hizmetlerinin etkisiz ve yetersiz olmasından kaynaklanan sağlık problemleri, yaşam kalitesinden ve milyonlarca insanın topluma yaptığı genel katkıdan çok şey götürmektedir. Bu sorunlar ayrıca sosyal gerilimi şiddetlendirebilir, adaletsizliği arttırabilir ve afetlerin etkilerine karşı insanları güçten düşürebilirler. Başta kırsal ve kentsel alanlardaki yoksul insanlar olmak üzere, insan yerleşmelerinde çevresel açıdan sağlıklı bir altyapının sağlanmasına yönelik bütünsel bir yaklaşım, yaşam kalitesini arttıracak, çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltacak, toplumun genel sağlığını iyileştirecek, tedavi edici sağlık hizmetlerinin ve yoksulluğun etkilerini hafifletmenin gerektirdiği yatırım yükünü azaltacak biçimde, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesine yapılan bir yatırımdır.

130. Kirlenme ve ilişkili olan birçok sağlık riski, diğer hususların yanı sıra sanayi, trafik, pişirme ve ısıtma cihazlarından çıkan dumanlar, aşırı kalabalık ve yetersiz katı ve sıvı atık yönetiminden kaynaklanan kirleticilerin daha yoğun olması nedeniyle kentsel alanlarda ve düşük gelirli alanlarda özellikle yüksektir. Kadın ve çocukların hassasiyetlerinin ve çeşitli kimyasal maddelerin toksik etkilerine maruz kalma oranlarının farklı olması nedeniyle ve kadınların genellikle üstlendiği görevlerin niteliği dikkate alındığında, evdeki ve işyerindeki çevresel risklerin kadınların ve çocukların sağlığı üzerindeki etkileri orantısız ölçüde yüksek olabilir. Çevresel riskler, çocuklar üzerinde de eşit olmayan bir etki yaratabilmektedir.

131. Radyoaktif maddeler ve kalıcı organik kirleticiler gibi birçok çevresel kirleticisi, besin zincirine girerek ve sonuçta insanlara ulaşarak bugünkü ve gelecekteki nesillerin sağlığını tehlikeye atmaktadır.

132. Kurşun ve civa dahil olmak üzere ağır metallere maruz kalınması, gerek insanların sağlık ve gelişmesine gerekse çevreye kalıcı ve zararlı etkiler yapabilir. Çocuklar ve yoksullar özellikle korunmasız olup, yüksek kurşun düzeyinin çocukların zihinsel gelişmesi üzerindeki etkilerinin geri çevrilemez nitelikte olması önemli bir endişe kaynağıdır. Bu metallerin kullanıldığı birçok alanda etkin ve ucuz seçenekler mevcuttur. Kurşuna maruz kalmanın kontrol ve yönetiminin mümkün olmadığı durumlarda, bu ürünler için uygun ikameler aranmalıdır.

133. Sürdürülemez ve israfli üretim ve tüketim kalıpları da atık yönetiminde giderek artan sorunlara yol açmaktadır. Atık üretimi ve deşarjının asgariye indirilmesi, atıkların mümkün olduğu kadar yeniden değerlendirilmesi ve yeniden kullanılması ve kalanların da çevre açısından sağlıklı bir biçimde imha edilmesine yönelik çabaların yoğunlaştırılması şarttır. Bunun gerçekleşmesi için tavır değişmesi, tüketim kalıplarının, bina ve çevrelerinin tasarımlarının değişmesi ve atık yönetiminde yenilikçi, etkili ve sürdürülebilir modaliteler gerekecektir.

134. İmarlı çevrenin tasarımının insanların refahını, davranışlarını ve dolayısıyla da sağlığını etkilediği kabul edilmektedir. Yeni konutlarda ve eskilerinin vasıflarının yükseltilmesinde ve rehabilitasyonunda iyi bir tasarım, sürdürülebilir yaşam koşullarının yaratılması açısından önemlidir. Yüksek binalı konutların tasarımı, bu konutların içinde yer alacağı çevre dokusunu tamamlamalıdır. Özellikle yüksek konut binalarının geniş çapta yapımı ve sosyal ve çevresel olumsuzluklar getirebilir. Dolayısıyla ölçek ve yükseklik, düzgün bakım, düzenli teknik muayene ve güvenlik önlemleri dahil olmak üzere, tasarım kalitesine özellikle dikkat edilmelidir.

135. İmarlı çevrenin yaşanabilirliği, insan yerleşmelerinde yaşam kalitesini önemli derecede etkiler. Yaşam kalitesi vatandaşların temel gereksinmelerinin karşılanmasıyla ötesine geçen, farklı ve giderek artan özemleri karşılayan özellikler demektir. Yaşanabilirlik, insanların kişisel ve toplu iyilik duygusuna ve belli bir yerleşmenin sakinleri olmanın verdiği hoşnutluk hissine kendine özgü bir katkıda bulunan mekansal, sosyal ve çevresel özellik ve nitelikleri ifade eder. Yaşanabilirlik özemleri bir yerden ötekine değişmekte, zamanla evrime ve değişikliğe uğramakta ve ayrıca toplumu oluşturan değişik topluluklar arasında da farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, yaşanabilir insan yerleşmeleri için gerekli koşullar, katılım, kentli bağlılığı ve kapasite oluşturma mekanizmalarının kurumsallaştığı, işleyen bir demokrasiyi öngörmektedir.

Yapılacak İşler

136. Bütün insanların ve özellikle yoksulların sağlık ve refahını yaşam süresi boyunca iyileştirmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili diğer taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Yaşama ve çalışma ortamlarındaki kötü koşullardan ve yoksul insanların içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan hastalıkları ve sağlıksızlığı önlemek, azaltmak ve bunlara çözüm getirmek için ulusal, alt-ulusal ve yerel sağlık plan ya da stratejilerini geliştirmeli ve uygulamalı ve çevre sağlığı hizmetlerini güçlendirmeli; Gündem 21'in hedefi olan, 2000 yılına kadar sağlık göstergelerinde % 10 ile % 40 arasında iyileşme sağlamak üzere çalışmaya devam etmeli;
- (b) Hava, su ve toprak kirliliğini önleyecek ve kontrol edecek ve gereken yerlerde gürültü düzeylerini düşürecek önlemleri almalı ve sağlıkla ilgili sorunlarla başedebilmek için uygun koruyucu ve tedavi edici sağlık sistemlerini geliştirmeli ve bu sistemlerden yararlanılmasını sağlamalı;
- (c) Gerektiğinde özgül kadın ve çocuk grupları ve özellikle düşük gelirli kadınlar, yerli kadınlar ve azınlıklara mensup kadınlar üzerinde araştırmalar ve verilerin toplanması dahil olmak üzere, kadınların ve çocukların çevrenin bozulmasına ve çevre tehlikelerine nasıl ve ne ölçüde hassas olduğunu veya maruz kaldığını saptamak için yeterli araştırmaların yapılmasını sağlamalı;
- (d) Evde yürütülen faaliyetlerin sağlık ve güvenlik risklerini, özellikle de kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve özürlüler için yarattığı riskleri hafifletmek için konut koşullarını iyileştirmeli;
- (e) Etkin çevre sağlığı yönetimi için her düzeyde kapasite oluşturmalı;
- (f) Kadınların, Nüfus ve Kalkınma Uluslararası Konferansı Raporuna uygun biçimde, yaşamları boyunca ve evrensel olarak, aile planlaması ve cinsel sağlık dahil, üreme sağlığı ve ilgili olanları da kapsamak üzere, her çeşit ödenebilir sağlık hizmetlerinden tam olarak yararlanmalarını sağlayacak programları geliştirmeli ve uygulamalı;
- (g) İzin verilen azami ve güvenli gürültü düzeyleri için yerine göre kriterler geliştirmeli ve çevre sağlığı programlarının bir parçası olarak gürültü ölçüm ve kontrollerini teşvik etmeli;
- (h) Çevre ve sağlık arasındaki karşılıklı bağımlılıklar hakkında bilinci yükseltmeli ve hijyene özel bir önem vererek, kişi ve toplum sağlığını iyileştirmek için gereken bilgi, tavır ve uygulamaları toplum içinde geliştirmeli;
- (i) Bir yandan estetik niteliklerin yanısıra sağlam ve sürdürülebilir teknik ve işlevsel nitelikleri geliştirirken ve insanların genel yaşam kalitesini zenginleştirir ve aydınlatırken, diğer yandan insan yerleşmeleriyle ilgili gerek yeni inşaat ve gerekse vasıf yükseltme ve rehabilitasyon çalışmalarında planlamayı ve iyi tasarımları teşvik etmeli;
- (j) Aynı düzeyde hükümetler arasında, sektör içi ve sektörlerarası süreçler de dahil olmak üzere, ulusal, alt-ulusal ve yerel hükümetler arasında çevre sağlığı için bilgi, deneyim ve teknik yardım alışverişini arttıracak süreçleri oluşturmalı;

(k) HIV / AIDS'in küresel olarak hızla yayılmasını ve tüberküloz, sıtma, onchocerciasis ve başta kolera olmak üzere bağırsak enfeksiyonlarının yeniden ortaya çıkmasının kişilere ve toplum sağlığına getirdiği tehditlerle savaşmak için bu konuya gereken önceliğin verilmesini ve ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde bütün kaynaklardan faydalanılmasını ve yeterli kaynakların ayrılmasını sağlamalı; ve

(l) Erkekler ve kadınlar için güvenli ve sağlıklı işyeri koşullarını teşvik etmelidirler.

137. Çevre koşullarını iyileştirmek, endüstriyel ve evrensel atıklar ile insan yerleşmelerindeki diğer sağlık risklerini azaltmak için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili diğer taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Gündem 21'in ilgili bütün bölümlerine hitap eden ulusal ve yerel plan ve politikaları ve özgül sektörlerarası programları geliştirmeli ve uygulamalı;
- (b) Uygun çevresel kalite düzeylerini belirleyen, çevrenin iyileştirilmesi için hedefler koyan ve bu hedeflere ulaşmak için ulusal ve alt-ulusal öncelik ve koşullara uygun araçları tanımlayan yasa ve politikaları geliştirmeli,
- (c) Çevre yönetmeliklerine uyumun ve her düzeydeki uygulamaların etkinliğinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için gereken kapasiteyi kurmalı, donatmalı ve oluşturmalı;
- (d) Uygun teknolojilerin seçilmesi, geliştirilmesi ve gerektiği gibi kullanılmasını kolaylaştıracak çevre standartlarını saptamalı;
- (e) Politika ve programların, yoksulların ve korunmasız ve muhtaç gruplara mensup insanların sağlığı ve çevresi üzerindeki orantısız derecede yüksek ve olumsuz etkilerini tanımlamalı ve ele almalı;
- (f) Başka şeylerin yanı sıra çevre teknolojisi, çevre temizliği ve çevre dostu ürünler alanlarındaki ekonomik fırsatları ve ekonomik yatırımları açısından insan yerleşmelerinin çekiciliğini ve rekabet kabiliyetini arttırabilecek olan temiz üretim proseslerinin ve enerji ve su tasarruf sağlayan proses ve teknolojilerin kullanılmasını özendirmek için teşvik ve caydırma önlemleri getirmeli;
- (g) Çevre sağlığı üzerindeki etkilerin tayini ile ilgili prosedürlerin uygulanmasında rehber ilkeler ve eğitim sağlamalı;
- (h) Çevrenin kalitesini önemli ölçüde etkileyebilecek kalkınma planları ve projeleri için çevresel değerlendirmeler ve çevre etkisi değerlendirmeler yapmalı;
- (i) Yerel çerve planlarının, yerel Gündem 21'lerin ve özgül sektörlerarası çevre sağlığı programlarının hazırlanması ve uygulanması için ilgili taraflar arasında istişare ve ortaklık mekanizmalarını desteklemeli;
- (j) Çevre konularında bilinç yükseltmeli ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri için gerek duyulan bilgi, tavır ve davranışları toplum içinde geliştirmeli;
- (k) İnsan sağlığını ve çevreyi korumak için başta kurşun olmak üzere ağır metallerin kullanılmasını güvenli ve etkin biçimde yönetmek ve mümkünse kontrolsüz kullanımları ortadan kaldırmak için gereken önlemleri almalı;
- (l) Benzinde kurşun kullanımını en kısa zamanda kaldırmalı; ve
- (m) Uluslararası topluluk ile işbirliği yaparak, yaşayan çevrenin korunmasını özendirmeli ve kirlenmiş toprakların, havanın ve suların sürdürülebilir insan yerleşmeleri için kabul edilebilir düzeylere yeniden getirilmesi için çaba göstermelidirler.

138. İnsan yaşamı için zorunlu olan çevre hizmetlerinin ve politikalarının sağlanmasında bütünsel bir yaklaşım gerektiğinin bilincinde olarak, uygun düzeylerde Hükümetler, diğer ilgili taraflar ile işbirliği yaparak:

- (a) Gündem 21'de Rio Çevre ve Kalkınma Deklerasyonunda yer alan ilke ve stratejileri bütünsel biçimde birleştirmeli İhtiyatlı yaklaşım ilkesi, kirleten öder ilkesi, kirlenmenin önlenmesi ilkesi, taşıma kapasitesine ilişkin stratejiler dahil olmak üzere ekosistem yaklaşımı, çevresel ve sosyal etki değerlendirmesi.
- (b) Tatlısu ve tuzlusu kaynaklarını ve toprak örtüsünü, hava ve toprak kalitesini muhafaza edecek ve koruyacak uygulamaları ve üretim ve tüketim kalıplarını teşvik etmeli;
- (c) Diğer hususların yanısıra, teknoloji olarak ve geliştirerek en kısa zamanda bütün insan yerleşmelerine kullanılabilir ve erişilebilir temiz su sağlamalı ve kirlenmiş su sistemlerinin restore edilmesi ve hasarlanmış su havzalarının yeniden oluşturulması için çevre koruma ve kollama planlarının tasarlanmasını ve uygulanmasını sağlamalı;
- (d) Gerek kırsal gerekse kentsel alanlarda, tehlikeli atıklar dahil olmak üzere kanalizasyon atıklarını, atık suları ve katı atıkları ulusal ve uluslararası çevre kalitesi rehber ilkelerine uygun olarak en kısa zamanda uzaklaştırmalı;
- (e) Çevreyle uyumlu kanalizasyon sistemlerinde gereğince arıtma, geri çevrim ve yeniden kullanma yoluyla, keza atık suların ve katı atıkların artırılması/atılması yoluyla çevrenin korunmasını ve halk sağlığını özendirmeli;
- (f) Diğer hususların yanısıra ambalajların azaltılması için ulusal ve yerel hedefler saptayarak, atık ve hurda ürün üretimini azaltmak üzere toplu çabalar göstermeli;
- (g) Ürünlerin ve süreçlerin ömrü boyunca yerel düzeylerdeki çevresel etkilerinin ve kaynak gereksinimlerinin saptanması için kriter ve metodolojileri geliştirmeli;
- (h) Bütünsel ekosistem yönetimini gerçekleştirmek için yasal, mali ve idari mekanizmaları geliştirmeli ve uygulamalı; ve
- (i) Altyapının saydam, hesabı verilebilir ve maliyet etkili yönetim ve bakımını sağlayacak mekanizmaları oluşturmalıdır.

139. Bugünkü ve gelecekteki nesiller için herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerini desteklemeye devam edecek sağlıklı bir çevrenin geliştirilmesi için, uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili bütün taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Ormanlar, yerel yaşam alanları ve biyolojik tür çeşitliliği dahil olmak üzere, kentlerde ve mücavir alanlarda biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmeli; biyolojik çeşitliliğin korunmasını yerel sürdürülebilir kalkınma planlamasının kapsamına almalı;
- (b) Enerji, inşaat, eğlence ve gıda güvenliği ile ilgili temel gereksinimleri karşılamak üzere mevcut orman kaynaklarını korumalı ve mümkün olan yerlerde insan yerleşmelerinin içinde ve etrafında ağaçlandırmayı teşvik etmeli;
- (c) Uygun yerlerde çevreyi korumak ve besin ürünleri sağlanmasına katkıda bulunmak için, kentsel ve kırsal yoğunlaşmaların etrafında üretim ve eğlence amaçlı yeşil kuşaklar oluşturulmasını teşvik etmeli;

- (d) Deniz çevresi ve kıyı alanlarının üretken alanları üzerinde zararlı etkisi olan belediye, sanayi ve tarım kökenli atıklar ve pis sular dahil olmak üzere, kara kökenli faaliyetler sonucunda deniz çevresinin bozulmasını önemli ölçüde azaltmalı;
- (e) Çocukların açık havada serbestçe oynayarak hergün doğal dünyaya erişebilmelerini sağlamalı, çocukların toplumsal çevrelerini ve doğal ekosistemi araştırmalarına yardımcı olacak öğrenim programlarını oluşturmali; ve
- (f) Çevre ile ilgili olarak her düzeyde verilen kararlara ilgili bütün tarafların katılımı için uygun fırsatları yaratmalıdırlar.

140. İnsan yerleşmelerindeki su kaynaklarının yönetimi, sürdürülebilir gelişmeye karşı önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Hem temel bir insan gereksinimi olan emniyetli su sunumunun güvenilir bir biçimde herkese sağlanması, hem de sanayi ve tarımdan gelen ve ekonomik gelişme ve beslenme güvenliği açısından hayati önem taşıyan rakip taleplerin karşılanması ve bu arada gelecek kuşakların su gereksinimlerini karşılama kabiliyetinin tehlikeye girmemesi gereği, üstesinden gelinmesi gereken bir meydan okumadır.

141. Bu meydan okumanın yanıtı, gerek su, kanalizasyon ve sağlık arasındaki, gerek ekonomi ve çevre arasındaki ve gerekse kentler ile kentlerin hinterlandı arasındaki bağlantıları dikkate alan ve toprak kullanımı planlamasını ve konut politikalarını su sektörü politikaları ile uyumlaştırarak gerçekçi standartlar saptamaya ve yürütmeye yönelik kapsamlı ve tutarlı bir yaklaşım sağlayan bütünsel bir su kaynakları yönetimi yaklaşımından geçmektedir. Bütünleştirilmiş bir su kaynakları yönetimi için güçlü bir politik irade, disiplinler ve sektörler arasında işbirliği ve ilgili tüm tarafların aktif ortaklığı gerekmektedir. Bu amaçla, uygun düzeylerde Hükümetler, diğer ilgili taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Sırf sektörel bakış açısından değil, insan yerleşmelerinin genelinde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin daha geniş bir bakış açısından yola çıkan su kaynakları yönetimi politikalarını izlemeli;
- (b) Su ekosistemlerinin bütünüyle korunması ve restore edilmesi için, drenaj havzalarının tamamını ve bu havzalarda bulunan canlı kaynakları gözönüne alarak strateji ve kriterler (biyolojik, fiziksel ve kimyasal su kalitesi) belirlemeli;
- (c) Doğal ekosistemlerin taşıma kapasitelerine gereğince dikkat ederek, insan yerleşmelerinin gelişmesinin temel gereksinimlerini karşılayan suyun arz ve talebini etkin biçimde yönetmeli;
- (d) Su ve kanalizasyon alanındaki yatırımların tahsis verimini ve işletme verimliliğini arttırmak için ulusal ve yerel düzeylerde gerek kamu sektörü ile özel sektör arasında gerekse kurumlar arasında ortaklıklar kurulmasını teşvik etmeli;
- (e) Sorumlu kuruluşların toplumların talebini tayin etme kapasitelerini geliştirmelerini ve bu talebi çevresel altyapı hizmetlerinin planlanmasına dahil etmelerini desteklemeli;
- (f) Çok yönlü sektörel kurumların işlev ve yetki alanlarındaki gereksiz çakışma ve tekrarları ortadan kaldırmak ve hizmetlerin sunum ve yönetiminde bu kurumlar arasında etkin bir eşgüdüm sağlamak için gereken kurumsal ve yasal reformları yapmalı;
- (g) Su israfını azaltacak, atık suların geri kazanılmasını ve yeniden kullanılmasını teşvik edecek ekonomik araçları ve düzenleyici önlemleri getirmeli;
- (h) Tarım ve sanayi sektörlerindeki verimleri arttırarak, sınırlı su kaynaklarına olan talebi azaltacak stratejileri geliştirmeli;
- (i) Temel hizmetlerin temini için gereken asgari düzeyde yasal tanımayı sağlamak için, enformel yerleşmelerle kullanma haklarını meşrulaştırmalı;

- (j) Kanalizasyon ve kentsel katı atıklardaki organik bileşenleri geri kazanarak gübre ve biogaz gibi yararlı ürünler haline dönüştürmek için kuru tuvaletler gibi etkili ve güvenli temizlik sistemlerinin geliştirilmesi ve kullanılmasını teşvik etmeli;
- (k) Temel hizmetlere erişme düzeyi ile ilgili olarak teknolojik tercihler yaparken, kadınların gereksinimlerini de dikkate almalı; ve
- (l) Su kaynaklarının muhafazası, yönetimi ve teknolojik tercihler ile ilgili bütün kararlara kadınların tam ve eşit olarak katılmasını sağlamalıdır.

142. İnsan yerleşmelerini daha yaşanabilir kılmak için, uygun düzeylerde Hükümetler, diğer ilgili taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) İlgili bütün tarafların insan yerleşmelerinin sürdürülebilirlik, etkinlik, verimlilik, rahatlık, erişebilirlik, güvenlik, emniyet, güzellik ve çeşitliliğine ve sosyal bütünleşmesine katkıda bulunan mekan planlaması, tasarımı ve uygulamalarına tam katılımını;
- (b) Kültür tesislerini ve iletişim altyapısını geliştirerek ve koruyarak farklı sosyal gruplar arasındaki etkileşimi;
- (c) Herkes için yeterli ödenebilir konut sunumunu;
- (d) İşçilerin haklarını ve menfaatlerini güvence altına alacak, tüketici haklarını geliştirecek ve yararlanma güvencesi sağlayacak mevzuatı;
- (e) İstihdam fırsatları yaratan ve aynı zamanda mal ve hizmetlerde çeşitlilik sunan bir ekonomik ortamı; ve
- (f) İnsan yerleşmelerinde bütünleşmeye ve genel üretkenlik artışına katkıda bulunacak kapasite oluşturma, kurumsal ve gelişme kentli bağlılığını özendirmelidirler.

143. Küreselleşen bir ekonomide, sınırötesi kirlenmenin giderek artması ve çevreye zararlı teknolojilerin ulusal sınırların ve bölgelerin ötesine transfer olması, insan yerleşmelerinin çevre koşullarına ve bu yerleşmelerin sakinlerine karşı ciddi bir tehdit oluşturabilmektedir. Dolayısıyla Hükümetler, Rio Deklarasyonundaki, kendi yetki veya denetim alanları içindeki etkinliklerin kendi yetki alanlarının dışında neden olduğu çevre hasarlarının olumsuz etkilerinin mali sorumluluğu ve tazmin edilmesi ile ilgili 13. ilkesini uygulamak üzere başka uluslararası yasal mekanizmaların geliştirilmesinde işbirliği yapmalıdırlar. Uluslararası topluluk, uluslararası kuruluşlar ve Hükümetler, sınırötesi etkileri olan büyük bir çevre kazası riskinin açık olduğu durumlarda uygun önleyici tedbirler düşünmelidirler. Ayrıca, Rio Deklarasyonunun, kirlenmenin prensip olarak kirlenme maliyetini karşılaması yaklaşımını destekleyen 16. ilkesi Devletlere rehberlik etmelidir.

144. Hükümetler, sınır ötesi kirlenmenin önlenmesi ve meydana geldiği zaman bu kirlenmenin insan yerleşmeleri üzerindeki etkilerinin asgariye indirilmesi için çaba sarfederken, potansiyel olarak etkilenen diğer ülkelerin konuyla ilgili yorumlarının değerlendirilmesi dahil olmak üzere, çevre üzerinde önemli olumsuz etkisi olması muhtemel olan önerilen faaliyetlerin çevre etkilerini değerlendirecek uygun mekanizmaları geliştirmek için işbirliği yapmalıdırlar. Hükümetler ayrıca, mevcut uluslararası anlaşma ve belgeleri dikkate alarak, önceden ve gecikmeksizin bildirimde bulunma, iyi niyetli bilgi alışverişi ve istişareler yapmak ve bu faaliyetlerle ilgili muhtemel olumsuz etkileri hafifletecek mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak için işbirliği yapmalıdırlar.

6. Sürdürülebilir enerji kullanımı

145. Enerji kullanımı kentsel merkezlerde ulaşım, sanayi üretimi ve ev ve büro faaliyetleri için gereklidir. Birçok kentsel merkezin halen yenilenemez enerji kaynaklarına bağımlı olması iklim değişikliğine, hava kirlenmesine ve bunun sonucunda çevre ve insan sağlığı sorunlarına yol açabilecek ve sürdürülebilir kalkınmaya karşı ciddi bir tehdit oluşturabilecektir. Sürdürülebilir enerji üretimi ve kullanımı, fiyat politikaları, yakıt değiştirme, alternatif enerji, toplu taşımacılık ve kamu bilinci gibi araçlarla enerji verimliliğini özendirerek geliştirilebilir. İnsan yerleşmeleri ve enerji politikaları aktif olarak koordine edilmelidir.

Yapılacak İşler

146. Etkili ve sürdürülebilir enerji kullanımını teşvik etmek amacıyla, uygun düzeylerde Hükümetler, özel sektör, sivil toplum örgütleri, semt kuruluşları ve tüketici grupları ile işbirliği yaparak:

- (a) Enerjinin verimli kullanılmasını özendiren, son kullanıcıları ve onların tavır ve davranışlarını dikkate alan kentsel ve kırsal planlama ve tasarım çözümlerini teşvik etmeli;
- (b) Yoksul insanların ve ailelerinin mağdur olmamasını sağlarken, yenilenebilir ve güvenli enerji kaynaklarının kullanılmasını özendirecek ve insan yerleşmelerinde enerji kullanımının verimliliğini arttıracak uygun önlemleri almalı;
- (c) Atık ısının geri kazanımından yararlanan kombine ısıtma ve soğutma sistemleri ve ısıyla elektriğin birlikte üretilmesi gibi enerjinin üretim, dağıtım ve kullanımında yenilikçi ve enerji verimini arttırıcı önlemler getirerek veya destekleyerek enerji-verimli sistemleri özendirmeli;
- (d) Motorsuz veya düşük enerjili ulaşım sistemlerinin araştırılmasını, geliştirilmesini ve kullanılmasını, keza güneş, rüzgar ve bio-mas enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının ve teknolojilerinin kullanılmasını teşvik etmeli;
- (e) Ülkeleri, özellikle de gelişmekte olan ülkeleri, diğer hususların yanı sıra, çevre açısından sağlıklı bir ikame olarak bio-mas etanol kullanılmak suretiyle kurşunlu benzinin giderek devre dışı bırakılması ile ilgili bilgi, deneyim ve know-how alışverişlerinde işbirliğine teşvik etmeli;
- (f) Evsel enerjinin verimli kullanılmasını özendirmek için kullanma bedellerinin ve/veya diğer önlemleri getirmeli veya değiştirmeli;
- (g) Mevcut sanayi ve hizmetlerin rehabilitasyonunda ve yenilenmesinin inşasında enerji verimli ve çevre açısından sağlıklı teknolojilerin mali teşvikler ve diğer önlemler yoluyla özendirilmesi ve benimsemeli;
- (h) Enerjinin üretim, aktarma ve kullanımından kaynaklanan kirlenici gaz emisyonlarının azaltılması ve etkisizleştirilmesi ile ilgili programları desteklemeli;
- (i) Enerji tüketiminde geri kazanma, yeniden kullanma ve daha az tüketim için halk eğitimi ve medya kampanyalarını özendirmeli ve geliştirmeli;
- (j) Binalarda enerji tüketimini azaltmak için güneş enerjisiyle ısıtma, soğutma ve elektrik teknolojilerinin kullanılmasını, enerji-verimli tasarımı, havalandırmayı ve daha randımanlı izolasyonu teşvik etmeli;
- (k) Yapılarda güvenli sanayi ve tarım atık ürünlerinin ve diğer düşük enerjili ve geri kazanılmış yapı malzemelerinin kullanılmasını teşvik etmeli; ve
- (l) Ulaşım yakıtlarının bir parçası olan metal bileşiklerinin azaltılması da dahil olmak üzere, yeni ve çevre açısından sağlıklı teknolojilerin ve enerji kullanımında iyi uygulamaların gelişmesini ve yayılmasını teşvik etmeli ve özendirmelidirler.

7. Sürdürülebilir ulaşım ve iletişim sistemleri

147. Ulaşım ve iletişim sistemleri, gerek kent içinde gerekse kentler arası, kırsal ve diğer uzak alanlarda malların, insanların, bilgilerin ve fikirlerin hareketinin, pazarlara, istihdam fırsatlarına, okul ve diğer tesislere ve toprak kullanımına erişmenin anahtarıdır. Ulaştırma sektörü büyük bir yenilenemez enerji ve toprak tüketicisi olup, hava kirlenmesine, tıkanıklığa ve kazalara en fazla katkı yapan faktörlerden biridir. Bütünleştirilmiş bir ulaşım ve arazi kullanma politikası ve planlaması ile mevcut ulaşım sisteminin olumsuz etkileri azaltılabilir. Erişilebilir, ödenebilir, güvenli ve randımanlı toplu ulaşım sistemlerinin yokluğundan dolayı özellikle yoksullar, kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar ve özürllüler mağdur duruma düşmektedir.

148. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ekonomik faaliyetler ve insan yerleşmesi kalıpları üzerinde önemli etkiler yaratabilirler. Topluma azami yarar sağlamak ve hizmetlere erişme ile ilgili olumsuz sonuçları azaltmak için, potansiyel etkilerin ele alınması önemlidir.

149. İnsan yerleşmelerinde ulaşım yönetimi, tüm çalışma, sosyal etkileşim ve eğlenme yerlerine iyi erişimi özendirecek, yiyecek ve diğer yaşam gereksinimlerinin elde edilmesi dahil olmak üzere önemli ekonomik faaliyetleri kolaylaştıracak bir biçimde yapılmalıdır. Bütün bunlar yapılırken, ulaşımın çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmalıdır. Ulaşım sisteminde uygun arazi kullanma ve iletişim politikaları ile gereksiz yolculukları azaltmaya, otomobil dışındaki hareketlilik seçeneklerini vurgulayan ulaştırma politikaları geliştirmeye, alternatif yakıtlar ve alternatif yakıtla çalışan araçlar geliştirmeye, mevcut ulaştırma modellerinin çevre performansını iyileştirmeye ve uygun fiyatlandırma politikaları ile sair politika ve düzenlemeler getirmeye öncelik verilmelidir.

150. Motorsuz ulaşım özellikle düşük gelirli, korunmasız ve muhtaç gruplar için önemli bir hareketlilik biçimidir. Bu grupların sosyo-ekonomik marjinalleşmesini önleyecek yapısal yöntemlerden biri, ödenebilir, etkili ve enerji tasarrufu sağlayan ulaştırma biçimlerini teşvik ederek bu grupların hareketliliğini geliştirmektir.

Yapılacak İşler

151. İnsan yerleşmelerinde sürdürülebilir ulaşımın sağlanması amacıyla, uygun düzeylerde Hükümetler, özel sektör, semt/mahalle sektörü ve diğer ilgili taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Teknik seçeneklerin ve yönetim seçeneklerinin tümünü araştıran ve bu yaşta özürllülük, yaş, yoksulluk ve diğer faktörler nedeniyle hareketi kısıtlanmış olanlar gelmek üzere tüm nüfus gruplarının gereksinimlerini dikkate alan bütünsel bir ulaşım politikası yaklaşımını desteklemeli;
- (b) İşyeri, okul, sağlık tesisi, ibadethane, mal ve hizmetler ve boş zamanları değerlendirme yerleri gibi temel gereksinimlerden yararlanmayı kolaylaştıracak mekansal yerleşme kalıplarını teşvik etmek için, arazi kullanımı ve ulaşım planlarını koordine etmeli;
- (c) Uygun fiyatlandırma, mekansal yerleşme politikaları ve düzenleyici önlemler yoluyla yürüme, bisiklet ve özel ve kamu ulaşım araçları dahil olmak üzere ulaşım kalıplarının optimal bir bileşim içinde kullanılmasını teşvik etmeli;
- (d) Fiyatlandırma, trafik düzenlemeleri, otopark, arazi kullanma planlaması ve trafiği hafifletme yöntemleriyle ve özellikle de en sıkışık alanlarda etkin alternatif ulaşım yöntemleri getirerek ya da özendirerek, giderek artmakta olan ve hem çevresel, ekonomik ve sosyal yönlerden zararlı olan hem de insanların sağlık ve güvenliğine zarar veren özel motorlu taşıt trafiğini caydıracak ve trafik sıkışıklığını azaltacak caydırıcı önlemleri özendirmeli ve uygulamalı;
- (e) Temel gereksinimleri ve ana trafik akışlarını destekleyen yeterli taşıma kapasitesine ve sıklığa sahip olan toplu taşıma araçlarına öncelik tanıyarak etkin, ödenebilir, fiziksel olarak erişilebilir ve çevresel açıdan sağlıklı bir toplu taşıma ve iletişim sistemi sağlamalı veya geliştirmeli;

- (f) Yakıt randımanlı motor ve emisyon kontrolleri ve kirlетici emisyonları ve atmosfer üzerindeki etkisi az olan yakıtlar ve diğер alternatif enerji biçimleri dahil olmak üzere, sessiz, kullanma-randımanlı ve kirlетme oranı düşük teknolojileri geliştirmeli, düzenlemeli ve uygulamalı; ve
- (g) Halkın elektronik bilgi hizmetlerine erişimini teşvik etmeli ve özendirmelidirler.

8. Tarihsel ve kültürel mirasın korunması ve rehabilitasyonu

152. Tarihsel yerler, kültürel ve bilimsel, sembolik, manevi ve dini değерleri temsil eden nesne ve tezahürler, toplumların kültürünün, kimliğinin ve dini inançlarının önemli ifade biçimleridir. Bunların rolünün ve öneminin, özellikle de hızla gelişen bir dünyada kültürel kimlik ve süreklilik gereksiniminin ışığında, geliştirilmesi gerekir. Manevi ve dini değерleri haiz bina, mekan, yer ve manzaralar istikrarlı ve insanca bir sosyal yaşamın ve topluluk gururunun önemli bir ögesini temsil ederler. Kentsel, kırsal ve mimari mirasın korunması, rehabilitasyonu ve kültürel açıdan duyarlı uyarlamalarla yeniden kullanılması da, doğal ve insan yapısı kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile uyumludur. Kültüre ve kalkınmanın kültürel boyutuna erişim son derece önemlidir ve herkesin yararlanmasına açık olmalıdır.

Yapılacak İşler

153. Tarihsel ve kültürel devamlılığı geliştirmek ve her çeşit kültürel etkinlikte geniş halk katılımını teşvik etmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Bölge, sit, manzara, ekosistem, bina ve diğер obje ve göstergelerin tarihsel ve kültürel önemini mümkün her durumda saptamalı ve belgelemeli ve toplumun kültürel ve manevi gelişimi ile ilgili koruma hedefleri getirmeli;
- (b) Bu mirasın değерini ve korunması gerektiğini ve rehabilitasyonun finansal olanaklılığını vurgulamaya yönelik bilinci geliştirmeli;
- (c) Yerel miras ve kültürle ilgili kurum, dernek ve toplulukların koruma ve rehabilitasyon çabalarını teşvik etmeli ve desteklenmeli, çocukları ve gençleri sahip oldukları miras hakkında yeterince bilinçlendirmeli;
- (d) Kültürel mirasın korunmasına yeterli finansal ve yasal destekleri sağlamalı;
- (e) Mirasın korunması ve geliştirilmesi ile ilgili bütün disiplinlerde, geleneksel becerilerle ilgili eğitim ve öğretimi özendirmeli; ve
- (f) Kültürel mirasın, bilgilerin, zenaat ve becerilerin emanetçileri olarak yaşlıların aktif rol oynamasını özendirmelidirler.

154. Kalkınma ile koruma ve rehabilitasyon hedeflerini bütünleştirmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Tarihsel ve kültürel mirasın önemli bir değер olduğunu idrak etmeli ve tarihsel ve kültürel açıdan önemli sit ve toplulukların sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan yaşayabilirliğini korumak için gayret göstermeli;
- (b) Tarihsel kent dokusunun bütünlüğünü korurken ve tarihsel alanlardaki yeni inşaatlar için rehberlik ederken, varisi olunan tarihsel yerleşme ve peyzaj biçimlerini korumalı;
- (c) Başta uzman insan kaynaklarının yeterli eğitimi gelmek üzere, koruma ve rehabilitasyon faaliyetlerinin uygulanmasında yeterli yasal ve mali destekleri sağlamalı;
- (d) Söz konusu koruma ve rehabilitasyon için kamusal, özel ve kâr amacı gütmeyen kurumlara tanınacak teşvikleri arttırmalı;

- (e) Mahalle ve semtlerin korunması, rehabilitasyonu, rejenerasyonu ve idamesi için girişilen mahalle/semt tabanlı faaliyetleri teşvik etmeli;
- (f) İç kentlerin ve çevresinin rehabilitasyonu için kamu sektörü, özel sektör ve toplum ortaklıklarını desteklemeli;
- (g) Koruma ve rehabilitasyon projelerine çevre sorunlarının dahil edilmesini sağlamalı;
- (h) Binalara ve kültürel ve tarihsel değeri olan diğer yapılara zarar veren asit yağmuru ve diğer çevre kirleticilerini azaltacak önlemleri almalı;
- (i) Ulaşım ve diğer altyapı politikaları dahil olmak üzere, tarihsel ve kültürel alanların çevre açısından bozulmasını önleyecek insan yerleşmesi politikalarını benimsemeli;
- (j) Özürlülerin erişim sorunlarının koruma ve rehabilitasyon projelerinde dikkate alınmasını sağlamalıdır.

9. Kentsel ekonomilerin iyileştirilmesi

155. Kent ekonomileri ekonomik dönüşüm ve gelişim sürecinin ayrılmaz parçalarıdır. Bu ekonomiler istihdam fırsatları yaratabilecek çeşitlendirilmiş bir ekonomik temel yaratılmasının ön koşuludur. Kentsel alanlarda birçok yeni iş yaratılması gerekecektir. Kentler halen dünya çapındaki ulusal ekonomik faaliyetlerin yarısından fazlasını üretmektedir. Kentsel nüfus büyümesi ve kentlere göç gibi diğer faktörler, diğer hususların yanı sıra, kent planlaması ve kentleşmenin olumsuz etkilerinin kontrol altına alınması gibi yöntemlerle etkin biçimde ele alındığı takdirde, kentler, üretkenliklerini koruma, sakinlerinin yaşam koşullarını iyileştirme ve doğal kaynakları ekolojik açıdan sürdürülebilir bir yolla yönetme kapasitelerini geliştirebilirler. Bu sürecin başlıca itici gücü, ticaret ve hizmetlerle birlikte, sanayidir.

156. Kentler geleneksel olarak ekonomik merkez işlevini görmüş ve başlıca hizmet üreticisi olmuşlardır. Ekonomik büyümenin ve kalkınmanın motoru olarak çevrelerindeki yarı kentleşmiş alanlarda ve mücavir kırsal alanlarda yer alan bir destek ekonomik faaliyetler ağı içerisinde işlev görürler. Bu nedenle, diğer kent merkezleri ve kırsal alanlar ile etkili ve ödenebilir ulaşım, bilgi ve iletişim sistem ve bağlantılarının geliştirilmesi ve idamesi ve gerek coğrafi gerekse ekonomik açıdan makul ölçülerde dengeli kalkınma biçimleri aramak için özel çabaların sarfedilmesi gerekmektedir. Üretim teknolojilerinde ve ticaret ve tüketim kalıplarında hızlı değişiklikler, kentsel mekan yapılarında, mahiyetine bakılmaksızın ele alınması gereken değişikliklere yol açacaktır.

157. İnsan yerleşmelerinde ekonomik gelişme ve hizmet sunumu, kentsel canlandırma, inşaat, altyapı tesislerinin iyileştirilmesi ve vasıflarının yükseltilmesi, imar ve bayındırlık işleri gibi iyileştirilmiş faaliyetler yolu ile zenginleştirilebilir. Bu faaliyetler, ekonominin diğer sektörlerinde de istihdam, gelir ve verimlilik yaratılmasında önemli olan büyüme faktörleridir. Uygun çevre koruma politikaları ile birlikte bu faktörler, kent sakinlerinin yaşam koşullarında ve ülkelerin verimlilik ve üretkenliğinde sürdürülebilir bir iyileşme ile sonuçlanırlar.

Yapılacak İşler

158. Kentsel gelişme için etkin bir mali taban yaratmak amacıyla, yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler, yerine göre kooperatif biçiminde örgütlenmiş iş sektörü ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere sendikalar, tüketici dernekleri, iş, ticaret ve sanayi örgütleri ve mali sektör ile işbirliği yaparak;

- (a) Geniş bir yelpazede kentsel istihdam olanaklarını canlandıracak mali politikalar formüle etmeli ve uygulamalı; ve

- (b) Mülkiyeti ve yönetimi özel, işlev ve amaçları kamusal olan kurumlar için kamu sektörü ile özel sektör arasında yeni ortaklıklar kurulmasını teşvik etmeli ve bunların faaliyetinde saydamlığı ve hesap verilebilirliği özendirmelidirler.

159. Üretken istihdam ve özel yatırım fırsatları sağlamak için, yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde, Hükümetler kapsamlı bir kent ve bölge planlaması bağlamında ve kooperatif sektörü de dahil olmak üzere işçi ve işveren kuruluşları, ticaret ve sanayi odaları, esnaf ve tüketici dernekleri, meslek kuruluşları ve mali sektör ile istişare ederek:

- (a) Yerel girişimlerin gereksinmelerini dikkate alan ve bunlara etkin yanıt getiren, ancak doğal çevreye ve insan çevresine zarar vermeyen sürdürülebilir kentsel gelişme politikaları uygulamalı;
- (b) Her düzeyde eğitim ve öğretimden yararlanmayı kolaylaştırmalı;
- (c) Küçük ve orta büyüklükte işletmelerin gereksinmelerine gereği gibi dikkat ederek, iş camiasının gereksinimleri için yeterince hizmet götürülmüş arsaların yeterli bir sunumunu ve çevre açısından sağlıklı tahsisini özendirmeli;
- (d) Yeni ve genç işletmelerin, küçük ve orta büyüklükte girişimleri, enformel sektör de dahil olmak üzere kredi ve finansman kullanmasını kolaylaştırarak ve yasal ve idari prosedürleri basitleştirerek kentsel ekonomik faaliyet fırsatları yaratmalı;
- (e) Uygun olan hallerde, kent bahçeciliği için fırsatlar yaratmalı;
- (f) Enformel sektör işletmelerinin daha üretken olmalarına ve formel ekonomiyle kademeli olarak bütünleşmelerine yardım etmeli;
- (g) Uygun yasal düzenlemeler getirmenin ve ortaklıklar geliştirmenin yanısıra, parasal ve mali teşvik paketleri de sağlayarak, kent merkezlerinde seçilmiş alanların yeniden geliştirme kapsamına alınmasını düşünmelidir.

160. Küçük işletmeler ve mikro-işletme ve kooperatif sektörleri için fırsat yaratmak amacıyla, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, sivil toplum örgütleri, semt kuruluşları, mali kurumlar ve mesleki eğitim kurumları ile istişare ederek:

- (a) Çalışma alanında insan haklarının korunmasını enformel sektörü de kapsayacak biçimde genişletmeyi kolaylaştırmalı; zorla çalıştırma, çocukların çalıştırılması, dernek kurma hürriyeti, örgütlenme ve toplu sözleşme hakkı ve ayırım yapmama ilkesi ile ilgili olanlar dahil olmak üzere Uluslararası Çalışma Örgütü'nün konuyla ilgili sözleşmelerine saygı gösterilmesini özendirmeli;
- (b) Başta kadınlar tarafından geliştirilen ve kullanılanlar olmak üzere küçük ölçekli ve mikro işletmeler ile kooperatif sektöründeki işletmeleri desteklemek için kredi, finansman, meslek eğitimi ve teknoloji transferi programlarını bütünleştiren programları yerine göre geliştirmeli ve güçlendirmeli;
- (c) Enformel sektöre adil davranılmasını teşvik etmeli, çevre açısından sağlıklı uygulamaların kullanılmasını teşvik etmeli, varsa enformel sektörü destekleyen sivil toplum örgütleri ile finansman kurumları arasındaki bağlantıları teşvik etmeli;
- (d) Diğer hususların yanısıra, planlama ve karar süreçlerine katılımını özendirerek ve formel ekonomi ile bağlantılarını güçlendirerek, büyümekte olan enformel sektörün gereksinmelerini planlama, tasarım ve yönetim sistemleriyle bütünleştirmeli;

- (e) Kooperatif sektöründeki küçük ve mikro işletmeler için eğitimi teşvik etmeli ve onların ürün, hizmet, teknoloji ve dağıtım ağlarını iyileştirme ve yeni pazar fırsatları yakalama çabalarına destek vermelidirler.

161. Küreselleşen bir ekonomide rekabet edebilmeleri için kent ekonomilerini güçlendirmek amacıyla, uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili bütün taraflar ile istişarede bulunarak, diğer hususların yanısıra;

- (a) Yerel işgücü kalitesini iyileştirmek amacıyla öğretimi teşvik etmeli ve iş eğitimini geliştirmeli;
- (b) Yerel sanayicilerin yeniden yapılandırılmasını desteklemeli, kentsel altyapı ve hizmetleri geliştirmeli, güvenilir, randımanlı ve çevre açısından sağlıklı bir enerji sunumu sağlamalı ve iletişim ağlarını zenginleştirmeli;
- (c) Özel yatırımları çekebilmek için, yasal düzenleme çerçevesini gözden geçirmeli ve gereken biçimde değiştirmeli;
- (d) Kentsel alanları ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler açısından daha çekici hale getirmek için suçu önlemeli ve kamu güvenliğini arttırmalı;
- (e) Hükümetin her düzeyinde sağlıklı finansal uygulamaları teşvik etmeli; ve
- (f) Yukarıda belirtilenlerin uygulanması için gerekli olan yasalaştırmaları özendirmelidirler.

162. Yapısal ve ekonomik geçiş için alınan önlemlerin olumsuz etkilerini hafifletmek için, gerekirse yerel yönetimler de dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Reformların insan yerleşmelerinin gelişme gereksinimleri üzerindeki sosyal, ekonomik ve çevresel sonuçlarını ele alan bütünsel bir yaklaşım sağlamalı;
- (b) Sosyal konut sektörünün kopmasını önlemek için konut piyasalarının bütünsel bir biçimde çalışmasını özendirmeli;
- (c) Başta yoksulları, özürülleri ve toplumun diğer korunmasız kesimlerini, mikro işletmeleri ve diğer küçük işletmeleri etkileyen önlemler olmak üzere, uygun temel sosyal programları uygulamalı ve yeterli kaynakları tahsis etmeli;
- (d) Cinsiyete duyarlı değerlendirmelere özellikle dikkat ederek, yapısal ayarlamaların sosyal gelişme üzerindeki etkisini gözden geçirmeli;
- (e) Gelirlerden ve kaynaklardan daha hakça ve daha çok yararlanmayı özendirecek politikaları oluşturmali; ve
- (f) Kamu işletmelerinin ve özel işletmelerin teknolojik ve insan kaynakları gelişiminin değişen gereksinimlerine kendilerini uyarlama çabalarını desteklemelidirler.

10. Kırsal bölgelerdeki yerleşmelerin dengeli gelişmesi

163. Kentsel ve kırsal alanlar ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan birbirlerine bağımlıdır. Yüzyılın dönümünde, dünya nüfusunun önemli bir kısmı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kırsal yerleşmelerde yaşamaya devam edecektir. Dünya için daha sürdürülebilir bir geleceğin sağlanması için, bu kırsal yerleşmelere değer verilmesi ve onların desteklenmesi gerekir. Yetersiz altyapı ve hizmetler, çevre açısından sağlıklı teknolojiden yoksunluk ve sürdürülebilir olmayan sanayileşme ve kentleşmenin olumsuz etkilerinden kaynaklanan kirlenme, kırsal çevrenin önemli ölçüde bozulmasına katkıda bulunmaktadır. Buna

ek olarak, kırsal bölgelerde istihdam fırsatlarının olmaması kırdan kente göçü arttırmakta ve bunun sonucunda kırsal topluluklarda insan kapasitesi kaybı meydana gelmektedir. Kırsal alanların sürdürülebilir gelişmesi, gerek kırsal yöreleri ulusal ekonomiyle bütünleştiren politika ve programları, gerekse kır-kent bağlantılarına önem veren ve köyler ile kentleri insan yerleşmeleri sürekliliğinin iki ucu olarak ele alan bir yerleşme planlaması ve yönetimi için güçlü yerel ve ulusal kurumları gerektirmektedir.

164. Birçok ülkede, yerli halk dahil olmak üzere kırsal nüfus, gıda güvenliğinin sağlanmasında ve büyük arazi bölümleri üzerinde sosyal ve ekolojik dengenin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamakta ve böylece biyolojik çeşitliliğin ve hassas ekosistemlerin korunması görevine ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Yapılacak İşler

165. Kırsal yerleşmelerin sürdürülebilir gelişmesini sağlamak ve kırdan kente göçü azaltmak için, yerel yönetimler olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Kırsal kalkınma çabalarının çevresel, sosyal ve ekonomik hedeflerinin bir bütün olarak ele alınmasını sağlamak için mücerret ve uzak topluluklarda yaşayanlar dahil olmak üzere ilgili bütün tarafların aktif katılımını teşvik etmeli;
- (b) Bölgesel kent merkezlerinde, küçük kasabalarda ve kırsal hizmet merkezlerinde yaşama ve çalışma koşullarını iyileştirmek için gereken önlemleri almalı;
- (c) Canlı kırsal topluluklar yaratmak amacıyla sürdürülebilir ve çeşitlendirilmiş bir tarım sistemini teşvik etmeli;
- (d) Kırsal alanlarda yatırım için altyapı, hizmet ve teşvikler sağlamalı; ve
- (e) İstihdamı ve uygun teknolojinin kullanılmasını kolaylaştırmak için eğitim ve öğretimi teşvik etmelidirler.

166. Kırsal yerleşmelerin gelişmesinde yeni ve iyileştirilmiş teknolojilerin ve uygun geleneksel uygulamaların kullanılmasını teşvik etmek için, yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler, özel sektör ile işbirliği yaparak:

- (a) Diğer hususların yanı sıra gelişmiş ve erişilebilir iletişim teknolojilerini kullanarak kırsal ve uzak alanlarda tarımsal üretim, pazarlama ve fiyatlandırma bilgilerine erişimi geliştirmeli; ve
- (b) Çiftçi kuruluşları, kadın grupları ve ilgili diğer taraflarla işbirliği yaparak, diğer hususların yanı sıra tarım, su tarımı, ormancılık ve kültür ormancılığı ile ilgili geleneksel, yeni ve gelişmiş teknolojilerin araştırılmasını ve araştırma bulgularının yayınlanmasını sağlamalıdır.

167. Sürdürülebilir bölgesel kalkınma ve yönetim ile ilgili politikalar oluştururken, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) Dengeli ve ekolojik açıdan olanaklı bir bölgesel kalkınmada önceliklerin belirlenmesine kırsal ve yerli halkın tam olarak katkıda bulunması için, öğretim ve eğitim programları geliştirmeli ve prosedürler getirmeli;
- (b) Çevre açısından sağlıklı bölgesel kalkınma politikalarının hazırlanması için coğrafi bilgi sistemlerinden ve çevre değerlendirme yöntemlerinden tam olarak yararlanmalı;
- (c) Gereksinmelere ve ekonomik olanaklılığa dayalı bölgesel ve kırsal kalkınma plan ve programları uygulamalı; ve
- (d) Kaynakların insanların gereksinimlerine göre kırsal alanlara tahsisi için etkili ve saydam bir sistem kurmalıdırlar.

168. Yoksullaşmış kırsal alanlarda sürdürülebilir gelişme ve istihdam fırsatlarını güçlendirmek için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler:

- (a) İstihdam fırsatlarını arttırmak, eğitim ve sağlık tesis ve hizmetlerini sağlamak, konutları iyileştirmek, teknik altyapıyı güçlendirmek, kırsal girişimleri ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek suretiyle kırsal gelişmeyi canlandırmalı;
- (b) Ekonomik getiri, sosyal hakçalık ve çevre kalitesi ile ilgili fırsatları esas alarak, bölgesel altyapı yatırımlarında öncelikleri belirlemeli;
- (c) Kırsal alanlarda nakit akışını ve alivre ekonomiyi geliştirmek ve/veya kurmak amacı ile, özel sektörü kırsal ürünler için sözleşmeye dayalı toptancı piyasalarını ve pazarlama araçlarını geliştirmeye ve güçlendirmeye teşvik etmeli;
- (d) Kırsal ürünlerin ve özellikle kentsel alanlarda tüketilen gıda maddelerinin piyasalarından ve fiyatlandırma ve ödeme sistemlerinden hakça ve etkili bir biçimde yararlanılmasını teşvik etmeli;
- (e) Piyasa bilgilerine ve dağıtım merkez ve ağlarına erişimi iyileştirerek, kırsal merkezlerden gelen ürünleri kent pazarlarında ve kırsal hizmet merkezlerinde teşvik etmeli; ve
- (f) Tarım ilaçlarının ve kimyasal gübrelerin aşırı miktarda kullanılmasına yol açılması gibi çevre açısından zararlı sübvansiyon ve diğer programları ve kırsal ve tarımsal ekonomilerde sürdürülebilir olmayan alışkanlıkların ve üretim sistemlerinin süregitmesine yol açan fiyat kontrolü ve sübvansiyon sistemlerini önemli ölçüde azaltmalı veya ortadan kaldırmalıdır.

169. Dengeli ve karşılıklı olarak destekleyici bir kent-kır kalkınmasını teşvik etmek için bütünleştirilmiş bir yaklaşım gerekmektedir. Bu amaca ulaşmak için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili uluslararası ve bölgesel kurumların desteği ile:

- (a) Kırsal alanlardaki küçük ve orta ölçekli yerleşmeler ağını güçlendirmeye uygun bir yasal, mali ve örgütsel çerçeveyi sağlamalı;
- (b) Kentsel ve kırsal alanlar arasında bilgi, işgücü, mal, hizmet ve sermaye alış verişi için etkin bir iletişim ve dağıtım altyapısının gelişmesini kolaylaştırmalı;
- (c) Kent-kır bağlamında arazi kullanımı, ulaşırma ve çevre problemlerine bütünleştirilmiş çözümler getirmek amacıyla yerel topluluklar arasında kapsamlı bir işbirliğini teşvik etmeli; ve
- (d) Dengeli ve karşılıklı olarak birbirini destekleyici kentsel-kırsal kalkınmada, kentsel-kırsal kalkınmayla ilgili taraflar arasında sürekli bir diyaloga dayalı katılımcı bir yaklaşım izlemelidirler.

11. Afet önleme, etkilerini hafifletme, hazırlıklı olma ve afet sonrası rehabilitasyon kabiliyetleri

170. Doğal ve insan eseri afetlerin insanlar ve insan yerleşmeleri üzerindeki etkisi giderek büyümektedir. Afetler genellikle kontrolsüz ve yetersiz planlanmış insan yerleşmeleri, temel altyapının eksikliği ve afete açık alanların iskan edilmesi gibi insan eylemlerinden doğan zayıflıklar nedeniyle sık sık meydana gelmektedir. Silahlı çatışmalar da insan yerleşmelerini ve ülkenin bütününe etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle gerek afetler gerekse silahlı çatışmalar, ilgili ülke Hükümetinin talebi üzerine uluslararası katılımı da gerektirebilen özgöl girişim, rehabilitasyon ve imar proseslerini gerektirirler. Böyle afetlerin ve acil durumların etkisi özellikle önleme, hazırlıklı olma, hafifletme ve müdahale kapasitesinin bu gibi durumlarla başa çıkmaya yetersiz olduğu ülkelerde çok ağırdır.

171. Afetlere karşı en randımanlı ve etkin hazırlıklı olma sistemleri ve afet sonrası müdahale kabiliyeti genellikle gönüllülerin katkılarıyla ve yerel yönetimlerin mahalle düzeyindeki eylemleri ile sağlanmaktadır. Bunlar, başka yerlerdeki altyapı ve kapasiteler azalsa, sakatlınsa veya yok olsalar bile, bağımsız olarak çalışabilirler. Planlama açısından eşgüdümlü ancak uygulama açısından esnek olan afete karşı hazırlık ve müdahale kapasitelerini oluşturmak için yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler tarafından, özel sektörle ortaklık yaparak ve bütün topluluk grupları ile yakın işbirliğine girerek, özel önlemlerin alınması gerekir. Afetlere karşı korunmasızlığın azaltılması ve müdahale kapasitesinin artırılması, ademi merkeziyetçi olarak ne ölçüde bilgilere erişilebildiği, iletişim imkanlarının kullanılabilirdiği, kararların verilebildiği ve kaynakların denetlenebildiği ile doğrudan bağlantılıdır. Ulusal ve uluslararası işbirliği ağları uzmanlara hızla erişilmesini kolaylaştırarak afeti hafifletme kapasitesi oluşturmaya, yaklaşmakta olan afetler hakkında erken uyarı sağlamaya ve bunların etkilerini hafifletmeye yardımcı olabilirler. Kadınlar ve çocuklar afetlerden en çok etkilenen kişilerdir. Onların gereksinimleri afet yönetiminin bütün aşamalarında gözönüne alınmalıdır. Kadınların afet planlamasına ve yönetimine aktif katılımı teşvik edilmelidir.

Yapılacak İşler

172. Doğal ve insan yapımı afetleri önlemek, hazırlıklı olmak, hafifletmek ve müdahaleleri iyileştirmek amacıyla, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, sigorta şirketleri, sivil toplum örgütleri, semt kuruluşları, örgütlenmiş topluluklar, akademik topluluklar ve sağlık ve bilim topluluklarıyla yakın iştişare ve işbirliği içinde:

- (a) Profesyonel olarak belirlenmiş tehlike ve korunmasızlık değerlendirmelerine dayalı arazi kullanma norm ve yönetmelikleri ile yapı ve planlama standartlarını geliştirmeli, benimsemeli ve yürürlüğe koymalı;
- (b) İnsan yapımı ve doğal afetlere karşı özellikle korunmasız oldukları dikkate alınarak kadın, çocuk, yaşlı ve özürlüler dahil olmak üzere, ilgili bütün tarafların afet planlama ve yönetimine katılmalarını sağlamalı;
- (c) Afet azaltma faaliyetleri için yurtiçi ve yurtdışı kaynakların sürekli hareketliliğini teşvik etmeli;
- (d) Yapılar ve genel olarak bayındırlık işleri için afete dayanıklı inşaat yöntem ve teknolojileri ile ilgili bilgileri arttırmalı ve yayınlamalı;
- (e) Mümkün olan durumlarda, insanların afete daha az yatkın olan yerlere gönüllü olarak yerleştirilmelerini kolaylaştıracak programlar geliştirmeli;
- (f) Tasarımcı, yüklenici ve inşaatçılar için afete dayanıklı inşaat yöntemleri üzerine eğitim programları geliştirmeli; bu programlardan bazıları, gelişmekte olan ülkelerde konutların ve diğer küçük yapıların büyük çoğunluğunu yapan küçük işletmelere özellikle yöneltilmeli; ve
- (g) Gerekirse, özellikle de hasarlanması halinde ikincil afetlere yol açabilecek ve/veya acil yardım operasyonlarını kısıtlayabilecek nitelikte ise, önemli altyapıların, ulaşım bağlantılarının ve kritik tesislerin vasıflarını yükseltecek önlemleri almalıdırlar.

173. Radyoaktif kirleticilerin temizlenmesi ve uzaklaştırılması alanında uzman olan hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların istenildiği takdirde olumsuz yönde etkilenen alanlarda düzeltici yardımlar sağlamaları konusu dikkate alınmalıdır.

174. Afetlerin hafifletilmesi ile ilgili olarak, yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili taraflar ile işbirliği yaparak, yerine göre:

- (a) Afete yatkın alanlardaki riskleri tanımlayan ve değerlendiren kapsamlı bilgi sistemleri oluşturmalı ve bunu insan yerleşmelerinin planlama ve tasarımı ile bütünleştirmeli;

- (b) Diğer hususların yanısıra risk haritalarının çıkarılması ve korunmasızlığı azaltıcı nitelikte topluluk odaklı programlar yoluyla, korunmasız toplulukların karşı karşıya bulundukları kritik riskleri ele alan düşük maliyetli, ulaşılabilir çözümler ve yenilikçi yaklaşımlar geliştirmeli ve desteklemeli;
- (c) Diğer hususların yanısıra risk haritalarının çıkarılması ve korunmasızlığı azaltıcı nitelikte topluluk odaklı programlar yoluyla, korunmasız toplulukların karşı karşıya bulundukları kritik riskleri ele alan düşük maliyetli, ulaşılabilir çözümler, yenilikçi yaklaşımlar ve uygun yapı standartları geliştirmeli ve desteklemeli;
- (d) Tehlike ve risk değerlendirmesi, izleme, tahmin, önleme, yardım, yeniden yerleştirme ve acil müdahale gibi olaydan önceki afet yönetme, hafifletme ve hazırlıklı olma faaliyetlerinde çeşitli kilit fonksiyonlar ve aktörler arasında rolleri ve sorumlulukları ve iletişim kanallarını açık seçik tanımlamalı;
- (e) Toplumun her kesimini, su ve gıda depolama, yakıt ve ilk yardım gibi alanlarda afete hazırlık planlamasına ve bir güvenlik kültürü oluşturan faaliyetler kanalıyla afetin önlenmesine katılmaya teşvik etmeli; ve
- (f) Halkı yaklaşan afetlere karşı uyarmak için küresel, bölgesel, ulusal ve yerel erken uyarı sistemlerini güçlendirmeli ve/veya geliştirmelidirler.

175. Teknolojik ve endüstriyel felaketleri önlemek amacıyla, yerel yönetimler dahil olmak üzere uygun düzeylerde Hükümetler, yerine göre:

- (a) Diğer hususların yanısıra arazi kullanma politikaları ve güvenli teknolojinin özendirilmesi yoluyla, önemli teknolojik kazaları önleme ve sonuçlarını sınırlandırma hedefini izlemeli;
- (b) Yukarıdaki (a) fıkrasında belirtilen politikaların uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla, tehlikeli endüstriyel faaliyetleri çevreleyen ve önemli bir kazanın etkilerinin doğuracağı riski arttırabilecek olan yeni imar alanlarının yerleşimini denetim altına almak için uygun istişare prosedürlerini kullanarak gerekli önlemleri almalı;
- (c) Değerlendirme, izleme, tahmin, önleme, yardım, yeniden yerleştirme ve acil müdahale dahil olmak üzere, afet önleme ve afete hazırlıklı olmanın kilit fonksiyonları arasında rolleri ve sorumlulukları ve iletişim kanallarını açık seçik tanımlamalı;
- (d) Tehlikeli faaliyetlerin yakınında yaşayan nüfusa potansiyel tehlikeler hakkında yeterli ve düzenli bilgiler vermek suretiyle, afete karşı hazırlıklı olma faaliyetlerine geniş tabanlı katılımı geliştirmeli ve teşvik etmeli; ve
- (e) Halkı önemli teknolojik kazalara karşı uyarmak için küresel, bölgesel ve yerel erken uyarı sistemlerini güçlendirmeli ve/veya geliştirmelidirler.

176. Afet sonrası yardım, rehabilitasyon, yeniden inşa ve yeniden yerleştirme için hazırlanmak ve bunları uygulamak için, yerel yönetimler dahil uygun düzeylerde Hükümetler, ilgili bütün taraflarla işbirliği yaparak:

- (a) Acil durum yönetimi, yardım ve rehabilitasyon çalışmaları dahil olmak üzere, afete hazırlık ve afet sonrası yönetimdeki çeşitli fonksiyon ve aktörlerin rollerini ve sorumluluklarını ve aralarındaki iletişim kanallarını açık seçik tanımlayan afete hazırlanma ve müdahale sistemlerini kurmalı ve güçlendirmeli;

- (b) Acil durum müdahale ve yardım planlarını sınavacak tatbikatlar yapmalı, afet sonrasında yeniden imarın teknik, sosyal ve ekonomik yönleri üzerine araştırmaları teşvik etmeli ve afet sonrasında yeniden inşa için etkili stratejiler ve rehber ilkeler benimsemeli;
- (c) Ulusal ve yerel düzeylerde ve topluluklar düzeyinde güvenilir iletişim, müdahale ve karar kapasiteleri kurmalı;
- (d) Rehabilitasyon, yeniden inşa ve yeniden yerleşme için beklenmedik durum planları, yönetim ve yardım sistemleri ve düzenlemeleri yapmalı;
- (e) Hasar tesbiti, hasar izleme ve özel rehabilitasyon ve yeniden inşa teknikleri için bilimsel kapasiteleri ve mühendislik kapasitelerini güçlendirmeli;
- (f) İlgili bütün tarafları yardım, rehabilitasyon ve yeniden inşa faaliyetlerinde desteklemeli;
- (g) Cinsiyete özgü gereksinimleri dikkate almak suretiyle, yerine göre temel kolaylıkları haiz geçici barınaklar inşası da dahil olmak üzere, geri dönenlerin ve yurtiçinde yerinden olmuş kişilerin acil barınma gereksinimleriyle başa çıkabilecek yaklaşımları tanımlamalı ve desteklemeli;
- (h) Öğretimde kesintiyi asgariye indirecek yaklaşımları tanımlamalı;
- (i) Silahlı çatışmaların durmasından sonra anti-personel kara mayınlarının derhal temizlenmesi için yapılan çalışmaları desteklemeli;
- (j) Kadınların, çocukların, özürlülerin ve korunmasız grupların belirli gereksinimlerinin tüm iletişim, kurtarma, yeniden yerleştirme, rehabilitasyon ve yeniden inşa alanlarında dikkate alınmasını sağlamalı;
- (k) Afetten sonraki rehabilitasyon proseslerinin kültürel boyutunu özendirmeli;
- (l) Yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde afet önleme, hazırlık hafifletme ve müdahalede Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonunun ve üyesi olan derneklerin rolünü tanımalı, desteklemeli ve kolaylaştırmalı; ve
- (m) Çatışma kurbanlarının ve yerinden olan insanların acılarını hafifletmek amacıyla, Uluslararası Kızılhaç Komitesinin siahlı çatışma dönemlerinde hareket geçmesini teşvik etmelidir.

D. Kapasite oluşturma ve kurumsal gelişme

I. Giriş

177. Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevre koruma, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesinde karşılıklı bağımlılık içinde olan ve birbirini karşılıklı olarak güçlendiren öğelerdir. Sürekli ve hızlı kentleşme koşullarında insan yerleşmelerinin ekonomik açıdan canlı, sosyal açıdan hareketli ve çevre açısından sağlıklı olması, her düzeyde Hükümetlerin giderek daha fazla toplumun önceliklerini yansıtmaya, yerel gelişmeyi teşvik etme ve yönlendirme, özel sektör, kamu sektörü, gönüllü sektör ve topluluk sektörü arasında ortaklıklar oluşturma kapasitesine bağlı olacaktır. Bunu başarmanın yolu, sorumlulukların, politika yönetiminin, karar verme yetkisinin ve gelir tahsil etme yetkisi dahil olmak üzere yeterli kaynakların etkin biçimde ademi merkezleştirilerek seçmen tabanını en yakından ve en fazla temsil yeteneğine sahip yerel yönetimlere aktarılmasından, ayrıca ortak ve vizyonda kökleşmiş stratejik ve katılımcı bir kentsel yönetim sürecini hareket geçirirken insan haklarını güvence altına alan ve koruyan uluslararası işbirliği ve ortaklıklardan geçmektedir. Bu ademi merkezleştirme süreci ve öngörülen kentsel yönetim sürecinin, özellikle gelişmekte veya ekonomik geçiş döneminde olan ülkelerde, kurumlardan büyük beklentileri olacaktır. Bu nedenle kapasite yaratma, ademi merkezleştirmeyi desteklemeye ve katılımcı kentsel yönetim sürecine yöneltilmelidir.

178. Yapabilir kılan bir stratejinin, kapasite oluşturulmasının ve kurumsal gelişmenin amacı tüm ilgili tarafları, özellikle de yerel yönetimleri, özel sektörü, kooperatif sektörünü, işçi sendikalarını, sivil toplum kuruluşlarını ve semt kuruluşlarını, konut ve insan yerleşmelerinin planlama ve yönetiminde etkin bir rol oynayabilir kılacak gibi yetkilendirmek olmalıdır. İnsan kaynaklarının ve liderliğin geliştirilmesinde birbiriyle uyumlu çabalar, kurumsal reform, organizasyon ve yönetim geliştirme, sürekli eğitim ve yeni araçlar her düzeyde gereklidir. Bunu başarmanın en iyi yolu, belki de önce kendilerinin güçlendirilmesi gerekecek olsa da, ulusal ve uluslararası yerel yönetim birliklerinden/ağlarından ve diğer ulusal ve alt-ulusal kapasite oluşturma kurumlarından geçmektedir. Gelişmekte olan ve ekonomileri geçiş döneminde olan ülkelerde, hükümetler kapasite yaratmaya ilişkin kapsamlı bir politikanın uygulanmasına acil öncelik vermelidirler. Uluslararası topluluk onların kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmalı, kurumsallaştırma önceliklerini değerlendirmeli ve yönetim kapasitelerini güçlendirmelidir.

179. Yetkili kılma ve katılım, demokrasiye ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesine katkı yapar. Hükümetler tarafından politikaların formüle edilmesi ve uygulanması, hesabı verilebilirlik, saydamlık ve geniş tabanlı halk katılımı ilkelerine göre yönlendirilmelidir. Yolsuzlukları önlemek ve mevcut kaynakların herkesin yararına kullanılmasını sağlamak için hesabı verilebilirlik ve saydamlık kesinlikle zorunludur. Her hükümet, kendi toplumunun mensuplarının yaşadıkları topluluğun işlerinde aktif rol oynama hakkını güvence altına almalı ve politika oluşturmaya her düzeyde katılmalarını teşvik etmelidir.

2. Yerel yönetimlerin ve onların birliklerinin/ağlarının ademi merkezileştirilmesi ve güçlendirilmesi

Yapılacak İşler

180. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler ile onların birliklerinin/ağlarının etkin bir biçimde ademi merkezileştirilmesini ve güçlendirilmesini sağlamak için:

- (a) Ademi merkezileştirmeyi etkin biçimde uygulamakta olan diğer Devletlerin, politika ve yasal çerçevelerini yerine göre incelemeli ve benimsemeli;
- (b) Ulusal, sosyal, ekonomik ve çevresel bir stratejinin genel çerçevesi içinde, özellikle insani, teknik ve mali kaynakların ve yerel girişimlerin geliştirilmesi ile ilgili olarak, karar verme, uygulama, kaynak seferberliği ve kullanımda yerel özerklik ve katılımı arttırmak için mevzuatı yerine göre gözden geçirmeli ve değiştirmeli, kentler, mahalleler ve konut binaları ile ilgili karar süreçlerine her birinin sakinlerinin katılmasını teşvik etmeli;
- (c) Toplulukları içinde aktörler olarak bireylerin rolünü vurgulamak için yurttaşlık eğitimini geliştirmeli;
- (d) Yerel yetkililerin gelir getiren mekanizmaları gözden geçirmelerini desteklemeli;
- (e) Eğitim, araştırma ve öğrenim kurumlarının, gerektiğinde seçilmiş yerel görevli, yönetici ve profesyonellere planlama, toprak ve kaynak yönetimi teknikleri ve belediye finansmanı gibi kent ile ilgili konularda sürekli eğitim sağlama kapasitesini güçlendirmeli;
- (f) Başka hususların yanı sıra teknik eşleme ve deneyim alışverişi programları aracılığıyla, hizmet sunumu, masraf kontrolü, kaynak seferberliği, ortaklık oluşturma ve yerel girişimlerin geliştirilmesi konularında hükümet ile yerel yönetimler arasında yatay ve düşey olarak teknoloji, deneyim ve yönetim uzmanlıkları alışverişini kolaylaştırmalı;
- (g) Kamuya ait malların ve kamu hizmetlerinin sunum, işletim ve bakımı, halkın gereksinimlerinin sağlanması ve kentlerin mali ve diğer potansiyellerinin değerlendirilmesi alanlarındaki yenilikçi uygulamalar hakkında cinsiyete, yaşı ve gelir düzeyine göre ayrıştırılmış bilgilerin toplanması, bunların karşılaştırmalı analizlerinin yapılması ve elde edilen bilgilerin yayılması yoluyla yerel yetkililerin başarı ve performansını arttırmalı;

- (h) Danışma mekanizmaları dahil olmak üzere, her düzeydeki karar verme ve yönetim süreçlerinde geniş tabanlı katılımın kurumsallaşmasını teşvik etmeli;
- (i) Yerel yönetimlerin altyapı geliştirme, servis sunumu ile yerel ekonomik kalkınma için hedef koyma, yerel öncelikleri ve çevre açısından sağlıklı standartları saptama süreçlerine yerel özel sektörü ve semt sektörünü katma kapasitesini güçlendirmeli;
- (j) Planlama ve uygulamayı iyileştirmek üzere Hükümetin her düzeyi ile özel sektör, semt sektörü ve diğer sivil toplum temsilcileri arasında politika diyalogunu özendirmeli;
- (k) Yönetişim çerçevesinde kentsel yenilikler için kamu-özel-yurttaş ortaklıkları kurmalı ve başarılı ortaklıklara ilişkin bilgileri analiz ederek değerlendirmeli ve yaymalı;
- (l) Nüfusun gereksinimlerinin sağlanmasında yerel yönetimlerin başarımına ilişkin cinsiyet, yaş ve gelir açısından ayrıştılmış karşılaştırmalı verileri yerine göre toplamalı, analiz etmeli ve yaymalı;
- (m) Yolsuzluğu ortadan kaldırarak ve yerel kaynakların yönetiminde daha fazla saydamlık, etkinlik, hesap verilebilirlik, yanıtlanabilirlik ve toplum katılımı sağlayacak önlemleri takviye etmeli;
- (n) Yerel yönetimler ile onların birliklerini/ağlarını ulusal ve uluslararası işbirliğinde daha fazla insiyatif alabilir ve özellikle sürdürülebilir insan yerleşmelerinin yönetimine ilişkin iyi uygulamaları ve yenilikçi yaklaşımları paylaşabilir kılmalı;
- (o) Seçilmiş hükümet görevlileri ve yöneticiler için kentsel finansman ve yönetim eğitimi kurslarıyla, hem merkezi hem de yerel yönetimlerin kapasitelerini güçlendirmeli; ve
- (p) Gerek yetki alanları dahilinde ilgili Birleşmiş Milletler organları ile gerekse yerel yönetim birlikleri/ağları ve diğer uluslararası birlik ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak deneyim, know-how ve uzmanlık alışverişini kolaylaştıracak küresel ve kolay erişilebilir bilgi ağlarını yerine göre geliştirmeli ve/veya güçlendirmelidirler.

3. Halk katılımı ve kentli bağlılığı

181. Sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi hem sivil toplum kuruluşlarının aktif bağlılığını hem de halkın geniş tabanlı katılımını gerektirmektedir. Aynı ölçüde de yerel düzeyde gereksinimleri yanıtlayabilen, saydam ve hesap verebilir yönetimleri gerektirmektedir. Hem kentli bağlılığı hem de sorumlu yönetim, sorunların ve önceliklerin belirlenmesinde, hedeflerin koyulmasında, yasal hakların kullanılmasında, hizmet standartlarının tesbitinde, kaynakların seferberliğinde ve politika, program ve projelerin uygulanmasında tüm seslerin duyulmasını güvence altına alacak hukuki yollara erişim ve mahalle tabanlı eylem planlaması dahil olmak üzere, katılımcı mekanizmaların kurulmasını ve güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yapılacak İşler

182. Ulusal hükümetler, yerel yönetimler ve/veya sivil toplum kuruluşları, katılımı, kentli bağlılığını ve hükümet sorumluluklarının yerine getirilmesini teşvik etmek ve desteklemek üzere, kararların verilmesine ve insan yerleşimi strateji, politika ve programlarının uygulanmasına ve izlenmesine tüm halkın ve onların semt/mahalle ve topluluk kuruluşlarının geniş tabanlı katılımını kolaylaştıracak ve onları yapabilir kılacak kurumsal ve yasal çerçeveleri uygun düzeylerde yürütmeye koymalı; ve bu kurumsal ve yasal çerçevelerin somut hedefi, başka hususların yanısıra;

- (a) İnsanların görüş sahibi olma ve bunları ifade etme, fikir ve bilgileri kimse karışmadan arama, elde etme ve iletme hakkını korumak;
- (b) Örgütlü toplulukların yasal olarak tanınmasını kolaylaştırmak;

- (c) Topluluk düzeyinde, yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde bağımsız sivil toplum kuruluşlarının oluşturulmasına izin vermek, bu oluşumları kolaylaştırmak ve korumak;
- (d) Başvurana gereksiz mali külfetler yüklemeyen, anlaşılabilir bilgileri zamanında ve eksiksiz sağlamak;
- (e) Kadın ve erkeklerin değişen rolleri, insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi ve yaşam kalitesi ile ilgili konularda yurttaşlık ruhunu, medeni hak ve sorumluluklar bilincini ve bu hak ve sorumlulukları gerçekleştirmenin yollarını özendirmek üzere medyanın her alanını ve eğitim ve bilgilendirme kampanyalarını kullanarak, medeni haklar ve insan hakları üzerine eğitim ve öğrenim programları düzenlemek;
- (f) Toplumun farklı gereksinimlerini yansıtmak için, sivil toplumu kararların verilmesine katacak düzenli ve geniş tabanlı danışma mekanizmalarını kurmak;
- (g) Toplumdaki marjinalleşmiş grupların toplum hayatına katılımı konusunda yasal engelleri ortadan kaldırmak ve ayırıcı olmayan mevzuatı özendirmek;
- (h) Yerel gereksinim ve önceliklerin belirlenmesinde ve yeni politika, plan ve projelerin biçimlendirilmesinde birey, aile ve toplulukları, yerli halk ve sivil toplumu proaktif bir rol oynayabilir kılan gündem belirleyici katılma mekanizmaları kurmak;
- (i) Proje uygulama, geliştirme ve yönetiminde herkesin yararını azamiye çıkaracak etkin ortaklıkların kurulması için gereken becerileri edinmek üzere, özel sektör ve sivil toplum sektörü ile sözleşmeli ve diğer ilişkilere dayalı bir anlayışı teşvik etmek;
- (j) Cinsiyet mülahazalarını ve kadınların tam ve eşit katılımını içeren, korunmasız ve muhtaç grupları, yoksul ve diğer düşük gelirli gruplar dahil olmak üzere, politika ve karar verme sürecinde çıkarlarının temsil edilmesini güvence altına almak üzere kurumsal önlemleri ve etkin networking ve ittifak kurmayı kolaylaştıran aracılık ve uzlaşma yaratma becerileri dahil olmak üzere, hak savunma eğitim ve seminerleri gibi teknikler aracılığıyla iştirak ettirerek, eşitlik ve hakçılığı özendirmek;
- (k) Etkilenen birey ve grupların sosyal ve çevre açısından zararlı olan veya insan haklarını ihlal eden karar ve eylemlere karşı çıkabilmeleri veya mağduriyetin telafisini isteyebilmeleri için, hem ulusal hem yerel tüm Devlet organlarının ve diğer sivil kuruluşların sosyal, çevresel ve insan haklarına ilişkin yükümlülüklerine uygun olarak eylemlerinin hesabını vermeye zorunlu tutulmalarını güvence altına alacak mekanizmalar dahil olmak üzere, etkin adli ve idari yolları kullanma hakkını sağlamak;
- (l) Bu tür yollara başvuracak kaynak ve becerilere sahip olmayan etkilenen topluluk ve gruplar adına yasal yollara başvuracak bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının usul haklarını genişletmek;
- (m) Aileleri güçlendirirken, çocukların ve gelecek kuşakların karar verme süreçlerindeki çıkarları dahil olmak üzere, kuşaklar arası çıkarların temsilini özendirmek;
- (n) Gençliğin çeşitli yeteneklerini, gerçeklerini ve deneyimlerini dikkate alarak, gençliğin herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri hedeflerine ulaşmada eğitim, kalite eğitimi ve beceri oluşturma'nın çeşitli biçimleri aracılığıyla tam potansiyelini kullanmasını özendirmek;
- (o) Yoksul ve diğer düşük gelirli grupların karar verme ve planlama yapıları ile yasal hizmetleri kullanma hakkını yasal yardım ve ücretsiz danışma merkezleri gibi yollarla sağlamak;

- (p) Yerel yönetimlerin ve sivil toplumun kendi topluluklarını etkileyen sosyal, ekonomik ve çevre politikalarını gözden geçirme ve yerel öncelikleri saptama, temel eğitim, çocuk bakımı, kamu sağlığı, uyuşturucu kullanma bilinci ve çevre yönetimi gibi konularda yerel standartların saptanmasına katkıda bulunma kapasitesini güçlendirmek;
- (q) Diyalogu kolaylaştırmak, insan yerleşmeleri konusu ile ilgili bilgi, deneyim ve uygulama alışverişi sağlamak ve sivil toplum ile karar verenler arasında yapıcı ortaklıklar oluşturmak üzere yeni bilgi teknolojilerinden ve yerel medya dahil olmak üzere medyadan yararlanılmasını özendirmek olmalıdır.

4. İnsan yerleşmeleri yönetimi

183. Yerel yönetimler ve insan yerleşmelerinin yönetimine katılan diğerleri, her düzeyde çok çeşitli kişi ve kurumların beceri ve kaynaklarından yararlanmak zorundadırlar. Uygun niteliklere sahip personelin azlığı, kurumsal sistemlerin ve teknik kapasitenin zayıflığı birçok ülkede, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, insan yerleşmelerinin iyileştirilmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu nedenle kapasite oluşturma ve kurumsal gelişme stratejileri, ulusal ve yerel düzeydeki insan yerleşmelerinin gelişme politikalarının bütünsel bir parçasını oluşturmaktadır. Bunun dışında, insan yerleşmelerinin planlama ve yönetiminin her cihetinde yeni beceri, know-how ve teknolojilerin kullanılması gerekecektir. İnsan yerleşmelerinde kalıpların hızla değiştiği ve çözümlenmesi gereken sosyo-ekonomik ve çevresel sorunlar yarattığı ülkelerde, Hükümetler ve uluslararası toplum tarafından, liderlik becerisi, planlama ve yönetim uzmanlığı, know-how ve teknolojilerin etkin ve verimli bir biçimde geliştirilmesinin ve aktarılmasının sağlanmasına gereksinim duyulmaktadır.

Yapılacak İşler

184. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler ve onların birlikleri dahil, insan yerleşmeleri planlama ve yönetiminin iyileştirilmesi için kapasite oluşturmaya ve kurumsal gelişmeyi kolaylaştırmak üzere:

- (a) Her düzeyde idareci, devlet görevlisi ve yerine göre diğer tüm kilit aktörlerin liderlik vasıflarını güçlendirecek, kadınların ve gençlerin kadrolara ve karar verme süreçlerine dahil edilmelerini özendirecek eğitim programlarını desteklemeli;
- (b) Yönetim konusunda know-how ve deneyim alışverişi yapmak üzere özel sektör, kamu sektörü ve topluluk sektörü çerçevesinde iş ve ekonomi forumları kurmayı düşünmeli;
- (c) Cinsiyete duyarlı ve yerel yönetimler ile onların birliklerinin/ağlarının yanı sıra akademik kurumları, araştırma, öğrenim ve eğitim kurumlarını, semt kuruluşlarını ve özel sektörü iştirak ettiren ve:
 - (i) İnsan yerleşmelerinin geliştirilmesinde, yerli ve göçmen insanların kendine özgü katkı ve kurumlarını da içeren çok-sektörlü bir yaklaşımın geliştirilmesi;
 - (ii) Bütünün parçaları olarak cinsiyet bilincini ve çocuk, genç ve yaşlıların gereksinimlerini içeren kurum güçlendirme ve kapasite oluşturma konularında bir çekirdek kapasite geliştirecek eğitimcilerin eğitilmesi; ve
 - (iii) Gereksinimleri tanımlayarak özellikle yaş ve cinsiyete duyarlı analizleri, sosyal ve çevresel etki değerlendirmelerini, konut stratejisi formülasyonlarını, yerel ekonomik büyümeyi ve istihdam yaratılmasını içeren uygulamalı araştırmaları yapmak veya yaptırmak ve bulguları yönetim sistemlerine dahil etmek üzere yerel kapasitenin geliştirilmesi konuları üzerinde odaklanan kapsamlı öğrenim/eğitim ve insan kaynaklarını geliştirme politika ve programlarını özendirmeli;

- (d) İnsan yerleşmelerinin gelişmesinde kaynak alışverişi ve ağ oluşturulması ve kaynaklardan zamanında yararlanılması, keza deneyim, uzmanlık, know-how ve teknolojilerin aktarılması ve paylaşılması için bilgi sistemleri geliştirmeli;
- (e) Saydamlık ve hesabı verilebilirlik bağlamında, kamu sektörünün yönetim ve idaresinin iyileştirilmesinde ve işlevleri kamusal yönetimleri özel olan kamu-özel karma finansmanlı birimlerin oluşturulmasında, sivil toplum kuruluşları dahil olmak üzere özel sektör yetkililerinin de yer almasını teşvik etmeli;
- (f) İnsan yerleşmelerinde rakip aktörler arasında, kaynaklara erişim ve kaynakların dağılım ve kullanımına ilişkin olanlar dahil, çatışmaları çözüme bağlamak üzere arabuluculuk programlarının geliştirilmesini gözönünde bulundurmalı ve sivil toplumu bunları kullanmak üzere eğitmeli;
- (g) Çevreye zararı önlemek üzere kendi kentlerini ilgilendiren ekolojik çevrimler hakkındaki bilgilerini arttırmaya teşvik edilmeli; ve
- (h) Daha önce somut olarak belirtilmiş olmasa bile, yukarıdaki kategorilerin her biri ile cinsiyete duyarlı politika ve standartları bütünleştirmelidirler.

5. Metropoliten planlama ve yönetim

185. İnsan yerleşmelerinin yöneticileri üstesinden gelinecek ortak birçok zorlukla karşılaştıkları halde, metropoliten bölgelerin ve mega kentlerin yönetim ve gelişmesinden sorumlu olanlar, görev ve sorumluluklarının boyut ve karmaşıklığından kaynaklanan kendine özgü sorunlar ile karşı karşıyadırlar. Özel beceriler gerektiren metropol bölgelerinin özellikleri arasında gitgide artan küresel rekabet; etnik ve kültürel bakımdan çeşitlenmiş nüfusları; büyük ölçüde kentsel yoksulluk yoğunlaşmaları; yaygın altyapı ağları, ulaşım ve iletişim sistemleri; ulusal, bölgesel ve uluslararası üretim ve tüketim kalıplarındaki stratejik rolleri; ekonomik gelişme, ticaret ve finans; ve ileri derecede çevre bozulmasına neden olma potansiyeli bulunmaktadır. Büyük metropoliten bölgeler ve megakentler ayrıca doğal ve insan yapısı afetlerde potansiyel can kaybı, maddi hasar ve üretim kapasitesi kaybı riskini temsil etmektedirler. Bazı ülkelerde, metropol genelinde bir idare veya metropol genelinde etkin işbirliği bulunmaması, kentsel yönetimde zorluklar yaratmaktadır.

Yapılacak İşler

186. Uygun düzeyde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, metropol bölgelerinin özel gereksinimlerini ve orada yaşayan tüm insanların gereksinimlerini ele almak için:

- (a) Kentsel faaliyetlerin her yönünü bütünsel biçimde ele alan ve metropoliten bölgelere ilişkin kabul edilmiş sonuçları esas alan metropol çapında ve/veya bölgesel planlama, geliştirme ve yönetim stratejilerini özendirmeli;
- (b) Politika, planlama ve yönetim stratejilerine cinsiyet perspektifini kazandırmalı,
- (c) Toprak, çevre ve altyapı yönetiminde, ayrıca finans ve idare alanlarında metropol yönetiminin rehber ilkelerini kabul etmeli ve uygulamalı;
- (d) Metropoliten yapıların ve idare sistemlerinin etkinlik ve verimliliğini izlemeli ve analizini yapmalı ve sonuçlarını makro-ekonomik, sosyal ve çevresel konuları ele alan politikalarla bütünleştirmeli;
- (e) Tüm metropol bölgelerinde eşgüdümlü, etkili ve hakça hizmet sunumu, kaynak seferberliği ve sürdürülebilir gelişmeyi güvence altına alacak bir mevzuat çerçevesini yaratmalı ve örgütsel yapıları kabul etmeli;

- (f) Metropol yetkililerinin, kadınların toprak ve mülkiyet hakları, toprak yönetimi, enerji ve su kaynaklarının yönetimi, çevre yönetimi, ulaşım ve iletişim, ticaret ve finans, yeterli sosyal hizmet ve altyapılar ve bunların erişilebilirliği ve sosyal bütünleşme gibi bölgesel ve ulusal önemde konuları etkinlikle ele alma veya yanıtlama kapasite ve yetkilerini güçlendirmeli;
- (g) Kent ve bölge planlaması, çevre yönetimi, mühendislik, ulaşım, iletişim ve sosyal hizmetler, birincil altyapının geliştirilmesi ve acil durum planlaması konularında eğitilmiş olan ve belli başlı planlama konularını bütünlüklü olarak ele almak üzere birlikte çalışma becerisine sahip, kadınları da içeren profesyonel bir çekirdek ekibi geliştirmeli veya gerekirse yaratmalı;
- (h) Ulaşım ve iletişim, su yönetimi ve atık su arıtma, atık yönetimi, enerji tasarrufu, çevre yönetimi ve kadınları ve marjinal grupları dikkate alan sosyal yardım faaliyetleri gibi alanlarda metropol yetkilileri arasında hem ulusal hem uluslararası diyalogu ve deneyim, uzmanlık, know-how ve teknoloji alışverişini kolaylaştırmalı ve özendirmeli; ve
- (i) Etnik ve kültürel çeşitlilik arzeden nüfusların uzantısı olan kentsel sorunlarda sadece yeni teknolojilere güvenmek yerine değer-güdümlü çözümler aramalıdır.

6. Yerli finansal kaynaklar ve ekonomik enstrümanlar

187. Konut ve yerleşmelerin gelişmesi için gereken fonlar daha çok yerli kaynaklardan gelir. Ayrıca uluslararası kaynaklardan, giderek artan oranda da yatırım fonlarından hatırı sayılır ek finansman elde edilmektedir. Bu nedenle, finansal temeli en çok ekonomik gelişimdeki iyileşmeler, sağlıklı finansal uygulamalar ve iç kaynakları seferber etme, masrafları kontrol etme ve bütçeleri verimli yönetme kapasiteleri etkileyecektir.

188. Özellikle kentsel gelişmenin geleceğinin finanse edilmesi ve kentlerin ekonomik işlerliğinin sürdürülmesi, ulusal ve yerel düzeylerde yenilikçi finans sistemleri gerektiren özel bir meydan okumayı temsil etmektedir. Yerel üretim ve tüketim vergilerini sanayi, ticaret ve diğer özel sektör hizmetlerinin yatırımlarına yönelik mali teşvikler ile birleştirerek, özel sektör ile kamu sektörü arasında etkin ortaklıklar kurulması özendirilmelidir. Kentsel ekonomik gelişmenin gelecekteki gereksinimlerini ve destek altyapı ve hizmetlerin maliyetlerini karşılamak için yeni belediye finansmanı biçimlerine gereksinim duyulmaktadır.

189. Uygun düzeylerde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gereksinimlerini ele almak açısından ulusal ve yerel ekonomileri ve bunların finansal ve ekonomik temellerini güçlendirmek için:

- (a) Yerel yönetimlerin yatırım çekme kapasitelerini yerine göre güçlendirmek;
- (b) İç tasarrufların artmasını teşvik eden ve bunların konut, temel altyapı ve insan yerleşmelerinin sosyal ve ekonomik gelişmesinin diğer yönlerinde kullanılmasını kolaylaştıran makro-ekonomik politika ve çerçeveleri benimsemek;
- (c) Konut, altyapı ve temel hizmetlerde ulusal ve yerel sabit sermaye yatırımları kapasitesini geliştirmek ve üretim ve tüketim faaliyetlerinin çevreyi tahrip etmesine karşı yaptırımlar getirecek yeni mali enstrümanlar yaratmak üzerine yerine göre vergi, kullanma ücreti, tarife ve şerefiye gibi etkili, adil, hakça ve işe yarar ulusal ve yerel gelir kaynaklarını geliştirmek;
- (d) Giderleri sınırlamak ve gelirleri arttırmak için ulusal ve yerel vergi toplama kabiliyetini geliştirmek ve giderleri daha iyi kontrol etmek;
- (e) Genel asayiş dışındaki kent hizmetlerinde, kullanma ücretleri yoluyla masrafın tamamını geri almaya çalışmak, bununla birlikte yoksulların gereksinimlerini, başka hususların yanı sıra fiyatlandırma politikaları ve yerine göre saydam sübvansiyonlar yoluyla gözetmek;

- (f) Gönüllü özel sektör ve semt sektörü ortaklıklarını ve başka hususların yanısıra cinsiyete duyarlı, kadınlara yetki veren ve marjinal grupların gereksinimlerini ele alan, açık yeşil alanların ve temel altyapı ve hizmetlerin yapımına, işletilmesine ve idamesine katılımlarını teşvik eden yerel çabaları desteklemek;
- (g) Yerel yönetimlerin ulusal, bölgesel ve uluslararası sermaye piyasalarından ve uzmanlaşmış kredi kurumlarından yararlanmasını, kredi alanların borçlarını ilgili iç yasa ve yönetmeliklere uygun olarak geri ödeme kabiliyetini dikkate alarak, başka hususların yanısıra bağımsız belediye kredi notu ve kredi sistemleri kurmak üzere alınacak önlemler dahil olmak üzere, yerine göre kolaylaştırmak ve/veya akılcılaştırmak;
- (h) Yerel yönetimlerin, yerel girişimleri geliştirmek üzere özel ve gönüllü sektörler, semt ve kooperatif sektörleri ve kurumlar ile ortaklıklar oluşturulmasındaki rolünü kolaylaştırmak;
- (i) Yerel yönetimlerin orta ve uzun vadeli yatırım programlarına girişebilmesi için, yerine göre bütçe mekanizmalarını ve muhasebeyi kurumsallaştırmak;
- (j) Mali hesap verebilirliği sağlamak üzere saydam sistem ve prosedürler getirmek;
- (k) Gecikmesiz ve öngörülebilir olan ve performans ile gereksinimlerden hareket eden saydam, hükümetler arası transfer mekanizmalarını gerekirse kurumsallaştırmak; ve
- (l) Kentsel gelişmeyi özel yatırımları ve topluluk yatırımlarını çekmek amacını taşıyan yapabilir kılıcı bir çerçeve sağlamaya çalışmalıdırlar.

7. Bilgi ve iletişim

190. Küresel ölçekte ticaretin serbestleşmesi ve sermayenin özgür akışı ile birlikte, bilgi ve iletişim teknolojisinde yakın geçmişteki gelişmeler, kentlerin rol ve fonksiyonlarını, karar verme ve kaynak tahsis süreçlerini değiştirecektir. Bilgi teknolojisine ve altyapısına gereken yatırımları yapan ve yurttaşlarını bu tür teknolojileri etkin biçimde kullanmak üzere yetkili ve yapabilir kılan toplumlar, sanayi ve ticarete önemli üretkenlik artışları elde etmeyi bekleyebilirler. Bu iyileştirilmiş bilgi teknolojisi, kültürel ve moral değerleri korumak ve paylaşmak, eğitim, öğrenim ve yaşam kalitesini etkileyen sosyal, ekonomik ve çevresel konularda toplum bilincini iyileştirmek ve derinleştirmek, artan kentleşme bağlamında çocukların, kadınların haklarına sahip çıkanlar ile korunmasız ve muhtaç gruplara mensup olanlar dahil, tüm ilgili taraf ve toplulukların habitat uygulamaları alışverişi yapabilmelerini sağlamak üzere erişim hakkını kolaylaştırmak için, uygun ve optimal biçimde kullanılmalıdır.

Yapılacak İşler

191. Her düzeyde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, bu yeniliklerden toplum yararını arttıracak biçimde yararlanma kapasitesini iyileştirmek üzere:

- (a) Bilgi altyapısını ve teknolojiyi geliştirmeli, vasıflarını yükseltmeli ve sürdürmeli ve bunların hükümet, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve semt kuruluşları tarafından her düzeyde kullanılmasını teşvik etmeli ve iletişimi insan yerleşmeleri politikasının ayrılmaz bir parçası olarak düşünmeli;
- (b) İletişim teknolojisinin kullanımı, yolları ve yöntemleri konusunda tüm kilit aktörlerin eğitilmesini özendirmeli;
- (c) İnternet, ağlar, kitaplıklar gibi elektronik yöntemler aracılığıyla yerel girişimlerin deneyimlerini paylaşma ve cinsiyete duyarlı politikalara dayalı olanlar dahil, en iyi uygulamalar konusundaki bilgileri yayma yöntemlerini geliştirmeli;

- (d) Halk kütüphanelerinin ve iletişim ağlarının özellikle çocuklar, gençler ve eğitim kurumları tarafından kullanılmasını teşvik eden programları uygulamaya koymalı;
- (e) Hükümet ve kamu sektörünün, özel sektörün ve semt sektörünün hem başarılı hem de başarısız insan yerleşmeleri deneyimlerini yaygınlaştırarak, öğrenme sürecini kolaylaştırmalı;
- (f) Özellikle medyayı yaygın biçimde kullanarak, bilgi teknolojisini ve hizmetlerini halk için daha kullanılabilir ve yararlanılabilir kılan politikaları teşvik etmeli;
- (g) Özürlülerin bu yeni teknolojileri kullanmasını sağlamaya özel önem vermeli;
- (h) Daha büyük kentlerdeki ırk ve kültür çeşitliliğini tanıyan ve değişik görüş açıları arasında anlayışı özendiren yerel ve ulusal medya programlarının geliştirilmesini teşvik etmeli;
- (i) Özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde etkili olan genel politika, karar verme, kaynak tahsisi ve sosyal gelişim alanlarında bilginin serbest akışını ve erişilebilirliğini özendirmeli; ve
- (j) İletişim ve bilgi teknolojisine erişimin korunmasında kamuya rol tanıyarak, iletişim ve bilgi teknolojisi sağlanmasında pazar rekabetini ve geniş tabanlı halk erişimini güvenceye almalıdırlar.

192. Herkesin yeterli konuttan yararlanmasını ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesini kolaylaştırmaya katkıda bulunan deneyimlerin yayılması, insan yerleşmelerinin gelişmesine ilişkin kamu politikalarının formülasyonuna yardımcı olmaktadır. Ulusal Hükümetler, sosyal aktörler ile ortaklık halinde:

- (a) Yaşam çevresini iyileştirmekte olumlu etkisi, katılımcı örgüt ve işleyiş biçimlerini kullanması, sürdürülebilir ve kalıcı karakteri ve evrenselleşme eğilimi nedeniyle dikkati çeken kentsel yönetim uygulamalarının seçilmesini özendirmeli;
- (b) Kentsel gelişme alanında aktif olan sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile, en iyi uygulamaları seçecek yapıları oluşturmaları; ve
- (c) Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde bütünsel biçimde seçilen uygulamaların yayımını özendirmelidirler.

193. Hükümetler ve yerel yönetimler, bilgiyi arttırmak ve bilgi temelini güçlendirmek için, araştırma kurumları, istatistik ofisleri ve diğer ilgili taraflar ile birlikte hareket ederek;

- (a) İnsan yerleşmesi politika, program ve projelerinin çevresel ve sosyal etkileri dahil olmak üzere cinsiyet özelliklerini dikkate alan, ulusal gereksinimler ve sistematik izleme ve gelişim değerlemesi gereksinimleri temelinde tanımlanan araştırma önceliklerine odaklanmış, kentleşme, insan yerleşmeleri ve konut geliştirme ile bağlantılı ekonomik, sosyal ve çevresel yönler üzerinde araştırmaları özendirmeli;
- (b) Etkin ve sürdürülebilir metodolojileri ve kurumsal düzenlemeleri benimseyerek, araştırma sonuçlarını sistematik olarak dahil ederek, insan yerleşmeleri, konut istatistikleri ve politikaya duyarlı göstergeler için gereken verileri derleyerek, analiz ederek ve güncelleştirerek, insan yerleşmeleri ile ilgili mevcut bilgi sistemlerini güçlendirmeli; ve
- (c) Araştırma göstergelerini ve diğer bilgileri yaygınlaştırmalı, sonuçlarını politikaların her düzeyde oluşturulmasında kullanmalı ve bilgiyi üretenler ile kullananlar arasında iki yönlü bilgi akışını sağlamalıdırlar.

E. Uluslararası işbirliği ve eşgüdüm

1. Giriş

194. Herkese yeterli konut sağlama ve insan yerleşmelerini ve topluluklarını daha üretken, sağlıklı, emniyetli, ayrımcılıktan arınmış, hakça ve sürdürülebilir kılma hedefleri, dünya barışı, kalkınma, istikrar, adalet ve insani dayanışmanın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Dünya ekonomisinde yakın geçmişte ortaya çıkan küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık eğilimleri ışığında, uluslararası işbirliği daha da anlam ve önem kazanmaktadır. İnsanoğlunu kırsal ve kentsel bölgelerin gelişmesinin ortaya çıkardığı çözümlenmesi gereken zorlukların üstesinden gelebilir kılmak görüşüyle, hem mevcut işbirliği süreç ve yapılarının yeniden tanımlanması ve canlandırılması, hem de denenmiş ve yenilikçi işbirliği biçimlerinin geliştirilmesi acilen gerekmektedir. Dolayısıyla, insan yerleşmelerinin gereksinim ve fırsatlarının ülkeler arasında farklı olduğunu gözönüne alarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, insan yerleşmelerindeki iskan koşullarının sağlanmasına ve iyileştirilmesine etkin katkıda bulunmak üzere, özel sektör dahil olmak üzere tüm kaynaklardan gelecek yatırımların ve her düzeyde yeni işbirliği, ortaklık ve eşgüdüm biçimlerinin oluşturulması, telkin ve teşvik edilmesi için tüm Devletlerin siyasi iradesi ve uluslararası düzeyde somut eylemler gerekmektedir.

195. İnsan yerleşmelerinin gelişme stratejilerinin formülasyonu ve uygulanması, her ülkenin kendi yasal çerçevesi içinde her ülkenin ulusal ve yerel düzeyde birinci derece sorumluluğunda olup, her bir ülkedeki koşulların ekonomik, sosyal ve çevresel çeşitliliğini gözönüne alması gerekmektedir. Ancak resmi kalkınma yardımlarındaki genel düşüş, önemli bir kaygı nedeni olmaktadır. Bazı ülkelerde bu eğilime, uluslararası sermaye akışlarında önemli artışlar ve altyapı ve hizmetlerin geliştirilme ve yönetimine özel sektörün giderek artan ilgisi eşlik etmektedir. Yardımdan ticarete doğru kayma eğilimi, uluslararası işbirliğinin biçimlendirilmesinde özel sektörün katılımının gerektiğini açıkça göstermektedir. Çok taraflı ve iki taraflı yardım ajansları, uluslararası finans kurumları ve özel sektör dahil olmak üzere, uluslararası topluluk herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi hedeflerini gerçekleştirilebilir kılacak bir ortamı geliştirmek üzere ulusal çabaları destekleyerek ek kaynakların sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.

196. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi, gelişme süreci bakımından hem fırsatlar ve çözümlenmesi gereken zorluklar, hem de riskler ve belirsizlikler anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, uluslararası işbirliği, bir yandan dünya ekonomisinde yakın geçmişte ortaya çıkan küreselleşme eğilimlerinin sonrasında, diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin sıkıntılarının sürekli kötüleşmesiyle, artan bir anlam ve önem kazanmaktadır. Yoksulluk, kentleşme, sosyal konutlar dahil olmak üzere yeterli konuttan yoksunluk, hızlı nüfus artışı, kırdan kente göç, ekonomik durgunluk ve sosyal istikrarsızlıktan kaynaklanan sorunlar, özellikle ertelenemez durumdadır.

197. Karar verme, politika üretme ve kaynak ayırma, uygulama ve değerlendirmeye her düzeyde hükümetin, özel sektör ve kooperatif sektörü, sivil toplum ve semt kuruluşlarının aktif katılımını sağlamak üzere insan yerleşmelerinin gelişme ve yönetiminde uluslararası işbirliği için yenilikçi yaklaşım ve çerçeveler aranmalı ve geliştirilmelidir. Bu yaklaşım ve çerçeveler; Güney-Güney, Kuzey-Güney ve Güney-Kuzey arasında en iyi uygulama alışverişleri dahil olmak üzere, ülkeler, çok taraflı ve iki taraflı yardım ajansları, uluslararası finans kurumları, uluslararası kuruluşlar ve Birleşmiş Milletler sisteminin değişik organ ve birimleri arasında yeni ve iyileştirilmiş işbirliği ve eşgüdüm biçimlerini, keza konut ve kent göstergelerinin uygulanması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kurumsal kapasitelerin oluşturulması gibi politika, planlama ve yönetim araç ve enstrümanlarının sürekli olarak geliştirilmelerini de içermelidir.

198. Bu yenilikçi yaklaşımlar sadece uluslararası işbirliğini özendirmekle kalmamalı, sivil toplum kuruluşlarını, özel sektörü ve yerel yönetimleri kapsayan yeni ortaklık ve işbirliği biçimlerini de içermelidir. Bunun anlamı yerel yönetimler arasında ademi merkezileştirilmiş tamamlayıcı işbirliği ve ilişki biçimlerinin ve her ülkenin kendi yasal çerçevesi içinde uluslararası işbirliğine katılımının, ayrıca da insan yerleşmeleri

politikalarının tanımlama sürecine katkılarının tanınmasıdır. Hem hükümetler, hem çok taraflı ve iki taraflı yardım ajansları, yerel yönetimler arasında işbirliğini teşvik etmeyi, ayrıca yerel yönetimleri kapsayan ağ ve birlikleri güçlendirmeyi taahhüt etmelidirler.

199. Bir yandan uluslararası ekonomik dengesizlikler, yoksulluk ve çevresel bozulma, diğer yandan ise barış ve güvenlikten yoksunluk, insan hakları ihlalleri ve adli ve demokratik kurumların değişen ölçülerde gelişmiş olması, bir araya geldiğinde uluslararası göçü etkileyen faktörlerdir. Düzenli uluslararası göçler, hem çıkış toplulukları hem de varış toplulukları üzerinde, birincisine para havaleleri, ikincisine de gereksinilen insan kaynaklarını sağlayarak olumlu etkiler yapabilirler. Uluslararası göç ayrıca becerilerin transferini ve kültürel zenginleşmeyi de kolaylaştırabilir. Ancak, uluslararası göçler, kaynak ülkeyi insan kaynaklarından yoksun bırakabilir ve gidilen ülkelerde politik, ekonomik ve sosyal gerginliklere yol açabilirler. Bu faktörler kent nüfuslarının mekansal dağılımını derinden etkilemektedir.

2. Yapabilir kılıcı bir uluslararası ortam

200. Herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin sağlanması, giderek artan oranda küresel ekonominin etkisi altındadır. Kentleşme süreci, sürdürülebilir gelişmenin karşılıklı bağımlılık içinde olan ve birbirini destekleyen öğeleri olan ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevre koruma ile bağlantılıdır. Bu bağlamda, tüm ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin, insan yerleşmelerinde yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeleri zorunludur. Bu da ülkelerin ekonomik reform veya ekonomik geçiş programlarını uygulama çabalarını dikkate alan yapabilir kılıcı bir uluslararası ortamı ve ulusal ve uluslararası düzeylerde bütünleştirilmiş yaklaşımları gündeme getirmektedir. Bunun dışında, teknolojik gelişmeler istihdam yapısında büyük değişiklikler yaratmaktadır. Konutun sosyal ve ekonomik anlamda üretken bir sektör olduğu kabul edilmelidir. Herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerine küresel düzeyde ulaşılması, başka hususların yanısıra finansman, dış borç, uluslararası ticaret ve teknoloji transferi alanlarında olumlu eylemlerde kolaylaştırılabilir.

201. Uluslararası topluluk, hükümetlerin yapabilir kılma stratejileri çerçevesinde bu değişikliklerin etkileri ile başa çıkma çabalarına destek vermelidir. Uluslararası topluluk:

- (a) Açık, hakça, işbirlikçi ve karşılıklı yarar sağlayan bir uluslararası ekonomik ortamın kurulmasını;
- (b) Sürdürülebilir gelişmenin öğeleri olarak, ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevre korumayı kolaylaştırıcı bir uluslararası finans sistemine ulaşmak üzere her düzeyde makro-ekonomik politikaların eşgüdümünü;
- (c) Başka hususların yanısıra mali piyasalarda daha fazla istikrar, daha az mali kriz riski ve daha düşük gerçek faiz oranları aracılığıyla, istikrarlı ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesini daha da kolaylaştıracak bir uluslararası finans sistemini;
- (d) Tüm ülkelerde, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını çeken, tasarrufları ve iç yatırımları teşvik eden bir ortamı;
- (e) Açık, hakça, güvenli, ayırım yapmayan, öngörülebilir, saydam, çok taraflı ve kurallara dayalı bir uluslararası ticaret sistemi bağlamında girişim geliştirmeyi, üretken yatırımları ve açık dinamik pazarlardan daha geniş yararlanmayı, tüm insanların, özellikle de yoksul ve özürlü olanların, ayrıca en az gelişmiş olan ülkelerin uygun teknolojiler ve know-how'dan yararlanmalarını;
- (f) Başta Afrika'dakiler ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan tüm ülkelerde ve ekonomileri geçiş döneminde olan ülkelere kapasite oluşturulmasını; ve
- (g) Sürdürülebilir kalkınmayı özendirmek ve dünya ekonomisine tam ve etkin katılımını kolaylaştırmak üzere, gelişmekte olan ülkelere teknik ve mali yardımların güçlendirilmesini ve iyileştirilmesini özendirmelidirler.

202. Özellikle sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi ve konut sağlanması ile ilgili olarak uluslararası topluluk:

- (a) Küresel ekonomik büyümenin yararlarının, ister kentsel ister kırsal alanda olsun, tüm ülkelerdeki insanların yaşam kalitesini yükseltmesini sağlama;
- (b) Konut sağlama ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi için tüm kaynaklardan gelecek ulusal ve uluslararası finansal kaynaklarını seferber etmeli;
- (c) İnsan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi için konut ve altyapı yatırımlarını çekebilir kılmak üzere gelişmekte olan ve ekonomisi geçiş döneminde olan ülkelerde hükümet ve özel sektörün uluslararası finans kaynaklarından her düzeyde yararlanılmasını kolaylaştırmalı;
- (d) Ulusal mevzuata uygun olarak, yerel yönetimlerin, özel sektörün ve ilgili kuruluşların küresel sermaye piyasaları ile bağlantı kurma yeteneklerini geliştirme ve basiret kurallarına uygun olarak finansal piyasaları, ayrıca konut ve altyapı programlarını finanse etmek üzere ulusal para politikalarını kullanmalarını özendirme hedefini gütmeli; ve risklerin dağılımını ve kredilerin artmasını kolaylaştıracak mekanizma ve enstrümanları oluşturmali;
- (e) Özel sektörü yaratmaya ve geliştirmeye yönelik politikaların benimsenmesini teşvik etmeli ve başka hususların yanısıra uygun teknik ve mali yardımları konut, altyapı, sağlık, eğitim ve diğer hizmetlerin yapımında ve geliştirilmesinde büyük çaplı ve doğru yönlendirilmiş özel sektör ve kamu sektörü yatırımlarına ilişkin stratejileri özendirmeli; ayrıca çok uluslu şirketler dahil olmak üzere özel sektörün gerek ulusal yasalara, gerekse sosyal güvenlik düzenlemeleri ve çevreyi ilgilendirenler dahil olmak üzere ilgili uluslararası anlaşma, belge ve sözleşmelere ve ilgili diğer yasalara uymasını sağlayacak stratejileri özendirmeleri ve ihalelerde ayırımcı olmayan esaslar getiren politikalar benimsemeleri ve mekanizmalar kurmaları için Hükümetleri teşvik etmeli; hepsi erkekler ile eşit temelde olmak üzere liderlik, karar verme ve yönetim süreçlerine kadınları kazanmalı ve eğitim programları sağlamalı; özellikle kadınları ve çocukları etkileyen ulusal çalışma, çevre, tüketici, sağlık ve emmiyet yasalarına uymalı;
- (f) Uluslararası göçün olumsuz etkilerini ele almak üzere başka hususların yanısıra teknik yardım, yönetim bilgisi ve bilgi alışverişini de içeren uluslararası işbirliğini teşvik etmeli;
- (g) Uluslararası göçler, yurtiçinde yerinden edilmiş kişiler ve sığınmacıların iadesi hakkında bölge toplantılarından çıkan tavsiyeleri gözönünde bulundurarak, Hükümetler ile istişare halinde, sığınmacılar ve uluslararası korumaya muhtaç diğer yerinden edilmiş kişiler dahil olmak üzere yerinden yurdundan olmuş kişilere ve yurtiçinde yerinden edilmiş insanlara ihtiyaçlarını karşılamak üzere destek sağlamayı sürdürmeli; yurda gönüllü dönüş ilkesine gereken önemi vererek ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin tercihen geldikleri ülkede kurulmasını dikkate alarak, ilgili Birleşmiş Milletler kararlarına ve uluslararası hukuka uygun adil ve kalıcı çözümler için güvence altına alınmalarına yardımcı olmalı;
- (h) Sosyal konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri için altyapı dahil, konut alanındaki yatırımları özendirmek üzere, büyüyen uluslararası mali piyasalardan yararlanmaları için, tüm gelişmekte olan ülkelerin, özellikle Afrika ülkelerinin ve en az gelişmiş olan ülkelerin, uluslararası finans piyasalarına erişimini kolaylaştırmalı; ve
- (i) Ekonomileri geçiş döneminde olan ülkelerde, herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi hedeflerini gerçekleştirmenin bir parçası olarak, yatırımları özendirmek ve konut reformlarının uygulanmasını desteklemek üzere, bu ülkelerin büyüyen uluslararası finans piyasalarından yararlanmalarını kolaylaştırmalıdır.

3. Finansal kaynak ve ekonomik enstrümanlar

203. İnsan yerleşmelerinde konut ve altyapı hizmetlerine olan talep gitgide artmaktadır. Topluluklar ve ülkeler, özellikle de gelişmekte olan ülkeler, hızla artan konut, hizmet ve fiziksel altyapı maliyetlerini karşılayacak yeterli finansman kaynaklarının seferber edilmesinde güçlük çekmektedir. Kentleşen dünyada herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerine ulaşmak için çeşitli kaynaklardan yeni ve ek finansman kaynakları gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kullanabildiği mevcut kaynakların (kamu, özel, çok taraflı, iki taraflı, iç ve dış), yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesini destekleyecek uygun ve esnek mekanizmalar ve ekonomik enstrümanlar ile güçlendirilmesi gerekmektedir.

204. Habitat Gündeminin özellikle tüm gelişmekte olan ülkelerde ve bilhassa Afrika ülkeleri ve en az gelişmiş ülkelerde tam ve etkin uygulanması, konut ve insan yerleşmeleri faaliyetlerini özendirmek için ulusal ve uluslararası düzeyde değişik kaynaklardan ek finansal kaynakların seferber edilmesini ve daha etkin kalkınma işbirliğini gerektirecektir. Bunun için, başka hususların yanı sıra:

- (a) Çok masraflı ve iki taraflı donörler nezdinde herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine öncelik kazandırılması ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal, alt-bölgesel ve bölgesel eylem planlarına desteklerinin seferber edilmesi;
- (b) Gelişmiş ülkelerin resmi kalkınma yardımı olarak Gayrisafi Milli Hasıllarının üzerinde uzlaşılan hedef olarak yüzde 0.7'sine mümkün olan en kısa zamanda ulaşmaya gayret edilmesi; Habitat Gündemindeki amaç ve hedeflere ulaşmak için gereken faaliyetlerin kapsam ve ölçeği ile orantılı yeterli konut ve insan yerleşmeleri geliştirme programlarının ödeneklerindeki payların gerektiği gibi artırılması;
- (c) Örneğin; özellikle "Paris Declaration and Programme of Action for the Least Developed Countries in the 1990's" (1990'larda En Az Gelişmiş Ülkelere İlişkin Paris Deklarasyonu ve Eylem Programı) (23. madde) gibi uluslararası anlaşmalardaki taahhütlerine uygun olarak, varsa üzerinde uzlaşılan, gelişmiş ülkelerin Gayrisafi Milli Hasıllarının yüzde 0.15'ini "En Az Gelişmiş Ülkelere" yardım olarak mümkün olan en kısa zamanda ayırma hedefini gütmek ve gerekirse Habitat Gündemindeki amaç ve hedeflere ulaşmak için gerekli faaliyetlerin kapsam ve ölçeği ile orantılı olarak yeterli konut ve insan yerleşmeleri geliştirme programlarının ödeneklerindeki payların artırılması;
- (d) Yapısal değişim programlarının, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi ihtiyacı dahil olmak üzere, her ülkenin ekonomik ve sosyal koşulları, beklenti, amaç ve ihtiyaçları ile tutarlı olması ve özellikle yoksulların, kadınların ve korunmasız grupların yararlandıkları temel sosyal program ve harcamaların bütçe kısıntılarına karşı korunması ve ilgili yatırım programlarının, yerel kentsel ve kırsal öncelikler dahil olmak üzere, insan yerleşmelerinin gelişme önceliklerini gözönüne almalarını sağlaması için gayret edilmesi;
- (e) Uluslararası finans kurumlarının, çok taraflı borçlanması yüksek, düşük gelirli ülkelerin borç yükünü azaltmaya yardımcı olabilecek yenilikçi yaklaşımları incelemeye davet edilmesi;
- (f) Ulusal hükümetler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, topluluklar, özel sektör ve kooperatif sektörü tarafından herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri sağlanmasına katılacak ortaklıklar oluşturulması için çok taraflı kalkınma kurumlarının ve çift taraflı donörlerin, ülkelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kullanabilecekleri yapabilir kılma stratejilerini uygulama çabalarını desteklemeye davet edilmesi;
- (g) Üçlü işbirlikleri ve gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında ortaklıklar dahil olmak üzere, Güney-Güney işbirliğini güçlendirmenin, desteklemenin ve genişletmenin yol ve yöntemlerinin araştırılması;

- (h) Uluslararası topluluğun ve kuruluşlarının, yabancı işgali altında yaşayan insanlar için herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesini sağlamak üzere dayanışmasının pekiştirilmesi;
- (i) Her ülkenin kendi yasal çerçevesi ile tutarlı bir biçimde yerel yönetimlerin ve onların birliklerinin, finansal ve diğer kaynakları donör bir yerel yönetimden, gelişmekte olan ülkedeki ortağı olan yerel yönetime dolaysız olarak aktaran ademi merkezileştirilmiş kalkınma yardımı programlarının özendirilmesi;
- (j) Donörler ve Birleşmiş Milletlerin operasyonel faaliyetleri arasındaki eşgüdümü iyileştirmek suretiyle resmi kalkınma yardımı ve diğer dış finansal akışların etkinliğinin artırılması ve bu akışların ulusal sürdürülebilir insan yerleşmeleri geliştirme stratejileri ile daha iyi bütünleşmesinin sağlanması;
- (k) Kamu kaynaklarının ve özel kaynakların etkinliğini ve saydam kullanımını arttıran, israfli ve hedef dışı giderleri azaltan ve tüm insanların, özellikle de yoksulların, konut ve hizmetlere erişimini arttıran programların desteklenmesi;
- (l) Meşru ulusal savunma gereksinimlerini dikkate almakla beraber, aşırı askeri harcamaların ve silah ticaretinin, özellikle de çok yaralayıcı veya rasgele etkisi olan silahların ticaretinin ve silahları üretmek ve edinmek için aşırı yatırımlar yapmanın olumsuz etkileri olduğunun kabul edilmesi;
- (m) Proje ve programların tasarım, hazırlık ve uygulanmasında, mümkün olduğunca gelişmekte olan ülkelerin ehil usul uzmanlarının veya gerekirse o alt-bölgenin veya bölgenin veya diğer gelişmekte olan ülkelerin ehil uzmanlarının tercih edilmesi ve eğer yerel uzmanlık birikimi yoksa oluşturulması;
- (n) Genel giderleri en aza indirerek proje ve program verimlerinin azamileştirilmesi;
- (o) Kalkınma program ve projelerinde, özellikle de yapı, altyapı ve iletişim sistemi inşaatlarında, bunların özürlü insanlar tarafından kullanılabilir olmasını sağlayacak, uluslararası topluluk tarafından finanse edilenler dahil olmak üzere, yapımında afetlere duyarlılığı azaltacak pratik önlemlerin entegre edilmesi ve bu tür önlemlerin yapılabilirlik etüdleri ve proje tanımlamalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmesinin sağlanması;
- (p) Üretken yatırımlar için iç tasarrufları özendirip harekete geçirecek ve dış kaynakları çekecek ekonomik politikaları uygulamak üzere uygun önlemlerin geliştirmesi ve düşünülmesi, yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri geliştirme programları için, hem kamu hem de özel yenilikçi finansman kaynaklarının aranması ve bir yandan da kaynakların etkin kullanılmasının sağlanması;
- (g) Semt tabanlı kalkınma ve imece programlarına sağlanan mali, teknik yardımların güçlendirilmesi; yerel tasarrufları harekete geçirmek, yerel finans ağları yaratılmasını teşvik etmek, yerel topluluklarda sosyal sorumluluk taşıyan şirketlerin yatırım ve yeniden yatırımlarını özendirmek amacıyla, her düzeyde Hükümetler, semt kuruluşları, kooperatifler, formel ve enformel bankacılık kurumları, özel girişimler ve uluslararası kurumlar arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi; düşük gelirlerin, kadınların, korumasız ve muhtaç grupların konut ve insan yerleşmeleri gelişmesi için kendi kullanma ve pazar bilgilerine erişme olanaklarının artırılması;
- (r) Kamu-özel ortaklık programlarını başlatan veya bunlara katılan Hükümetlerin ve yerel yönetimlerin küresel finansmandan yararlanmalarının kolaylaştırılması;

- (s) Enformel kredi mekanizmalarının küresel kaynak havuzu ile bağlantılarının kurulması ve desteklenmesi; toplulukları, sivil toplum kuruluşlarını, kredi birliklerini, uluslararası finans kurumlarını ve ilgili diğer aktörleri kapsayan katılımcı süreçler aracılığıyla nüfusun çoğunluğunun konut finansmanına erişiminin artırılması;
- (t) Uygun ekonomik enstrümanlar kullanarak, uluslararası kamu finansmanı ve özel finansman fonları akışının, konut sağlama ve yerleşmeleri geliştirme alanlarına çekilmesi;
- (u) Sürdürülebilir insan yerleşmesi projelerinde, özellikle de altyapı ve ulaşım alanlarında, kamu-özel karma iş ortaklıkları veya ortaklıklar dahil olmak üzere, yabancı özel sektör yatırımlarını kolaylaştırma yollarının düşünülmesi;
- (v) Yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri, altyapı ve hizmetler için etkin ve hakça fiyatlandırma mekanizmalarının uygulanması; ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin, bu amaçla özel, yerli ve küresel fon akışlarını daha fazla çekmelerine yardımcı olunurken, yoksul insanlara saydam ve hedefe yönelik sübvansiyonların sağlanması;
- (w) İnsan yerleşmelerinde konut ve altyapı geliştirme lehine, uygun borç-özvarlık (swapping) önlemlerinin irdelenmesi;
- (x) İnsan yerleşmelerinin gelişmesi için hem kamu hem de özel kökenli yenilikçi fon kaynaklarının geliştirilmesi, yararlı ve gönüllü kişisel katkılar dahil olmak üzere, sivil toplumun kaynakları harekete geçirmesini destekleyici bir ortamın yaratılması;
- (y) Somut ve amaca yönelik bağışlar yoluyla, konut ve insan yerleşmelerinin gelişmesi alanında, başta kadınlar olmak üzere yoksulları ve sığınmacılar, yurtdışından yerinden edilmiş kişiler, özürlüler, sokak çocukları, göçmenler ve evsizler gibi korunmasız grupları gözetim faaliyetlerine yardımların özendirilmesi;
- (z) Doğal ve insan yapısı afetlere uğrayan bazı ülkelerin özel koşullarını ve ekonomileri ile insan yerleşmelerini acilen yeniden inşa etme gereksinimlerini ele almak üzere, herkese yeterli konut ve insan yerleşmeleri gelişmesi gereksiniminin tanınması;
- (aa) Herkese yeterli konut sağlanması ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerinin uygulanmasında Afrika ülkelerinin ve en az gelişmiş ülkelerin kritik durumuna ve gereksinimlerine üstün öncelik tanınması;
- (bb) Barbados Deklarasyonu (Declaration of Barbados) uyarınca ve Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletlerinin Sürdürülebilir Kalkınması İçin Eylem Planı'nın (Programme of Action for the Sustainable Development of Small Island Developing States) ilgili maddeleri temelinde insan yerleşmeleri programları için yeterli, önceden bilinebilir, yeni ve ek kaynaklar dahil, etkin araçlar sağlayarak, gelişmekte olan küçük ada Devletlerindeki insan yerleşmelerinin özel gereksinimlerine ve korunmasızlığına ilişkin uluslararası topluluğun taahhütlerinin yerine getirilmesi;
- (cc) Denize çıkışı olmayan gelişmekte olan ülkelere uluslararası destek ve yardım sağlanması; bu ülkelerin ve gelişmekte olan komşu transit ülkelerin Habitat II sonuçlarını uygulama çabalarının, yerine göre bu ülkelere özgü sorunlar ve çözümlenmesi gereken zorluklar gözönüne alınarak desteklenmesi;
- (dd) İlgilenen gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortakları arasında, sırasıyla resmi kalkınma yardımının ortalama yüzde 20'sinin ve ulusal bütçenin ortalama yüzde 20'sinin temel sosyal programlara tahsis edilmesine dair karşılıklı bir taahhüt üzerinde mutabık kalınması gerekmektedir.

4. Teknoloji transferi ve bilgi alışverişi

205. Tüketim ve üretim kalıpları üzerinde derin bir etkisi olan çevre açısından sağlıklı teknolojilerin kullanılması ve transferi, insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin ön koşuludur. İleri ve uygun teknolojiler ve bunların uygulanmasını destekleyen bilgiye dayalı sistemler, insani, mali ve maddi kaynakların daha verimli kullanılması, daha sürdürülebilir endüstriyel uygulamalar ve yeni istihdan kaynakları için yeni fırsatlar sunmaktadır. Uluslararası kuruluşların, aktarılmaya hazır teknolojilere ilişkin bilgilerin yayımında ve bu bilgilere erişimin kolaylaştırılmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Teknoloji transferinde fikri mülkiyet haklarının korunması gereğinin dikkate alınacağı açıktır.

206. Uluslararası topluluk, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi için eylem planlarının uygulanmasını desteklemek üzere teknoloji ve uzmanlık transferini, başka hususların yanısıra:

- (a) Özellikle konut ve insan yerleşmeleri ile bağlantılı olan çevre açısından sağlıklı teknolojiler ile ilgili bilgilerin alışverişini kolaylaştırmak üzere, tüm ilgilenen taraflar arasında küresel ağları yerine göre kurarak veya güçlendirerek;
- (b) Teknoloji transferi sürecinde alıcılara çevre açısından sağlıklı teknolojileri yıkmaktan kaçınılmasını ve çevre açısından sağlıklı teknolojiler ve bunlarla ilgili know-how transferinin, üzerinde anlaşıldığı gibi, özellikle gelişmekte olan ülkeleri gözetken koşullarda yapılmasını, fikri mülkiyet haklarının korunması gereğinin dikkate alınmasını sağlamaya çalışarak;
- (c) Çok taraflı ve çift taraflı düzenlemelerden alınan eşgüdümlü ve tamamlayıcı desteğe dayanarak, özellikle en iyi uygulamalara ilişkin deneyim alışverişi, teknolojinin ve teknik becerilerin gelişmesinin desteklenmesi, konut ve insan yerleşmesi politikalarının ve yönetiminin etkinliğinin artırılması için Güney-Güney işbirliği dahil olmak üzere, tüm bölgeler arasındaki teknik işbirliğini yerine göre kolaylaştırarak, geliştirerek ve/veya yoğunlaştırarak;
- (d) Uygun inşaat teknolojilerinin kullanılmasını ve yerli inşaat malzemelerinin üretimini teşvik ederek ve destekleyerek; ayrıca, yerel olarak üretilen malzemelerin araştırması, üretimi, yaygınlaştırılması ve ticarileştirilmesi ile uğraşan kurumları bir araya getirecek uluslararası, alt-bölgesel ve bölgesel ağların gelişmesini destekleyerek;
- (e) Uygulamalı araştırmaların finansmanına ve bunların özendirilmesine ve sonuçlarının yayımına ve tüm gelişmekte olan ülkelerin, özellikle Afrika ülkelerinin ve en az gelişmiş olan ülkelerin toplumlarına konut, temel hizmetler, altyapı ve yaşam kolaylıkları sağlama kapasitelerini arttırmaya katkıda bulunabilecek her alanda yenilikler yapılmasına özel önem vererek; ve
- (f) Başta altyapı maliyetlerini düşürebilecek, temel hizmetleri daha uygun fiyatlara çekebilecek ve çevreye zararlı etkileri asgariye indirebilecek olanlar gelmek üzere, insan yerleşmeleriyle ilgili istihdam yaratıcı yeni ve ümit verici teknolojileri tanımlayarak ve yaygınlaştırarak, keza bu amaçları özendirecek mevcut Birleşmiş Milletler örgütleri için özgül roller tanımlayarak özendirmeli ve kolaylaştırmalıdır.

5. Teknik işbirliği

207. Hızla kentleşen bir dünyanın yarattığı zorlukların üstesinden gelebilmek için, uluslararası bölgesel, ulusal ve yerel ağların kurumsal, yasal ve düzenleyici çerçeveleri ile ilgili bilgi ve deneyim alışverişi ve transferinin daha etkin biçimde kolaylaştırılması ve başka hususların yanısıra Kasım 1995'te yapılan Dubai Uluslararası En İyi Uygulamalar Konferansı'nın (Dubai International Conference on Best Practices) sonuçlarını yanıtlanlar dahil, kırsal ve kentsel bölgelerde sürdürülebilir insan yerleşmeleri ile ilgili en iyi uygulamaların yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat), kendisine verilen yetkiler içinde, teknik işbirliğinin harekete geçirilmesinde bir katalizör olarak davranmalıdır. Ulusal ve uluslararası düzeylerde teknik işbirliği hakkında düşüncelerin yayılmasının ve karşılıklı alışverişinin geliştirilmesi olanakları araştırılmalıdır.

208. Daha somut olarak, uluslararası topluluk :

- (a) Mevcut ağıları gözönüne alarak, Habitat Gündemini ve en iyi uygulamalara, ayrıca ulusal eylem planlarının uygulamasına ilişkin aşama raporlarına ilişkin güncelleştirilmiş bilgileri içeren daimi ve "elektronik" konferanslar biçiminde, insan yerleşmeleri ile ilgili maliyet etkinliğine sahip ve erişilebilir bilgi ağlarının kurulması konusunu incelemeli;
- (b) Küresel insan yerleşmeleri bilgi ağları aracılığıyla, sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi ve konut sağlama ile ilgili politika, strateji, program ve projelerin sosyal ve çevresel etkilerin ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış bilgilerin değerlendirilmesinde her düzeyde Hükümetlere, önemli tüm aktör gruplarına ve uluslararası kalkınma ajanslarına yardımcı olmalı;
- (c) İnsan yerleşmeleri yönetiminde ulusal ve yerel çabaları desteklemek ve kolaylaştırmak amacıyla, kapasite oluşturma programlarını geliştirip güçlendirmeli ve ulusal kalkınma stratejilerinin çerçevesi dahilinde kentleşme ve bütünleştirilmiş bölgesel kalkınmaya ilişkin deneyim alışverişini ve politika üretimini özendirmeli;
- (d) Ulusal ve yerel yönetimlerin kritik insan yerleşmeleri sorunlarını tanımlama ve irdeleme, bunlara yanıt getiren politika ve programları formüle etme ve etkin biçimde uygulama, yetkisi dahilinde, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat) aracılığıyla dahil olmak üzere, yerleşmeleri yerel düzeyde geliştirme sürecini verimli bir biçimde yönetme becerilerini geliştirmeli;
- (e) Etkilenen ülkelerde doğal ve insan yapısı afetlerin etkilerini önlemeye ve hafifletmeye ve yeniden inşa faaliyetlerine yönelik teknik işbirliği programlarını desteklemeyi sürdürmeli; ve
- (f) Kendisine verilen yetki ve mevcut kaynakları dahilinde Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat) aracılığıyla dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler sisteminin ilgili kuruluşlarının kapasite oluşturma çabaları ile daha yakın işbirliğine girerek, teknik, yasal ve kurumsal yardımların istek üzerine uygun düzeylerde Hükümetlere sağlanmasını kolaylaştırmalıdır.

6. Kurumsal işbirliği

209. Giderek artan küresel ekonomik etkileşim karşısında, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerini izleme görevi, insan yerleşmeleri alanında çalışan kamu kurumlarının ve özel kurumların insan yerleşmeleri problemlerine daha etkin cevap vermek üzere kaynak, bilgi ve kapasite havuzu oluşturdıkları uluslararası işbirliğini gerektirmektedir.

210. Habitat Gündemi, ulusal eylem ve uluslararası işbirliği gündemine yeni öğeler katmakta ve insan yerleşmeleri önceliklerine ilişkin ortak bir algılamaya güç kazandırmaktadır. Habitat Gündeminin uygulanması, tüm Birleşmiş Milletler konferanslarının kapsamlı bir biçimde takip edilmelerini ve üzerinde anlaşılan eylem planlarının, diğer büyük Birleşmiş Milletler konferanslarını insan yerleşmeleriyle ilgili sonuçları ile birlikte eksiksiz uygulanmalarını, izlenmelerini ve gözden geçirilmelerini sağlayacak eşgüdümlü bir çerçeve içinde gerçekleşmelidir.

211. Birleşmiş Milletler sisteminin kuruluşları, Bretton Woods kurumları, bölgesel ve altbölgesel kalkınma banka ve fonları ve uygun durumlarda çift taraflı destekler dahil olmak üzere her ülkenin yasal çerçevesine uygun olarak:

- (a) Herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri ile ilgili taahhüt ve eylemleri, özellikle de Habitat Gündemindeki taahhüt ve eylemleri, yakın geçmişte yapılan diğer Birleşmiş Milletler Konferanslarının insan yerleşmeleri ile ilgili olan sonuçlarından da hareket ederek, politika, program ve operasyonları ile bütünleştirecek işbirliği mekanizmalarını kurmalı ve/veya güçlendirmeli;

- (b) Konferans amaçlarına ulaşmak üzere yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve topluluk kuruluşlarının uluslararası birlikleri ve ilgili tüm diğer taraflar ile ortaklıklar kurmalı ve/veya güçlendirmeli;
- (c) Yerel yönetimlerin kapasitelerini güçlendirmeye yönelik faaliyetleri geliştirmeli;
- (d) Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, gönüllü grupların, topluluk ve semt derneklerinin, özel sektörün ve kooperatif sektörünün birlik ve ağırları ile herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri konusunda işbirliğini yoğunlaştırmalı;
- (e) Herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri için konut sunumu, hizmet sağlanması ve diğer geliştirme faaliyetlerinde karma kamu-özel ortaklıklarını desteklemeli;
- (f) Sosyal ve çevresel açıdan sorumlu topluluk yatırımları ve yeniden yatırım konusunda karma kamu-özel ortaklıklarını teşvik etmeli ve onlar aracılığıyla elde edilen verileri ve geliştirilen en iyi uygulamaları herkese açık ve erişilebilir kılmalı; ve
- (g) Habitat Gündemini ve ulusal eylem planlarını uygulamak ve izlemek için gereken yerel önlem, program ve eylemlerin formülasyonuna, başka hususların yanı sıra Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Environment and Development) tarafından verilen yetki dahilinde Yerel Gündemi 21 süreçlerini de kullanarak, ilgili tüm tarafların yerel düzeyde katılmasını sağlamalıdır.

F. Habitat gündeminin uygulanması ve izlenmesi

1. Giriş

212. Hükümetlerin ve uluslararası topluluğun yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte Habitat II'de verdiği taahhütlerin uzun dönemli etkileri, üzerinde anlaşılan eylemlerin yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyler dahil, her düzeyde uygulanmasına bağlı olacaktır. Herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerine yönelik ulusal eylem planları ve/veya diğer ilgili ulusal program ve eylemlerin, yerine göre, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, uygulamaların Hükümetler ve ulusal düzeyde sürdürülebilir kalkınma konusunda yakın işbirliği yaptıkları ortakları tarafından izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekecektir. Benzer biçimde, Habitat Gündeminin uygulanmasındaki ilerlemelerin de, tüm ilgili tarafları performanslarını yükseltmeye ve uluslararası işbirliğini güçlendirmeye teşvik etmek ve onları yapabilir kılmak açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Ulusal düzeyde uygulama

213. Hükümetler, Habitat Gündeminin uygulanmasından birinci derecede sorumludur. Yapabilir kılıcı ortaklar olarak Hükümetler, her ülkede kadınlar, gençler, yaşlılar, özürlüler, korunmasız ve muhtaç gruplar, yerli halk ve topluluklar, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile etkin ortaklıklar yaratmak ve güçlendirmekle yükümlüdürler. Tüm ilgili hükümet düzeylerinde insan yerleşmeleri üzerinde etkisi olan eylemlerin eşgüdümü ve etkilerin hükümet eylemlerinden önce değerlendirilmesi için, gereğine uygun olarak ulusal mekanizmalar kurulmalı veya iyileştirilmelidir. Yerel eylem gereksinim duyulduğu ölçüde, yerel yönetimlerin Habitat Gündemini uygulamaya yönelik çabaları desteklenmelidir. Yerel Gündem 21 insiyatifleri de dahil olmak üzere, gereken tüm katılımcı mekanizmalar geliştirilmeli ve kullanılmalıdır. Hükümetler, ulusal eylem planlarının uygulanmasını, alt-bölgesel, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla ve bir dizi ülkede önemli bir rol oynayan Bretton Woods kurumları dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler sistemiyle yapılacak zenginleştirilmiş işbirliği ve ortaklıklar aracılığıyla koordine etmeyi arzu edebilirler.

3. Uluslararası düzeyde uygulama

214. Uluslararası işbirliği ve ortaklık bağlamında, İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı (Habitat II) sonuçlarının etkin biçimde uygulanmasında, yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin daha geniş kapsamlı çevresel, sosyal ve ekonomik mülahazalar ile bütünleştirilmesi dikkate alınmalıdır. Habitat Gündeminin uygulanmasında ve izlenmesinde küresel düzeyde başlıca hükümetler arası aktörler yine tüm Devletler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve özellikle de 19 Aralık 1997 tarihli ve 21/162 sayılı Genel Kurul Kararında ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun diğer tüm ilgili kararlarında mevcut yetkisine ve rolüne uygun olarak Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Komisyonu olmaya devam edecektir. Habitat Gündeminin uygulanmasında Birleşmiş Milletler sisteminin diğer ilgili organ ve kuruluşları da önemli rol oynayacaklardır. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat) ve Birleşmiş Milletler sisteminin diğer tüm ilgili organ ve kuruluşları, herbiri kendi alanında uygulamak üzere Habitat Gündemini dikkate almalıdırlar.

215. Tüm Devletler, Habitat Gündeminin iki taraflı, alt-bölgesel, bölgesel ve uluslararası işbirliğiyle ve Bretton Woods kurumları dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler sistemi aracılığıyla uygulanmasını sağlamak için uyumlu çabalar harcamalıdırlar. Devletler, ayrıca, Habitat Gündeminin uygulanmasındaki ilerlemelerin gözden geçirilmesine ve değerlendirilmesine katkıda bulunmak üzere iki taraflı, alt-bölgesel ve bölgesel toplantılar düzenleyebilir ve uygun başka girişimlerde bulunabilirler.

216. Herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin hükümetler arası düzeyde ele alınması ile ilgili olarak, Genel Kurulun ve Ekonomik ve Sosyal Konseyin rollerine özel önem verilmelidir.

217. En yüksek hükümetler arası organ olan Genel Kurul, Habitat II'nin izlenmesine ilişkin konularda politika üreten ve değerlendirme yapan başlıca organ konumundadır. Kurul, ellibirinci dönemde, "İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansının (Habitat II) Sonuçlarının Uygulanması" başlıklı bir madde olarak Konferans sonuçlarının izlenmesini gündemine dahil etmelidir. Genel Kurulun 1997 yılında Gündem 21 üzerinde genel görüşme ve değerlendirme amacıyla yapılacak özel oturumunda sürdürülebilir kalkınma bağlamında insan yerleşmeleri konusuna gereken önem verilmelidir. Genel Kurul, elliikinci dönemde, Konferans sonuçlarının uygulanmasında atılan adımların etkinliğini gözden geçirmelidir.

218. Genel Kurul, Habitat II'nin sonuçlarının uygulanmasına ilişkin genel bir gözden geçirme ve değerlendirme için 2001 yılında özel bir oturum yapmayı ve ileriye yönelik başka eylem ve girişimleri düşünmelidir.

219. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Birleşmiş Milletler Antlaşması çerçevesindeki rolüne ve gerek Genel Kurulun gerekse Ekonomik ve Sosyal Konseyin ilgili kararname ve kararlarına uygun olarak, Habitat Gündeminin uygulanmasının sistem çapında eşgüdümüne nezaret edecek ve bu hususta tavsiyelerde bulunacaktır. Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1997 yılında yapılacak oturumunda, Habitat Gündeminin izlenmesini gözden geçirmeye davet edilmelidir.

220. Ekonomik ve Sosyal Konsey, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine ilişkin kritik konular ve bunları uluslararası işbirliğiyle ele alma politikaları hakkında uluslararası diyalogu özendirmek için yüksek düzeyde temsilcilerin katılacağı toplantılar düzenleyebilir. Bu bağlamda, başka hususların yanısıra uzmanlaşmış ajansların, Dünya Bankasının ve Uluslararası Para Fonunun aktif katılımı ile insan yerleşmeleri ve Habitat Gündeminin uygulanmasına 2001 yılından önce yüksek düzeyli bir segman ayırmayı düşünebilir.

221. Genel Kurul ile Ekonomik ve Sosyal Konsey, Habitat Gündeminin uygulanmasında yerine göre alt-bölgesel ve bölgesel işbirliğini özendirmelidir. Bu bakımdan, bölgesel komisyonlar, yetkileri dahilinde hareket ederek ve bölgesel hükümetler arası kuruluş ve bankalar ile işbirliği yaparak, Habitat II sonuçlarının uygulanmasında kaydedilen ilerlemeleri gözden geçirmek, deneyimler ve özellikle de en iyi uygulamalar hakkında görüş alışverişinde bulunmak ve uygun önlemleri almak üzere üst düzeyde toplantılar düzenlemeyi düşünebilirler. Böyle toplantılara duruma göre belli başlı finansal ve teknik kurumların katılımı söz konusu olabilir. Bölgesel komisyonlar, bu tür toplantıların sonuçlarını Konseye rapor etmelidir.

222. Ekonomik ve Sosyal Konseye bağı İnsan Yerleşmeleri Komisyonu, özellikle Habitat Gündemine uygun olarak tüm ülkelerde herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerinin uygulanmasını özendirme, gözden geçirme, izleme ve kaydedilen ilerlemeleri değerlendirme rolü açısından, başka hususların yanısıra aşağıdaki amaç, işlev ve sorumluluklara sahip olmalıdır:

- (a) Çevrenin taşıma kapasitesine gereken önemi vererek ve Habitat Gündemine uygun olarak, tüm ülkelerde herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerine ulaşmayı amaçlayan bütünleştirilmiş ve insicamlı politikaları her düzeyde özendirmek;
- (b) Hükümetler, yerel yönetimler ve onların birlikleri, ilgili sivil toplum kuruluşları ve özel sektörden gelen ilgili girdilerin analizini yaparak, Habitat Gündeminin uygulanmasında kaydedilen ilerlemeleri izlemek;
- (c) Ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin, alt-bölgelerin ve bölgelerin konut ve insan yerleşmeleri sorunlarını çözme çabalarını arttırmalarına ve iyileştirmelerine, meslek eğitiminin özendirilmesi de dahil, yardımcı olmak;
- (d) Etkin ulusal izleme plan ve faaliyetleri için, gelişmekte olan ülkeler, özellikle Afrika'dakiler ve en az gelişmiş ülkeler tarafından kaynakların kullanılabilirliğini arttırmak üzere daha geniş uluslararası işbirliğini özendirmek; özel sektörün ve yerel yönetimler ile onların birliklerinin etkin katkılarını özendirmek;
- (e) Alınan bilgilerin analiz ve sentezi temelinde, Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla Genel Kurula uygun tavsiyelerde bulunmak ve Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonuna bilgi vermek;
- (f) H herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerine ulaşmak üzere tüm ülkeler ve bölgeler arasında işbirliği ve ortaklıkları kolaylaştırmak;
- (g) Yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi alanlarında Habitat Gündemine uygun olarak Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezinin (Habitat) mevcut ve planlanan çalışma programlarına ilişkin politika hedeflerini, öncelikleri ve rehber ilkeleri geliştirmeye ve özendirmeye devam etmek;
- (h) Yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi alanlarında Birleşmiş Milletler faaliyetlerinde kaydedilen ilerlemeleri takip etmek, diğer uluslararası kuruluşlar ile işbirliği yapmak ve gerekirse bu alanlardaki genel politika amaç ve hedeflerine Birleşmiş Milletler sistemi içinde en iyi biçimde ulaşılması yararlı olacak yol ve yöntemleri teklif etmek;
- (i) Yerine göre diğer büyük Birleşmiş Milletler Konferansları ve zirvelerinin ilgili sonuçlarını da dikkate alarak, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının tavsiyeleri, özellikle Gündem 21'in 7. bölümündeki tavsiyeler ile uyumlu olarak herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesini özendirmek;
- (j) Habitat Gündeminin ulusal ve uluslararası düzeylerde tam ve etkin uygulanmasını özendirmek;
- (k) Bölgesel ve uluslararası özellikte olanlar dahil, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine ilişkin çözümler geliştirmek açısından Habitat Gündemi bağlamında yeni konuları ve sorunları incelemek;
- (l) Birleşmiş Milletler Yaşam Çevresi ve İnsan Yerleşmeleri Vakfı dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezinin (Habitat) faaliyetlerine ilişkin genel politik rehberlik sağlamaya ve bu faaliyetlere nezaret etmeye devam etmek;

- (m) Her düzeyde konut ve insan yerleşmelerinin gelişme faaliyetlerini yerine getirmek üzere tasarrufunda bulunan fonların kullanılmasını düzenli aralıklarla gözden geçirmek ve onaylamak; ve
- (n) Habitat Gündeminin hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kaydedilen ilerlemeyi ve karşılaşılan engelleri izleyerek değerlendirmek, Gündemin dinamik doğasını zenginleştirmek için gerekli görülen uygun önlemleri ve alternatif eylemleri tavsiye etmek.

223. Genel Kurulun ellibirinci dönem tavsiyelerini dikkate alan İnsan Yerleşmeleri Komisyonu, gelecek oturumunda, Konferans sonuçlarının etkin biçimde izlenmesini ve uygulanmasını sağlamak üzere, Birleşmiş Milletler sisteminin ilgili diğer organlarının işlev ve katkıları ile tutarlı olarak, çalışma programının gözden geçirmeli ve bağlı organların faaliyetlerinin gözden geçirilmesi çerçevesinde Ekonomik ve Sosyal Konseye bu konuda tavsiyelerde bulunmalıdır. Ayrıca, kendi usul kurallarını dikkate alarak, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi alanında, yerel yönetimler ve sivil toplumun, özellikle de özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının, ilgili aktörlerinin temsilcilerinin katılımını sağlamak üzere çalışma yöntemlerini gözden geçirecektir.

224. Genel Kurul ile Ekonomik ve Sosyal Konsey, herbiri kendi yetkisine uygun olarak, Habitat Gündemini ve ilgili diğer komisyonlarla sinerji sağlanması gereğini ve Konferans sonrası izlemeyi ve uygulamada sistem çapında bir yaklaşıma duyulan gereksinimi dikkate alarak, İnsan Yerleşmeleri Komisyonunun yetkisini gözden geçirmeye ve güçlendirmeye davet edilmektedir.

225. Ekonomik ve Sosyal Konseye yardım eden daimi ve komite olarak İnsan Yerleşmeleri Komisyonu, Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde Habitat Gündeminin uygulanmasının izlenmesinde ve Konseye bu konuda tavsiyelerde bulunulmasında merkezi bir rol üstlenmelidir. Verilen görevi yerine getirmek üzere Birleşmiş Milletlerin olağan bütçesi dahilinde kaynakların yeniden tahsisi aracılığıyla yeterli insan kaynakları ve mali kaynaklar ile donatılmış açık bir yetkiye sahip olmalıdır.

226. İnsan Yerleşmeleri Komisyonu, Habitat Gündeminin uygulanması hakkında Birleşmiş Milletler sisteminin ilgili örgütleri arasındaki raporlamalarda Ekonomik ve Sosyal Konseye yardımcı olmalıdır. Komisyon, Birleşmiş Milletler sisteminin diğer örgütlerinden ve gerekirse başka kaynaklardan gelen girdilerden yararlanılmalıdır.

227. İnsan Yerleşmeleri Komisyonu çalışma programını geliştirirken Habitat Gündemini incelemeli ve İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı Habitat II'den sonra yapılacak izlemenin çalışma programı ile nasıl bütünleştirilebileceğini düşünmelidir. Bu bağlamda, İnsan Yerleşmeleri Komisyonu, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin özendirilmesindeki katalizör rolünü daha nasıl geliştirebileceğini düşünmelidir.

228. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat), yetki ve görev alanı dahilinde iyi tanımlanmış amaçlar ve stratejik konular üzerinde odaklanma gereksinimini gözönüne alarak, başka hususların yanısıra aşağıdaki sorumlulukları üstlenecektir:

- (a) Birleşmiş Milletler sistemi tarafından planlanan ve yürütülen herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri geliştirme programlarını, sekreteriyalar arası düzeyde uyumlaştırılmalarının sağlanması açısından izlemek;
- (b) Birleşmiş Milletler sistemi içindeki herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine yönelik faaliyetlerin eşgüdümüne ilişkin tavsiyelerin formüle edilmesinde İnsan Yerleşmeleri Komisyonuna yardımcı olmak, bunları gözden geçirmek ve etkinliklerini değerlendirmek;

- (c) Yeterli konut ve insan yerleşmelerinin gelişme program ve projelerini özendirmek, kolaylaştırmak ve yürütmek;
- (d) Başka hususların yanısıra en iyi uygulamalar hakkındaki bilgi alışverişi ve yapı malzemeleri ve yapı teknolojisi ile ilgili sürdürülebilir yaklaşım ve yöntemler hakkındaki araştırma faaliyetlerinin teşviki yoluyla, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine ilişkin küresel bilgi alışverişini kolaylaştırmak;
- (e) Gerek bölgesel komisyonlar gerekse bölgesel düzeyde başlıca mali ve teknik kurumlar ve diğer ilgili ortaklar ile tam işbirliği içinde, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesine ilişkin bölgelerarası konuları ele almak;
- (f) Herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi program ve projelerinin formüle edilmesinde ve uygulanmasında, istenildiği takdirde ek bölgesel uzmanlık sağlamak ve bölgesel işbirliği kurumlarına gereken önemi vermek;
- (g) Habitat Gündeminin uygulanmasında, her ülkenin kendi yasal çerçevesi içinde, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları dahil tüm ortaklar ile birlikte çalışmasını özendirmek ve pekiştirmek;
- (h) Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde mevcut becerileri tamamlamak ve gerektiğinde geliştirmekte olan ve ekonomisi geçiş döneminde olan ülkelere mensup olanlar da dahil olmak üzere uzmanların, küresel düzeyde işe alınmasına yardımcı olmak üzere danışmanların ve müşavirlerin küresel bir fihristini tutmak ve güncelleştirmek;
- (i) Birleşmiş Milletler Sekretaryasının Enformasyon Bölümü ile işbirliği yaparak, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hakkında kamuyu bilgilendirme faaliyetlerine girişmek;
- (j) Yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi ile bağlantılı olarak görsel-işitsel teknolojinin ve bilgi teknolojilerinin daha fazla kullanılmasını özendirmek;
- (k) Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından verilecek ek sorumluluk ve işlevleri yerine getirmek;
- (l) Habitat Gündemini dikkate alarak, 2000 Yılına Kadar Küresel Konut Stratejisini yürütmeye devam etmek;
- (m) Kentleşmedeki belli başlı eğilimleri ve kentsel ve kırsal yerleşmelere ilişkin politikaların etkilerini analiz etmek ve izlemek, Habitat Gündeminin uygulanmasındaki ilerlemeleri takip etmek ve başka hususların yanısıra İnsan Yerleşmelerinin Küresel Durumu raporunun yayınlanması dahil olmak üzere, yayın programını sürdürmek;
- (n) Konut ve insan yerleşmeleri gösterge programları kullanarak Habitat Gündeminin uygulanmasında ulusal ve yerel izleme ve değerlendirmeye ilişkin rehber ilkelerin belirlenmesine yardımcı olmak; ve
- (o) Kurumsal geliştirme, kapasite oluşturma ve ortaklıklar yoluyla insan yerleşmeleri yönetimini ve topluma dayalı kalkınmayı özendirmek, özellikle de saydam, temsili ve hesabı verilebilir yönetimi gerçekleştirmeyi hedeflemek.

229. Nairobi, Kenya'da bulunan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezinin (Habitat) birincil işlevi İnsan Yerleşmeleri Komisyonuna ve herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi ile ilgili diğer hükümetler arası organlara maddi hizmetler sağlamaktır. Habitat Gündeminin uygulanmasında odak noktası olduğu söylenebilir.

Yukarıda 224. maddede belirtildiği gibi, İnsan Yerleşmeleri Komisyonu'nun yetki ve görevinin gözden geçirilmesinin ışığında, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi'nin (Habitat) işlevlerinin de değerlendirilerek tekrar canlandırılması gerekecektir. Genel Sekreterin, başka şeylerin yanı sıra, Birleşmiş Milletlerin olağan bütçesi dahilinde yeterli insan kaynaklarını ve finansal kaynakları temin ederek, Merkezin daha etkin işleyişini sağlaması istenmektedir.

230. Ekonomik ve Sosyal Konseyin Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, Sosyal Gelişme Komisyonu, Kadınların Statüsüne Dair Komisyon, İnsan Hakları Komisyonu ve Nüfus ve Kalkınma Komisyonu gibi alt organları, Habitat Gündeminde belirtilen şekliyle insan yerleşmesi konularına yetkileri dahilinde gereken önemi vermelidirler.

231. Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler sisteminin tüm faaliyetlerinde Habitat Gündeminin uygulanması ve insan yerleşmelerinin gereksinimlerinin yeterince gözetilmesinde etkin eşgüdüm sağlamaya çağırılmaktadır. İdari Eşgüdüm Komitesi, Habitat Gündeminin uygulanmasında sistem çapında eşgüdümü ve birimlerinin tam katılımını sağlamak üzere ajanslararası düzeyde prosedürlerini gözden geçirmelidir. Bu birimler, Habitat Gündeminin eşgüdümlü uygulamasına en iyi biçimde nasıl katkıda bulunabileceklerini belirlemek üzere programlarını incelemelidirler. Genel Sekreterden, Habitat Gündeminin bütünsel ve eşgüdümlü olarak uygulanmasını kolaylaştırmak üzere, Habitat Gündeminin uygulanmasını İdari Koordinasyon Komitesinin mevcut ajanslararası çalışma ekiplerinin yetki alanlarına dahil etmesi istenmektedir.

232. Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi'nin (Habitat) görevini tam olarak yerine getirebilmesini sağlamak üzere, onun etkin işleyişini sağlamayı sürdürmeye çağırılmaktadır.

233. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin, Habitat Gündeminde Devlet tarafların Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine uyması ile bağlantılı olan yönlerin izlenmesindeki önemli rolü vurgulanmalıdır.

234. Birleşmiş Milletler sisteminin uzmanlaşmış ajanslarının ve diğer örgütlerinin, ulusal düzeydeki eylemlere desteklerini güçlendirmek ve Birleşmiş Milletler tarafından yapılacak bütünsel ve eşgüdümlü bir izlemeye katkılarını zenginleştirmek üzere, Habitat Gündeminde belirlenen önceliklere uymak için üstlenecekleri somut eylemleri düşünceleri ve tanımlamaları ısrarla istenmelidir.

235. Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ulusal düzeyde herkese yeterli konut sağlanması ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin geliştirilmesi çabalarına destek sağlanmasındaki etkinlik ve yeterliklerini iyileştirmek ve Habitat II'nin amaçlarını gerçekleştirme kapasitelerini arttırmak üzere, Birleşmiş Milletler sisteminin değişik bölümlerinin, özellikle de operasyonel faaliyetlerinin yenilenmesi, yeniden düzenlenmesi ve yeniden canlandırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler sisteminin tüm ilgili uzmanlaşmış ajansları ve diğer ilgili örgütleri, yetkileri dahilinde, Habitat II'nin izlenmesini özellikle alan çalışmaları düzeyinde dikkate alarak, yerine göre faaliyet, program ve orta dönem stratejilerini güçlendirmeye ve uyarlamaya çağırılmaktadırlar. İlgili yönetim organları buna ilişkin politika, program, bütçe ve faaliyetlerini incelemelidirler.

236. Uluslararası finans kurumları, Habitat Gündeminin uygulanması için kaynak seferberliğine katkıda bulunmalıdırlar. Bu amaçla, ilgili kurumlar aşağıdaki önlemleri almaya çağırılmaktadırlar:

- (a) Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, bölgesel ve alt-bölgesel kalkınma bankaları ve tüm diğer uluslararası finans kuruluşları, herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hedeflerini politika, program ve faaliyetleri ile (örneğin bu hedeflere yeri geldiğinde ikraz programlarında daha yüksek öncelik tanıyarak) bütünlendirmelidirler.

- (b) Bretton Woods kurumları ve Birleşmiş Milletler sisteminin diğer kuruluş ve organları, yoksullara ve diğer korunmasız gruplara özel önem vererek, ilgili ülkeler, özellikle de gelişmekte olan ülkeler ile birlikte, herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri geliştirilmesinin yapısal değişim programları tarafından özendirilmesini sağlamak üzere politika diyaloglarını iyileştirmeli ve yeni girişimler geliştirmelidirler.
- (c) Birleşmiş Milletler sistemi, Bretton Woods kurumları ve diğer uzmanlaşmış Birleşmiş Milletler ajansları, çabaların birbirini tamamlayıcı olmasını ve mümkün durumlarda herkese yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin gelişmesi için Habitat II'nin amaçları çevresinde geliştirilen ortak girişimlerde kaynakların birleştirilmesini sağlamak üzere herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi alanında işbirliklerini genişletmeli ve iyileştirmelidirler.

4. Özel sektör dahil, yerel yönetimlerin ve sivil toplumun katılımı

237. Habitat Gündeminin etkin uygulanması, yerel yönetimler, semt kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının eğitim, sağlık, yoksulluk, insan hakları, sosyal bütünleşme, altyapı, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yardım ve rehabilitasyon alanlarında güçlendirilmesini ve politikaların üretilmesine ve uygulanmasına yapıcı bir biçimde katılabilir kılınmasını gerektirmektedir. Bu amaçla;

- (a) Kuruluşları insan yerleşmeleri strateji ve programlarının tasarım, uygulama ve değerlendirmesine katmak için yasal ve düzenleyici çerçeveler, kurumsal düzenlemeler ve danışma mekanizmalarının oluşturulması;
- (b) Bu tür kuruluşların katılımcı planlama, program tasarım, uygulama ve değerlendirmesi, ekonomik ve finansal analiz, kredi yönetimi, araştırma, bilgi ve hak savunma gibi kritik alanlardaki kapasite oluşturma programlarının desteklenmesi;
- (c) Semt/mahalle ve topluluk düzeyinde başlatılan ve yönetilen girişimlere hibe programları, teknik ve sair idari destekler gibi önlemler yoluyla kaynak sağlanmasını; ve
- (d) Bu tür kuruluşlar arasında uzmanlık ve deneyim alışverişinin ve ağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

238. Yerel yönetimlerin ve özel sektör dahil olmak üzere sivil toplumun gelişmeye katkısı:

- (a) İnsan yerleşmelerinin gelişmesinde hükümetler ile sivil toplum arasında ortaklık ve işbirliğini kolaylaştıracak planlama ve politika üretme prosedürleri geliştirerek;
- (b) Özellikle iş olanakları yaratma, temel hizmetler, üretken kaynaklara erişim ve altyapı yapımı ile ilgili olarak insan yerleşmelerinin gelişmesine katkı yapan, ticari olmayan faaliyetler dahil olmak üzere yatırım ve başka politikaları izlemek üzere ticari kuruluşları teşvik ederek;
- (c) İşçi sendikalarını adil koşullar altında iş olanakları yaratılmasına, eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlerin sağlanmasına ve herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak bir ekonomik ortamın geliştirilmesine katkıda bulunabilir kılarak ve teşvik ederek;
- (d) Akademik kurumların ve araştırma kurumlarının, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, insan yerleşmelerini geliştirme programlarına katkıda bulunmalarını destekleyerek; özellikle herkese yeterli konut ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesi hakkında bilgi ve düşüncelerin derlenmesi, analizi ve yayılması aracılığıyla, insan yerleşmelerindeki ilerlemelerin bağımsız, tarafsız ve nesnel biçimde izlenmesini sağlayacak mekanizmaları kolaylaştırarak; ve

- (e) Eğitim kurumlarını, medyayı ve diğer halka açık bilgi ve görüş kaynaklarını insan yerleşmelerinin gelişmesinde üstesinden gelinecek zorluklara özellikle dikkat çekmeye teşvik ederek ve politikalar hakkında toplum içinde yaygın ve iyi bilgilendirilmiş tartışmaları kolaylaştırarak arttırılabilir.

5. Başarı değerlendirmesi, göstergeler ve en iyi uygulamalar

239. Politika, strateji ve eylemlerin yeterli konut sağlanması ve insan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesinin gerçekleştirilmesi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi son derece önemlidir. Bu değerlendirmelerin sonuçları, İnsan Yerleşmeleri Komisyonu dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletlerin ilgili organ ve yapıları tarafından gözden geçirilecektir. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (Habitat), ilgili diğer kuruluşlar ile birlikte, kentleşmede belli başlı eğilimlerin ve kentsel politikaların etkilerinin analizine ve izlenmesine uygun bir sürecin oluşturulmasından sorumlu olacaktır. Özellikle çocuklar dahil, korunmasız ve muhtaç gruplar üzerinde kentleşmenin etkilerine ilişkin yaşa ve cinsiyete göre ayrıştırılmış bilgilerin, bu alandaki başka ilgili çalışmalar da dikkate alınarak, toplanması gerekmektedir.

240. Yerel yönetimler, özel sektör ve topluluklar dahil olmak üzere Habitat Gündeminin tüm ortakları, Habitat Gündeminin uygulanmasında kendi başarılarını, karşılaştırılabilir insan yerleşmeleri ve konut göstergelerinden ve belgelenmiş en iyi uygulamalardan yararlanarak, düzenli olarak izlemeli ve değerlendirmelidirler. Merkezin sorumlulukları arasında, kent ve konut göstergeleri kullanarak Habitat Gündeminin uygulanmasının ulusal ve yerel düzeylerde izlenmesi ve değerlendirilmesi için rehber ilkeler getirilmesine yardımcı olmak da bulunmaktadır. Tüm bu ortakların veri toplama ve analiz yetenekleri, gereken her düzeyde, özellikle de yerel düzeyde güçlendirilmeli ve desteklenmelidir.

241. Her düzeyde Hükümetler, yerel yönetimler dahil, mevcut konut ve yerleşmelerle ilgili veri toplama ve analiz yeteneklerini güçlendirme taahhütlerinin bir parçası olarak, en iyi uygulamaların saptanmasını ve yayınlanmasını sürdürmeli, çocukların hak ve refahını yansıtanlar dahil olmak üzere konut ve kent gelişme göstergelerini geliştirmeli ve uygulamalıdır. Farklı bölgelere özgü politikalarla yönlendirilen ulusal ve alt-ulusal düzeydeki göstergeler ve yerine göre başka ilgili bilgiler ile takviye edilen temel göstergeler, Hükümetler tarafından Habitat Gündeminin ulusal uygulamasının değerlendirilmesinde kullanılacaktır. Göstergeler konut, sağlık, ulaşım, enerji, su sunumu, kanalizasyon ve istihdam gibi Habitat Gündeminin temel alanlarını ve kentsel sürdürülebilirliğin diğer yönlerini, yetkili kılma, katılım ve yerel sorumluluğu kapsmalı ve mümkün olan yerlerde cinsiyete göre ayrıştırılmalıdır. Herkesin kullanabilmesi ve erişebilmesi gereken bu tür bilgiler, ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda değişik raporlama prosedürlerini ve raporlama prosedürlerinin bölgesel, ulusal, alt-ulusal ve özellikle yerel karakteristikler ve önceliklerde çeşitliliği yansıtmaları gereği dikkate alınarak, Birleşmiş Milletlere verilecektir.